

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı
Doktora Tezi

Türk Şiirinin
Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği
Biçim ve İçerik Değişimlerinin
Türkçe Ders Kitaplarındaki Yansımasına
Eleştirel Bir Bakış

Abbas Hilmi Tezgör
2502040043

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Selahattin Dilidüzgün

İstanbul 2010

TEZ ONAYI

Enstitümüz **TÜRKÇE EĞİTİMİ** Anabilim Dalında ders dönemindeki Eğitim-Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2502040043** numaralı **Abbas Hilmi TEZGÖR**'ün hazırladığı **“Türk Şiirinin Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişimlerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Yansımasına Eleştirel Bir Bakış”** konulu ~~YÜKSEK LİSANS~~ / **DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi uyarınca **26.05.2010 Çarşamba günü saat 14.00'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin**KABULÜ**.....'ne* ~~OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ (*)	İMZA
PROF. DR. TULİN POLAT	Kabulu	
PROF. DR. SELAHATTİN DİLİDÜZGÜN	Kabulu	
PROF. DR. FATMA ERKMAN	Kabulu	
DOÇ. DR. YILDIZ KOCASAVAŞ	Kabulu	
YRD. DOÇ. DR. İBRAHİM AKIŞ	Kabulu	

Türk Şiirinin Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişimlerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Yansımasına Eleştirel Bir Bakış

Abbas Hilmi Tezgör

Öz

Bu tez çalışmasında, Cumhuriyet'ten günümüze kadarki süreçte Türk şiirinin geçirdiği biçim ve içerik değişikliklerinin, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bastığı ya da basımına izin verdiği ortaokul Türkçe ders kitaplarına eş ve art zamanlı yansıması ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada yöntem olarak 'doküman analizi' tekniği benimsenmiştir. Bu bağlamda öncelikle ilgili dokümanlar gözden geçirilerek gerekli bilgiler toplanmış ve tarihsel olarak ayrıştırılmış; daha sonra ise elde edilen veriler analiz edilerek sonuçlar çıkarılmıştır. Bir başka deyişle Türk şiirinin geçirmiş olduğu evrelerle biçim ve içerikte ortaya çıkan yenilikler belirlenmiş ve bu yeniliklerin ders kitaplarına yansıması sayısal verilerle saptanmıştır. Bunun içinse öncelikle Cumhuriyet döneminde basılan ve ortaokullarda okutulan ders kitaplarının hangileri olduğu belirlenmiş, sonrasında ise bunlarda yer alan şiirlerin, şiir türündeki gelişmeleri eş ya da art zamanlı olarak içerip içermediği araştırılmıştır.

Sonuçta ortaya çıkan tabloya eleştirel olarak bakıldığında, seçilen metinlerin Türkçe dersinin genel amaçları arasında yer alan, öğrencilere “dinleme, okuma alışkanlığı ve zevki kazandırmak, estetik duygularının gelişmesine yardımcı olmak” konusunda elverişsiz olduğunu, elverişli olanların ise zamanın gerisinde kaldığını, çoğunun ilgi çekici olamadığını ve genelinin yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu durum, öğrencilerde okuma alışkanlığının ve edebiyat sevgisinin gelişmeden körelmesine neden olabilmektedir. Cumhuriyet döneminde Türkçe ders kitaplarına seçilmiş olan şiirlerin öğrencileri şiire çekebildiğini söyleyebilmek kolay değildir.

Aynı tablo, Millî Eğitim'in 1945 sonrasında Türk şiirinde ortaya çıkan biçim ve içerik değişimlerine çeşitli nedenlerle duyarsız kaldığını ve bunları ders kitaplarına yansıtamadığını da ortaya koymaktadır. Bu durumda Millî Eğitim'in, çağdaş dünyanın

bir parçası olan Türkiye’deki öğrencilerin çağdaş dünyayı anlamlandırabilmesine yardım edecek edebiyat metni ihtiyacına yanıt veremeyen bir kurum olduğuna, ancak son dönemlerde kendini yenileme çabasıyla farklı yaklaşımların peşinde olduğuna hükmedilebilir.

Abstract

In this thesis, the reflection and representation of the changing periods of Turkish Republican poetry in form and content in secondary school textbooks of the Ministry of National Education have been put forward.

For this study, ‘document analysis’ technique was adopted as a method. In this context, first of all, relevant documents have been reviewed and necessary information have been collected and then historically decomposed. Finally, by analyzing this data, some conclusions have been done. In other words, all published Turkish textbooks of the Republican period and the contained poems and poets have been defined namely and numerically. Then, it was examined whether these chosen texts were reflecting the changes of the Republican poetry in form and content both isochronically and diachronically.

The final picture showed that these chosen poems were not suitable for students “to earn them listening and reading habits, aesthetic tastes and sensitivity” as written in school curriculums. The suitable ones were too ‘outdated’ or uninteresting, mostly boring and insufficient to achieve these goals. This may result in a dead birth of love of literature in students. Shortly, it’s hard to say that the chosen poems in the Turkish textbooks could attract students to poetry.

The same picture also shows that Turkish National Education system has not been sensitive to changes in poetry after 1945 and couldn’t reflect these to its Turkish textbooks. Thus, it can be said that National Education can’t feed students with literary texts which could make them truly understand and perceive the modern world. But it should also be added that in recent times it tries to update itself with some new and different approaches.

Ön söz

Cumhuriyet'in ardından gerçekleştirilen Türk devrimleri, geçmişle bağlarını kopararak 'yeni' bir tarih, kültür, dil ve edebiyata sahip, 'yeni' bir ulus oluşturmaya yönelik çabanın aşamaları olarak görülebilir. Bu aşamalar sırasıyla hayata geçirilecek, 'kurtulmuş ve kurulmuş' olan 'yeni' ulus-devlet kendi tekil kimliğini kazanacaktır. Dünyanın neresinde olursa olsun, ulus-devleti oluştururken temel unsurlardan biri olarak kabul edilen edebiyat, Gregory Jusdanis'in dediği gibi "hem bir milletin tezahürü hem de millet-oluşturma sürecinin bir parçası[dır]" (Jusdanis, 1998: 76). Dil ve milletin bir olduğu düşünüldüğünde bir ayna ya da günlük olarak da görülebilecek edebiyat, "milletin geçmişinin, şimdisinin ve geleceğinin hikâyesini anlatır." Ona göre, "edebiyat kültürü, millet olarak bütünlüklerini pekiştirmek ve modernliğe hazır olduklarını (gecikmiş olarak) göstermek isteyen etnik cemaatler için vazgeçilmez önem taşımıştır" (a.g.e.: 76).

Toplumu oluşturan parça olan insan, dili kullanır ve edebiyatı yaratır. Toplumun yapısı, düzeni, nitelikleri edebiyatta yansımaları bulur ve bu yansımayla toplum da, edebiyat da değişir. Yani bu ilişki karşılıklıdır.

Edebiyatın diğer bütün türleri gibi şiir de toplumsal gerçeklikten ayrı düşünülemez. Türk şiiri, Cumhuriyet döneminde biçim ve içerik açısından -yeri geldiğinde radikal ve tepkici olabilen- çeşitli değişimler geçirmiştir. Özetle söyleyecek olursak, içerikte idealist bir anlayıştan, önceleri daha gerçekçi ve vatansever, sonrasında halkçı ve toplumcu, ardından daha soyut ve bireysel bir anlayışa doğru değişim gösterirken, biçimde de kurallı -ölçülü, uyaklı- yaklaşım yerini serbest şiire bırakmış, sonraki dönemlerde ise bu iki anlayışı da bünyesine katarak farklı arayışların da peşinde olmuş ve giderek boyutlarını genişletmiştir.

Türk Şiirinin Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişikliklerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Yansımasına Eleştirel Bir Bakış başlıklı bu tez çalışması boyunca, bu değişimler yaşanırken, 'ortaokul Türkçe ders kitaplarına hangi şair ve şiirler seçilmiş, hangileri dışarıda bırakılmıştır?', 'bunların nedenleri neler olabilir?', 'politik ve sosyolojik değişimlerin söz konusu seçimlerde etkisi olmuş mudur?' gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılacaktır.

Türk şiirinin 85 yılı aşkın bir süredir geçirdiği değişim ve aşamaların, yeni bir milleti oluştururken en önemli araç olan ders kitaplarına nasıl, ne derecede ve hangi çapta yansıdığı araştırılacak, değişim sürecinin eleştirel bir anlayışla ele alınıp

alınmadığı sorgulanacaktır. Bu yansıma getirilecek eleştirel bakış, çalışmanın odak noktasını oluşturacaktır.

Bu tez çalışması; her üç kişiden birinin şiir yazdığı söylenen ama genel olarak şiirin derinlemesine okunmadığı, yüzeysel bir ilgi gördüğü, gündelik yaşamın parçası haline ise hiç gelemediği ve şiir kitaplarının satın alınmadığı toplumumuzun, öğrenci olarak yetişirken hangi şairleri ve şiirleri okuyarak edebiyatı sevdiğine açıklık getirebilirse sevindirici olacaktır. Ayrıca, bu sonuçların Türk şiirine bakışta yeni açılımlar getirebileceği ve öğretim programında yapılan güncel çalışmalara katkı sağlayabileceği ümit edilmektedir.

Tez çalışmam boyunca, başta danışman hocam Prof. Dr. Selahattin Dilidüzgün olmak üzere benden yardımlarını esirgemeyen Prof. Dr. Tülin Polat, Doç. Dr. Yıldız Kocasavaş'a, 'esas' hocam Prof. Dr. Fatma Erkman'a, Prof. Dr. Nilüfer Tapan'a, Yrd. Doç. Dr. Latif Beyreli'ye, yolumu aydınlatan sevgili dostlarım Engin Kılıç ve Türker Armaner'e, bu zorlu sürece eşlik edebilen eşim, emeği geçen diğer hocalarım ve dostlarıma teşekkür ederim.

İçindekiler

Öz (Abstract)

Ön söz

İçindekiler

Giriş	1
1. Türk Millî Eğitiminde Türkçe ve Edebiyat Eğitimi	5
1.1. Osmanlı'dan Bugüne Türkçe Eğitime Kısa Bir Bakış	5
1.2. Millî Eğitim Bakanlığı'nın Görevleri	13
1.3. Türkçe ve Edebiyat Eğitiminin Genel Amaçları	14
1.3.1. Türkçe Eğitiminin Genel Amaçları	15
1.3.2. Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminin Genel Amaçları	17
1.3.3. Ders Kitapları Yönetmeliği	19
1.4. Türkçe ve Edebiyat Eğitiminin İşlevleri	20
1.5. 'Edebiyat Kanonu' Kavramı	23
2. Türk Şiirinin Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişimleri	29
2.1. Türkçe ve Edebiyat Eğitiminde Şiir	29
2.1.1. Şiir Nedir?	29
2.1.2. Türkçe ve Edebiyat Eğitiminde Şiirin Önemi	30
2.2. Cumhuriyetin Eşiğinde Türk Şiiri	32
2.3. 1930'larda Türk Şiiri	36
2.4. Garip Akımı ve Toplumcu Gerçekçiler	42
2.5. İkinci Yeni'den Çağdaş Türk Şiirine	45
3. Türk Şiirinin Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişimlerinin Türkçe Ders Kitaplarına Yansıması	50
3.1. Cumhuriyet Döneminde Basılan Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Kısa Tarihi	50
3.2. Türk Şiirindeki Değişimlerin Ders Kitaplarına Eşzamanlı Yansıması	54
3.2.1. 1929-1945 Arası Dönem	54

3.2.2. 1945-1952 Arası Dönem	65
3.2.3. 1953-1982 Arası Dönem	69
3.3. Türk Şiirindeki Değişimlerin Ders Kitaplarına Artzamanlı Yansıması	82
3.3.1. 1983-2005 Arası Dönem	82
3.4. Cumhuriyetten Bugüne Türkçe Ders Kitaplarına En Çok Seçilen Şairler ve Şiirler	89
3.4.1. Faruk Nafiz Çamlıbel / ‘Bizim Memleket’	90
3.4.2. Tevfik Fikret / ‘Körle Kötürüm’	93
3.4.3. Yahya Kemal Beyatlı / ‘Akıncı’ ve ‘Mohaç Türküsü’	96
3.4.4. Cahit Sıtkı Tarancı / ‘Bu Sabah Hava Berrak’ ve ‘İstiklal Marşını Dinlerken’	99
3.4.5. Enis Behiç Koryürek / ‘Gemiciler’	102
3.4.6. Necmettin Halil Onan / ‘Bir Yolcuya’	104
3.4.7. Cahit Külebi / ‘Mustafa Kemal’	105
3.4.8. Orhan Şaik Gökyay / ‘Bu Vatan Kimin’	107
3.4.9. Behçet Necatigil / ‘Resim’	108
3.5. Türk Şiirinin Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişimlerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Yansımasına Eleştirel Bir Bakış	112
Sonuç	121
Kaynaklar	124
Ek	133
Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Türkçe Ders Kitapları İçerik Dökümü	

Giriş

Eğitim, yaşam boyu süren bir olgudur. Öğrenmeye açık olduğumuz sürece, bütün yaşamımız boyunca yeni bilgi, beceri ve deneyimler ediniriz. Öğrendiklerimizle yaşamı ve kendimizi daha iyi tanır, yaşamımızı daha anlamlı kılarız. Eğitim olgusu doğal olarak yalnızca bilgi edinme süreci değil, edinilen bilgileri kullanma becerisinin kazandırıldığı, yaşamın bütününe kucaklamayı edindirmesi gereken bir süreçtir.

Eğitim, bu anlamda etkileşimli bir süreçtir ama “öğretilenin mutlaka öğrenildiği veya tersinden bakıldığında, öğrenilenin mutlaka öğretilen olduğu söylenemez. Bir başka deyişle, okulun aşıladığı değerlerin öğrenci tarafından mutlaka içselleştirileceği ya da kabul edileceği düşünülemez” (Kaplan, 2002: 395). Bu bağlamda ünlü Fransız eğitimci düşünür Jean-Jacques Rousseau, eğitimin amacının çocuğun özgürlüğü ve mutluluğu olduğunu vurgulamıştır.

Okul türü öğrenme çerçevesinde gerçekleştirilen eğitim süreçlerinde Türkçe ve edebiyat dersleri, bilgi ve kültür aktarımının yanı sıra sanatsal ürünleri tüketmeyi, bunlarla etkileşim içinde olabilmeyi, en önemlisi de estetik haz vermeyi önemseyen derslerdir. Bu çalışma da Cumhuriyet’in kurulmasından günümüze kadar Türkçe ders kitaplarına seçilen şiirlerin, bu türdeki yeniliklere ve gelişmelere duyarlı olup olmadığını sorgulamayı amaçlamıştır. Bilindiği gibi şiir, her kültürde ilk önce gelişen yazınsal türdür. Doğal olarak, Türkçe ve edebiyat derslerinde şiirin önemli bir yer tutması gerekmektedir. Alman felsefeci Martin Heidegger’e göre şiir, varlığın sözle kurulmasıdır. Varlıktan söz edebilmek içinse öncelikle varoluşun farkında olmak gerekir. Geniş olarak alındığında sanat, bu tez konusu bağlamında ise Türkçe öğretimi ve edebiyat eğitimi, bu varoluşun hissedilebileceği içsel yaşantıyı oluşturabilmek için çabalar; özü ve amacı budur. İçsel yaşantısını oluşturabilen kişi ise varoluşunu hisseder ve dış dünyadaki yaşantıya katılmak için anlam bulur. “Eğitimin amacı bize bir gerçeklik ve güzellik duygusu aşlamaksa, bunun en etkili araçlarından birinin edebiyat olduğunu da böylece anlamış oluruz” (Çapan, 2002: 121).

İlköğretimdeki Türkçe ve ortaöğretimdeki edebiyat öğretimi insana öncelikle kendini, daha sonra da dünyayı sevmeyi ve onu anlamlandırmayı öğretebilir. Doğal olarak bunun için öğrenciyle edebiyat metni arasında bir iletişimin kurulabilmiş olması gereklidir. Yoksa öğrencilere bir takım tarihsel bilgilerin, isimlerin, akımların öğretilmesi, dahası ezberletilmesi ve sonra da bunların sınanması anlamsızdır. İletişim

kurulamadıysa, bu bilgilerin hepsi kısa zamanda unutulup gitmeye mahkûmdur. Bunun yanı sıra, toplumumuzda eksik olan eleştirel bilinç ve duyarlığa sahip olmak da önemlidir. Edebiyat metnine, dolayısıyla hayata karşı duyarlı ve eleştirel olabilmek gerekir.

Edebiyatı uğraş haline getirenlerin çoğunun yaşama duydukları ilgi derin ve sevgi doludur. Öğrenci bunu görebilir ve bu kaynaktan yararlanmak isterse, bu büyük bir kazanımdır. Türk şiirinin kendine özgü şairlerinden Behçet Necatigil aynı zamanda bir öğretmendi. Yıllarca Türkiye'nin farklı şehirlerinde dersler vermiş, öğrencileri tarafından hep çok sevilmiş, örnek alınmış, öğretmenliğinin ve aile yaşantısının yanında şiir yaşantısını da istikrarlı, üretken ve özgün bir biçimde kendi köşesinde sürdürebilmiş ve Türk şiirinin en büyük isimlerinden biri haline gelmiştir. Yine de, Necatigil'in yaşadığı dönemdeki genel kabul gören akım ve tavırlardan bağımsız bir duruşu vardır. Sevilir sevilmesine ama bağıra basılmaz. Bir akımın ya da ekolün temsilcisi, bayraktarı hiç olmamıştır. Alçak sesli bir şiiirdir onunki. Güçlü ama alçak sesli. Elbette Necatigil, bir öğretmen ve şair olarak, edebiyat eğitimi ve bu eğitimde şiirin rolü üzerine de düşünmüş, kafa yormuş, bazen konuşmuş ve az da olsa yazmıştır:

“Türkçe’yi doğru okuyup yazmak ayrı, edebiyat ayrı. İlki bir tohumdur. Ders kitabı değerinde kompozisyon bilgilerinin öğütlediği kurallar ötesinde çimlenir, yeşerir. Dal verme, çiçek açma alanı hayatın kendisidir. İster okul edebiyat programlarının demirbaş eskileri olsun, ister bazılarımızın okullarda resmen hâlâ okutulmayışlarına hayıflandığımız çağdaş şairler, romancılar olsun her iki grup da ne yazmaya, ne kompozisyona fazla bir şey kazandırır. Şiir, hikâye, roman, hele şiir; kompozisyon dediğimiz yalın, açık anlamı karartır, bulandırır. Çünkü edebiyat çapraşıktır, sanatlıdır; kompozisyon ise yalın, doğru ve düz yol” (Necatigil, 1993: 539).

Şair Necatigil'in görüşlerinin doğruluğuna şüphe yok, ama Türkiye’de her üç kişiden birinin şiir yazdığı varsayımının ne kadar doğru olduğu bilinemez. Belki de her üç kişiden biri şiir yazmıştır ama bu yazma eylemi birkaç şiirle sınırlı kalmıştır. Birkaç şiir yazmış olan herkesi şair olarak görmek doğru olmaz; öte yandan hiç yazmayan ama şair olanlar da vardır. Her şiir yazarının bir şiir okuyucusu olduğunu kabul etmek ise yanlış ya da en iyimser tanımla saflık olur. Ama kesin olan şu var ki, Türkiye’de şiir çok okunmuyor. Oysa Türk şiiri, bugün dünya şiirinin en önemli damarlarından biri. Halk Şiiri ve Dîvan Şiiri’nin yanı sıra Türkiye’de Cumhuriyet döneminde de geniş bir yelpazeye yayılan, sanatsal niteliği yüksek şiirler yazıldı, yazılıyor. Yaşar Kemal’in,

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Orhan Pamuk'un kitapları ve istisnaî birkaç yazar bir yana, şiir dışındaki türler için de durum pek farklı sayılmaz ama Türk şiiri, dünyaca keşfedilmek ve okunmak üzere yıllardır bekliyor.

Bu tez çalışmasının amacı, Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze değin geçen süreçte Türk şiirinin geçirdiği aşamaların, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı'nın bastığı ya da basımına izin verdiği ortaokul Türkçe ders kitaplarına eş ve art zamanlı yansımaları ortaya koymaktır.

Bu nedenle çalışmada Türk şiirinin geçirmiş olduğu evreler ile biçim ve içerikte ortaya çıkan yenilikler belirlenecek ve bu yeniliklerin ders kitaplarına yansımaları sayısal verilerle saptanacaktır. Bunun içinse öncelikle Cumhuriyet döneminde basılan ve ortaokullarda okutulan ders kitaplarının hangileri olduğu belirlenecektir. Sonrasında ise bu ders kitaplarında yer alan şiirlerin, şiir türünde olan gelişmeleri hem eş zamanlı hem de art zamanlı içerip içermediği araştırılacaktır.

Türkçe öğretiminin sağlıklı bir biçimde gerçekleşebilmesi için metin seçimi ve seçilen metinlere öğretim amaçlarına uygun olarak yöntem belirlenmesi de önemlidir. Bu amaç doğrultusunda, ders kitaplarında şiir türünün ne kadar ve nasıl ele alındığı bu tez için önem taşımaktadır.

1929'dan 1953'e kadar MEB'in tekelinde olan ders kitapları bu yıldan itibaren aşamalı ve denetimli olarak serbest piyasaya bırakılmış; 1983'ten itibaren ise hem MEB, hem de serbest piyasanın kitapları ortaokullarda kullanılmıştır. Tüketici bir anlayışın benimsendiği çalışmada bu kitaplar incelenirken, liselerde okutulan 'Edebiyat', 'Türk Dili ve Edebiyatı' ve 'Ortaöğretim Türk Edebiyatı Kitapları' ise inceleme dışında bırakılmıştır.

Bu çalışmada yöntem olarak 'doküman analizi' tekniği benimsenmiştir. Bilindiği gibi doküman analizi, tarihsel ve nitel araştırmalarda kullanılan bir tekniktir. Bu bağlamda öncelikle ilgili dokümanlar gözden geçirilerek gerekli bilgiler toplanmış ve tarihsel olarak ayrıştırılmış; daha sonra ise elde edilen veriler analiz edilerek, bunlardan çalışma kapsamında verilecek olan sonuçlar çıkarılmıştır.

Çalışmamızın amaç, önem ve sınırlılıkları doğrultusunda birinci bölümde Türkçe eğitiminin geçirdiği evreler ana çizgileriyle tanıtılacak, ardından da Türkçe ve edebiyat öğretiminin genel amaç ve işlevleri irdelenecektir.

İkinci bölümde ise şiir türü mercek altına alınacak; şiirin ne olduğu üzerinde durularak Türk şiirinin geçirdiği evreler, oluşan akımlar, öne çıkan şairler

incelenecektir. Bu aşamada Türkçe ve edebiyat derslerinde şiirin neden önemli olduğu da vurgulanmaya çalışılacaktır.

Üçüncü bölümde ise çalışmamızın özgün verisi sayılan Türk şiirinin Cumhuriyetten günümüze kadar geçirdiği biçim ve içerik değişimlerinin ders kitaplarına yansımaları, dönem ve öne çıkan şair ve şiirler göz önüne alınarak ortaya konulacaktır. Bu aşamada Cumhuriyet döneminde basılan ortaokul Türkçe ders kitaplarının tarihçe anlayışıyla bir dökümü yapılacak, ardından MEB'in uyguladığı strateji doğrultusunda farklı yayınevlerince basılan ders kitapları da eş zamanlı ve art zamanlı olarak incelenecektir.

Son olarak ise, Türk şiirinin Cumhuriyetten günümüze kadar geçirdiği biçim ve içerik değişimlerinin Türkçe ders kitaplarındaki yansımalarına eleştirel bir bakış getirilecektir. Başka bir deyişle, ders kitaplarının 1970'lere kadar eş zamanlı; bundan sonraki dönemde ise art zamanlı olarak değişimlere duyarlı olup olmadığına bakılacaktır.

1. Türk Millî Eğitiminde Türkçe ve Edebiyat Eğitimi

1.1. Osmanlı'dan Bugüne Türk Eğitimine Kısa Bir Bakış

1608 doğumlu, tarih, coğrafya, bibliyografya ve biyografi alanında çalışmalarıyla tanınan Osmanlı bilgini Kâtip Çelebi, eğitimde doğru yöntemlerin uygulanmasını önemseyen, Batı'daki bilimsel gelişmelerin göz önünde bulundurulmasını savunan, medreselerdeki yanlışları ve bilgisizlikleri vurgulayan, buralardaki eğitimin dogmalara dayandığının altını çizen ilk kişi olarak kabul edilmektedir. Eğitimde kullanılması gereken ders kitaplarının basılabilmesi ise ancak 1720'lerden sonra mümkün olabilmektedir. Bu eksikliğin Osmanlı ve Türk eğitim tarihini çok kötü etkilediğini tahmin etmek hiç de güç değildir. Ayrıca Türkçenin medrese ve sıbyan (sabi kelimesinin çoğulu: çocuklar) okullarında gerektiği gibi ele alınmamış olması da çok olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Örneğin Türkçenin seslerini ve harflerini gösteren bir alfabenin bile olmayışı, Türkçenin yazım konusundaki çatışmalarının bir kaynağı olarak gösterilmektedir. “Türkçenin seslerini kapsayan bir alfabe öğretilmemiştir; kelimelerin yazımı (imlası) da gösterilmemiştir. Bu nedenle dilde imla birliği doğmamıştır” (Göğüş, 1971: 126). Gerçekten de, Türkçeye yönelik alfabenin olmayışının ötesinde yazım kurallarının belirginleşmemesi, Türkçenin bugün bile içinde bulunduğu bazı çatışmaların kaynağı olabilir.

Medreselerin, Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişimindeki önemi çok büyüktü, ancak 16. yüzyılın ortalarından itibaren, imparatorluktaki gerilemeye koşut olarak medreseler de bozulmaya başlamıştı. Yeni nesillerin iyi yetiştirilememesinin zararı artık giderek daha da büyüyecekti. Edebiyat eğitimini de içeren ‘enderun’ mekteplerinin kurucusu Fatih Sultan Mehmed'di, ancak esas amacı ‘padişaha hizmet etmek’ olarak özetlenebilecek olan bu kurumlar zamanla işlevini yitirmişti. 1850'lerde ıslah edilmeleri gündeme geldiğinde bu kurumlar iptidaî (ilkokul) düzeyine indirilmiştir.

İmparatorluğun, dünya tarihinin akışında ‘geciktğini’ fark etmesiyle birlikte 18. yüzyıldan itibaren yenileşme ve batılılaşma çabaları baş gösterir. Eğitim ve öğretim de bundan etkilenir ve geleneksel eğitim kurumlarının yanında Batı tarzında eğitim veren kurumlar da açılır.

“II. Mahmud devrinde, yani askerî okulların açılışından altmış beş yıl sonra Rüştîye, Mekteb-i Maarif-i Adliye, Mekteb-i Ulûm-ı Edebiye gibi sivil okulların açılışı sağlanmış ve ardından da dışarıya öğrenci gönderilmeye başlanmıştır” (Özodaşık, 1999:

26). Tanzimat Fermanı'ndan bir yıl önce 1838'de açılmasına karar verilen, 'rüşdiye' okulları 'sıbyan' (sübyan) sınıflarını da kapsıyordu. Meclis-i Vâlâ bu konudaki okul programını düzene koyarken birinci ve ikinci sınıf (yani ilk ve orta derece) olarak iki aşama belirlemiş ve bunu benimsemiştir. Ancak daha sonra II. Mahmud bu aşamaları 'iptidaî' ve 'rüşdî' olarak isimlendirmiştir. Rüşdiye, Avrupa'ya yönelik ilk sivil okuldu. "Çünkü, Türkçenin, hesabın, coğrafyanın okula girmesi, okul yönetiminin kurulması, ders nâzırı denen bir görevlinin denetimlerde bulunması ve ilk kez, örgün medreselerin karşısına, örgün bir başka eğitim kurumunun çıkması rüşdiyelerle olmuştur" (Sakaoğlu, 2003: 62).

Tanzimat döneminde eğitim alanında yapılan yenilikler sayısızdır. 1847'de yayınlanan ilk yönetmeliğin ardından okullaşma süreci başlamıştır. 1869'da ise yasa hükmünde olan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi kabul edilmiş ve belki de yönetim ilk kez, planlı ve programlı olarak eğitim işleriyle ilgilenmeye başlamıştır. İlköğretimi zorunlu kılan "bu nizamname ile maarif teşkilatı, ilk-ortaöğretim, öğretmen temini ve maarifin mali yönü gibi hususlar, modern bir anlayışla, bir takım esaslara bağlanmıştır. Ancak uygulama alanında aynı başarı elde edilememiştir" (Özodaşık, 1999: 31). Tanzimat döneminin izlerini bugünkü eğitim sisteminde ve kurumlarında bile görebilmek mümkündür. Eğitim tarihçisi Necdet Sakaoğlu, birçok yeniliğin yanında "Türkçe eğitimin esas alınması" ve "halk dilinin (kaba Türkçe'nin) öğretilecek kadar önemli olduğu üzerinde durulması"na dikkat çekmiştir (Sakaoğlu, 2003: 93).

Sultan II. Abdülhamid döneminde ilk ve ortaöğretim yaygınlaşmıştır ancak yine de 19. yüzyıl biterken, 20 milyonluk nüfusu olan Osmanlı İmparatorluğu'nun yalnızca yüzde ikisi eğitilmekteydi.

II. Meşrutiyet'in ilanının ardından basılı yayınlarda büyük artış olur. Bu dönemde yayımlanan gazete, dergi ve kitapların oranı, inanılmaz derecede yüksektir. Öte yandan niceliğe mi yoksa niteliğe mi; ilköğretime mi yoksa yüksek öğretime mi önem ve ağırlık verileceği konularında II. Meşrutiyet dönemi boyunca tartışmalar yaşanmıştır.

Orta dereceli okulların eğitim programlarında 1910'lara kadar kayda değer bir değişiklik olmamıştır. Miliyetçilik ve Türkçülük merkezinde odaklanarak kültür ve eğitim konularına da eğilmiş olan korporatist düşünür Ziya Gökalp, Türk çocuğunun Türk ulusunun kültürüne göre eğitilmesinin zorunlu olduğunu savunuyordu. İsmail Kaplan'ın **Türkiye'de Millî Eğitim İdeolojisi** başlıklı kitabında Gökalp'ten aktardığına göre, "mutlaka millî olması gereken eğitim (terbiye), millî olmayan (lâmillî) talimle, yani bilimlerin ve meslekî becerilerin öğretilmesiyle birleştirilmelidir" (Kaplan, 2002:

148). Bu yıllarda Türkçülük akımını benimseyen öğretmenlerin etkisiyle okullarda anadili sevgisi yaratılmaya çalışılmış, Türk tarihindeki en ağır yenilgilerden birisi olan Balkan Savaşı'ndan sonra ise millî eğitim ağırlık kazanmaya başlamış, Şükrü Bey'in 1913-1917 yılları arasındaki nazırlığı sırasında ilerici adımlar atılmıştır.

Yasal yeniliklerin yanı sıra “öğretim birliği düşüncesinin uyandığı; okul, ders kitabı, metod, öğretmen kavramlarının topluma mal edildiği Meşrutiyet döneminin iç ve dış eğitim dinamikleri, doğan çelişkileri Cumhuriyet'in çözümleyeceği olumlu bir miras bırakmıştır” (Sakaoğlu, 2003: 149).

Kurtuluş Savaşı sürerken, 16-21 Temmuz 1921 tarihleri arasında Mustafa Kemal cepheden gelerek Ankara'da Maarif Kongresi'nin açılışını yapmıştır. Türk eğitim tarihinde önemli bir yeri olan toplantıya Anadolu'nun her tarafından katılım olmuş; 250 öğretmenin biraraya geldiği ortamda, kısaca, ilk ve ortaokul programları ile süreleri konuşulmuş; Mustafa Kemal'in millî eğitime ilişkin görüşlerini bir sistem dahilinde açıkladığı konuşma metni, 17 Temmuz 1921 tarihli **Hakimiyet-i Millîye** Gazetesi'nde yayımlanmıştır:

“Asırlardan beri milletimizi idare eden hükümetler tamimi maarif arzusunu ızhar edegelmışlerdir. (...) Orta tahsilin gayesi memleketin muhtaç olduğu muhtelif hizmet ve sanat erbabını yetiştirmek ve tahsili âliye namzet hazırlamaktır. Orta tahsilde dahi terbiye ve talim usulünün amelî ve tatbikî olması esasına riayet şarttır. Kadınlarımızın da aynı dereceyi tahsilden geçerek yetişmelerine atfi ehemmiyet olunacaktır ” (Yücel, 1994: 19).

Türk halkına ve Türk kültürüne dayanan Türkiye Cumhuriyeti, “Osmanlı devleti gibi çeşitli etnik elemanları birleştirmek amacıyla değildi. Ulusal kültür içinde Türk dilinin çok önemli bir yeri” (Göğüş, 1971: 140) vardı. Eğitime ilişkin konuların tüm yönleriyle ele alındığı ve tartışıldığı toplantı ise Cumhuriyet'in ilanından önce 15 Temmuz 1923'te gerçekleştirilen Birinci Heyet-i İlmiye'dir. Tevhid-i Tedrisat, yani Öğretim Birliği ise 3 Mart 1924 tarihli Cumhuriyet Halk Fırkası meclis grubunda görüşülmüş ve karara bağlanmıştır. “Öğretim Birliği yasasının temel amacı ilk, orta ve lise düzeylerinde, yeni kuşaklara ortak bir millî kültür vermek, kuşakları farklı akımların, görüşlerin maksatlı yetiştirme ve koşullandırma emellerinden uzak tutmaktır” (Sakaoğlu, 2003: 169). Bu, eğitim alanındaki en önemli reformdu ve Cumhuriyet'in eğitim politikasının temelini atılmış olması anlamına geliyordu. Böylece bütün eğitim

ve bilim kurumları Eğitim Bakanlığı'na bağlanmış oluyordu. Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun kabulünün ardından 500'e yakın medrese kapatıldı.

Yine 1924 yılında toplanan İkinci Heyet-i İlmiye'de, içinde ortaokul ile lisenin üçer yıllık iki aşama sayılması ve müfredat programlarının hazırlanmasıyla ders kitaplarının yazdırılması da bulunan bir dizi yeni karar alındı. 1 Eylül 1924 tarihinden itibaren ise eski idadilere orta mektep ismi verildi.

Türkçe Sözlük'te Arapça kökenli 'müfredat' sözcüğü ile oluşturulan 'müfredat programı' tamlamasının karşılığı olarak "bir okulda okunması gereken dersleri ve ders konularını belirleyen izlence" (Püsküllüoğlu, 1995: 1125) deniyor. Anlamdaş olarak da "öğretim izlencesi" veriliyor. "1924 Programının ilkeleri Lise Müfredat Programlarının Eshâb-ı Mûcibe Layihası isimli kitapçıkta yayınlanmıştır. Mehmet Fuad (Köprülü), Ali Canip (Yöntem) ve Süleyman Şevket (Tanlı) tarafından hazırlanan 'Türkçe' bölümünde Kıraat derslerinde okuma zevkini geliştirecek serbest okumalara da yer verilmesi istenir" (Temizyürek, 2006: 7). 1924 yılı programı üç yıl boyunca uygulanmış, 1927'de ise değişiklikler yapılmıştır.

1 Kasım 1928'de ilan edilen Harf Devrimi'nin öncelikli amacı kitlelerin çabuk ve kolayca eğitilebilmesiydi. 1927'deki ilk Genel Nüfus Sayımı'nda okur-yazarlık oranı yüzde 10,6 (Sakaoğlu, 2003: 170) gibi çok düşük düzeyde olan Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim alanında yalın ve basit bir alfabeye ihtiyacı vardı ve Latin esaslı, 29 harfli Türk alfabesi bu işi görecekti. Devrimle birlikte ders kitapları da artık yeni harflerle basılacak ve ortaokullardaki Arapça ve Farsça dersleri uygulamadan kaldırılacaktı. Maarif Vekaleti tarafından basılan ilk kitaplar, ortaokullar için **Okuma Kitabı**, liseler içinse **Edebiyat**'tı. "Yeni harflerle okuma alıştırmaları için Y. Kadri Karaosmanoğlu, R. Eşref Ünaydın ve Falih Rıfkı Atay'ın daha çok kendi yazılarından hazırladıkları **Seçme Yazılar** da okutuldu. O yıl, kitabı basılmayan derslerde öğrencilere yeni harflerle not tutturuldu" (Göğüş, 1971: 147).

Millet Mektepleri'nin açılmasıyla birlikte okuma-yazma oranının yükseltilebilmesi için ülkece büyük bir seferberlik başlatıldı:

"Valiler, kaymakamlar, okul müdürleri, memurlar bu alanda görev ve sorumluluk yüklendiler. Okullar, köy odaları, kahvehaneler, hükümet konakları ve camiler Millet Mektepleri için kapılarını açtı. (...) Ülkede, yaşı 15 ile 45 arasında olan kadın-erkek, okula gitmemiş tüm vatandaşlar da Millet Mektebi'nin öğrencisi sayıldılar. Askerde olanlar okuma-yazma eğitimini kışlalarda, subaylardan ve okur-yazar çavuşlardan alacaklardı" (Sakaoğlu, 2003: 192).

1931’de kapatılan Türk Ocakları’nın yerine 1932’de açılan Halkevleri eğitim alanındaki seferberlik hareketini üstlenmiş ve geliştirmiştir.

31 Ekim 1929, Orta Mektep ve Lise Türkçe Müfredatı’nın yürürlüğe konulduğu tarihtir. İhsan Sungur, Ali Canip, Hasan Âli Yücel ve Reşat Nuri (Güntekin) tarafından hazırlanan ve ilk ‘gayesi’ “talebeyi meramını ağızdan ve yazı ile ifade etmeğe alıştırmak” (T.C. MEB., 1929: 10) olan bu müfredat “Türkçe ve edebiyat derslerini ayrı dersler olarak kabul etmez ve programlarını birlikte yayınlayarak bu iki dersin anadili eğitiminin farklı sınıflardaki uygulamaları olduğuna işaret eder” (Özbay, 2000: 18). Ders içeriği, ‘kıraat’, ‘gramer’ ve ‘tahrir’ alt bölümlerinden oluşmaktadır. Cumhuriyet’in ilk dönemlerinde, ortaokul, lise ve öğretmen okulları programlarındaki Türkçe ve edebiyat öğretiminde esas amaç “millî ve medenî hayatın muhtelif cephelerini yansıtan eserlerle öğrencilerin duygu ve düşüncelerinin geliştirilmesi”dir (T.C. MEB, 1929: 8); amaçların ve ilkelerin bütünü ilk defa 1929 programıyla belirlenmiştir.

“Programın uygulanmasında ve genellikle edebiyat öğretiminde yöntem birliği sağlamak amacıyla, 1931 yılı Ankara’da, Musiki Muallim Mektebinde bir ‘Edebiyat Muallimleri Kongresi’ de yapılır” (Göğüş, 1971: 149). Aynı yıl yapılan düzenlemede gramer müfredatında değişiklikler olur; 1932 yılında ise Birinci Türk Dili Kurultayı toplanır. Bu kurultay, Türkçe’yi derinlemesine incelemek, geliştirmek, yabancı kural ve kelimelerden arındırmak amacını gütmekteydi. İsmi daha sonra Türk Dil Kurumu olarak değişecek olan Dil Encümeni de bu arada kuruldu ve okullarda okutulan dersler için Türkçe terimler geliştirilmeye başlandı. “Yine bu yıl, Millî Eğitim Bakanlığı, anadili öğretimini ders dışı çalışmalarla destekleyip kuvvetlendirmek üzere yönergeler gönderdi” (Göğüş, 1971: 149).

Atatürk’ün 1935’teki talebiyle 1936’dan itibaren dilbilgisi konuları kitaplardan çıkartıldı. Çalışmalar tamamlandıktan ve gereken yeni kitaplar Tahsin Banguoğlu (**Ana Hatlarıyla Türk Grameri**, 1940) ve Necmettin Halil Onan’a (**Dilbilgisi I**, 1942) yazdırıldıktan sonra 1949 programına dilbilgisi dahil edilecekti.

1939’daki Maarif Şûrası’nın ikincisi 1943’te yapıldı. Anadili öğretiminin yeterli düzeyde olmadığına saptandığı şûrada ortaokul programının yeniden incelenmesine, Türkçe’ye ağırlık verilmesine ve ‘yazma’ eğitiminin çoğaltılmasına karar verildi.

“1943 yılı ortaokullar için hazırlanacak okuma kitapları için bir yarışma açıldı. Yazılacak kitaplarda metinlerin düşünce ve duygu yönünden başka, kompozisyon, dil ve dilbilgisi yönlerinden de incelenmesi isteniyordu. Bu koşullara göre hazırlanan **Türkçe** kitapları öğrencilere 1945 yılı verildi” (Göğüş, 1971: 151).

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan **Türkçe Sözlük** ise 1944’te orta dereceli okullarda başvuru kitabı olarak kullanılmaya başlanmıştı.

28 Aralık 1938-5 Ağustos 1946 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı yapan Hasan Âli Yücel “ortaöğretimin sayısal bakımdan gelişmesi yanında, nitelik bakımından da belirli bir düzeye çıkması için büyük bir özen göstermiş; programlar, yöntemler, ders araç gereçleri, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve sağlanması gibi konularla ilgili ihtiyaçları karşılamak amacıyla çeşitli çalışmalara girişmiştir” (Özodaşık, 1999: 159). **Türkiye’de Orta Öğretim** kitabının 1938’deki ilk baskısına önsöz olarak “Türkiye’de Ortaöğretim mevzuunu tetkik etmek, aynı zamanda Türk münevverinin hangi prensiplere dayanılarak, hangi gayeler için yetiştirildiğini incelemek demektir” (Yücel, 1994: 7) diye yazan Hasan Âli Yücel, Türk eğitim ve kültür tarihine katkı yapan isimlerin başında gelmektedir. Onun döneminde ilkokul sayısı % 100, öğretmen sayısı % 50, eğitimci sayısı % 1500, öğrenci sayısı da % 70 oranında artmıştır. “496 ciltlik klasikler dizisi, Batı ve Doğu kültürlerinin yüzlerce yıllık birikimlerini Türkiye’ye getirirken, 14 ayrı meslekî dergi ile ansiklopedi de bu dönemde yayınlanmıştır. Üniversite özerkliği, Yücel’in yüksek öğretime dönük bir hizmetidir. Ortaöğretim çağdaş eğitim kurumlarına yine onun döneminde kavuşmuştur” (Sakaoğlu, 2003: 232).

Bu süreç boyunca öğretmen açığı, İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç öncülüğünde kurulan Köy Enstitüleri tarafından kapatılacaktır. Yazar Talip Apaydın, Köy Enstitüleri’ni “Yüzyıllardır karanlıkta bırakılmış Türk köylüsünü, kendi gücüyle aydınlatmak, çağdaş bilince kavuşturmak çabası, köy çocuklarını kendi yaşamlarına yabancılaşmadan yetiştirmek, çeşitli meslek grupları halinde gene köylere göndermek, onların eliyle köyleri yeniden canlandırmak” (Kaya, 2001: 54) olarak tanımlıyordu.

1945 yılından itibaren ortaokullarda Beşir Göğüş ve Kemal Demiray tarafından hazırlanan **Türkçe** kitapları okutulmaya başlanmıştır. Bu kitaplar “Türkçe öğretimine yeni etkinlikler getiriyordu. Okuma parçaları yalnızca duygu ve düşünce yönünden değil, şekil, kelime ve dilbilgisi bakımlarından da değerlendiriliyordu” (Göğüş, 1971: 49). Bu ikilinin birlikte ya da ayrı ayrı hazırladıkları çeşitli kitaplar, bazı dönemlerde MEB dışında özel yayınevleri tarafından da basılacak ve isimleriyle içerikleri değişecek

olsa da 1993'e kadar 'Millî Eğitim'in ortaokul ders kitapları' olarak kullanımda kalacaktır.

1940'lar Türkiye'de ortaokul ve liselerdeki öğretmen ve öğrenci sayılarının dengeli ve bu toplamın kaliteli olduğu parlak bir dönemdir. Eğer on yıllık dilimler halinde bakılacak olursa, görünen o ki Cumhuriyet tarihinin en parlak dönemidir.

“Öğrencileri söz ve yazı ile ifade olunan düşünceleri, duyguları, iyi ve doğru olarak anlamaya alıştırmak” (T.C. MEB, 1949: 15) maddesiyle başlayan Türkçe dersinin amaçları ve hedefleri, öğretim stratejisi ile birlikte ilk defa 1949 tarihli ortaokul müfredat programında geniş olarak detaylarıyla ele alınmıştır. Artık ders kitapları bu programın amaçları doğrultusunda yazılacak, öğretmenler de derslerini bu doğrultuda işleyeceklerdi. “1949 programının amaçları incelendiğinde anlama ve anlatım çalışmalarına önem verildiği görülmektedir. Ayrıca metinler yardımıyla öğrencilerde dil sevgisinin yerleştirilmesi, okuma alışkanlığının kazandırılması, millî duyguları ve hayatı tanıtmaya gibi farklı amaçların öne çıkarıldığı görülmektedir” (Temizyürek, 2006: 10).

‘Millî Şef’ İsmet İnönü’nün liderliğini yaptığı ve “Kemalist ideolojinin devlet doktrini olarak kabul gördüğü” (Kaplan, 2002: 180) tek parti (CHP) döneminin ardından Demokrat Parti döneminde millî eğitim kadroları değiştirilmiştir. Bu, Cumhuriyet’in daha sonraki iktidar değişimlerinde de gündeme gelecekti. Demokrat Parti’nin iktidar olduğu dönemde CHP’nin de onayıyla din dersleri okul sistemine alınarak zorunlu hale getirildi (1949), İmam-Hatip okullarının sayısı artırıldı, Halkevleri kapatıldı (1952) ve Köy Enstitüleri ilköğretim öğretmeni yetiştiren klasik okullara dönüştürüldü (1954). Halkevleri’nin yerine Halk Eğitim Merkezleri ve Halk Okuma Odaları açıldı. Yaşanan değişikliklere rağmen yine de:

“Demokrat Parti dönemi, eğitim alanında Kemalist tek parti rejiminin doğrudan doğruya devamı oldu. Çocukların ve gençlerin milliyetçi öğretilmesine verilen büyük önem aynen korundu. (...) 1946-1960 yıllarını kapsayan güdümlü birçok partili sisteme geçiş dönemi, eğitim alanında, tek parti rejimi sırasında oluşturulan ve yerleştirilen Türk millî eğitim ideolojisinin yeniden üretilmesi ve süreklilik kazanması dönemi oldu” (Kaplan, 2002: 226).

“Ortaokul millî bir eğitim kurumudur. Öğrencilerin, millî varlığın birer uzvu olduğu, onların her birinin ileride hangi mesleğe girerlerse girsinler millî ödevlerini başaracak, millî ülkeleri gerçekleştirecek birer Türk vatandaşı olarak yetiştirilmeleri

gerektiği hatırdan çıkarılmamalıdır” (T.C. MEB, 1949: 9) açıklamalarıyla başlayan 1949 tarihli program 1952, 1954 ve 1957’de çeşitli değişikliklere uğradıktan ve son şeklini aldıktan sonra 1962 yılında tekrar basılmış ve 1976 yılı hariç 1981’e (1991’e) kadar kullanımda kalmıştır.

1960’ta yüzde 39’a gerilemiş olan okuryazarlık oranı, alınan önlemlerle 1965’te yüzde 48’e yükseltilmiştir. 27 Mayıs 1960 sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası eğitim ve öğretim konusunda daha özgürlükçü ve laik olarak kabul edilebilse de 12 Mart 1971 Muhtırası’ndan sonra anayasada değişiklikler yapılmış, özgürlük ve özerkliklere kısıtlama getirilmiştir. Yine de Cumhuriyet tarihinin en karmaşık ve çalkantılı dönemi olarak kabul edilen 1960-1980 yılları arasında eğitim alanında bir anlamda ‘istikrar’ın korunmuş olduğu söylenebilir. Atatürk ilkeleri doğrultusunda millî ve manevi değerlere bağlılık ise bu süreçte de tam anlamıyla sürdürülmüştür.

“14.6.1973 tarihinde çıkarılan 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu, Türk millî eğitim ideolojisinin ve sisteminin eksenidir. Bu yasa, 12 Eylül 1980 darbesinden sonra Ulusu Hükümeti tarafından 16.6.1983 tarihinde çıkarılan 2842 sayılı yasayla kimi değişikliklere uğratılmış olarak hâlâ [2000] yürürlüktedir” (Kaplan, 2002: 265).

“İlkokul ve ortaokulun birleştirilmesiyle oluşturulan ‘İlköğretim Okulları Türkçe Programı’ ise 2098 sayılı **Tebliğler Dergisi**’nde 26.10.1981 tarihinde yayınlanarak kullanılmaya başlanmıştır.” (Temizyürek, 2006: 12) 1981 programının ilk amacı “öğrencilere, görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam olarak anlama gücü kazandırmak”tır (MEB, 1981: 11).

Kısaca, öğrencilere milliyetçi değerleri aşlamayı ve bu değerlerin korunmasını amaçlayan, Türkçe öğretimini de bu doğrultuda şekillendirerek ders kitaplarında örneklendiren Millî Eğitim ideolojisi, 12 Eylül 1980 askerî rejimi sonrasında 1982 Anayasası’yla pekiştirilerek varlığını sürdürmüştür.

25 Kasım 1991 tarihli DYP-SHP Hükümet Programı’nda, “Öğretim programları ve ders kitapları evrensel ölçülere, demokratik özgürlükçü anlayışa uygun olarak yeniden düzenlenecek, gençlerimize araştırmacı, yaratıcı ve bağımsız bir kişilik kazandırma amacı ön plana çıkarılacaktır” (H.P., 1991: 45) denir. “Ders geçme ve kredili sisteme göre uygulanan 1991 yılı Programı (...) bugüne [2005] kadar uygulanagelmıştır” (Dursunoğlu, 2006: 3). 1996’da toplanan Onbeşinci Şûra’da ise, uzun tartışmalar sonunda zorunlu ilköğretimin sekiz yıla çıkarılması kabul edilmiştir. 2005-2006 öğretim yılından itibaren ortaöğretimin dört yıla çıkarılmasıyla birlikte programlarda yenilik ve değişiklikler yapılmıştır.

Cumhuriyet dönemi Türk Millî Eğitim sisteminin Atatürkçü özü, sayısız sorunlar, eksiklikler, taşıdığı gereksiz yükler, üzerinde yürütülen tartışmalar ve iktidar çekişmeleriyle bir arada bugün de varlığını sürdürmektedir.

1.2. Millî Eğitim Bakanlığı'nın Görevleri

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB)*; Anayasa, 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile kalkınma plan ve programları doğrultusunda millî eğitim hizmetlerini yürütmek üzere 1920 yılında kurulmuş olan bakanlıktır. (<http://tr.wikipedia.org>) Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışından sonra göreve başlayan İcra Vekilleri Heyeti'nin Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Maarif Vekili (Eğitim Bakanı) ise Rıza Nur Bey'di. Açıklanan programda “maarif işlerindeki gayemiz, çocuklarımıza verilecek terbiyeyi her manasıyla dini ve millî bir hale koymak” (<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/159/tas.htm>) deniyordu. 1924 yılının Mart ayında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, yeni kurulmuş Türkiye Cumhuriyeti'nin eğitim alanındaki en önemli reformuydu. Yürürlüğe girmesiyle bütün bilim ve eğitim kurumları, eski ismiyle Maarif Vekaleti olan Millî Eğitim Bakanlığı'na devredilmiş oluyordu.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Millî Eğitim Bakanlığı, okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarından sorumludur. 30.04.1992 tarihinde kabul edilen ve 12.05.1992 tarihli **Resmi Gazete**'de yayımlanan 3797 sayılı “Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun”un amacı, “Anayasa, 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu ile kalkınma plan ve programları doğrultusunda millî eğitim hizmetlerini yürütmek üzere, Millî Eğitim Bakanlığı'nın kurulmasına, teşkilat ve görevlerine ilişkin esasları düzenlemektir.” Bu kanuna göre Millî Eğitim Bakanlığı'nın görevleri ise şunlardır:

“Atatürk İnkılap ve İlkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Millîyetçiliğine bağlı, Türk Milletinin millî, ahlaki, manevi, tarihi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren, ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş vatandaş olarak yetiştirmek üzere, Bakanlığa bağlı her kademedeki

* Bundan sonra MEB olarak kısaltılabilecektir.

öğretim kurumlarının öğretmen ve öğrencilerine ait bütün eğitim ve öğretim hizmetlerini planlamak, programlamak, yürütmek, takip ve denetim altında bulundurmak,

“Okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve her çeşit örgün ve yaygın eğitim kurumlarını açmak ve yükseköğretim dışında kalan öğretim kurumlarının diğer bakanlık kurum ve kuruluşlarının açılmasına izin vermek,

“Türk Vatandaşlarının yurt dışında yapılacak eğitim ve öğretimi ile ilgili hizmetleri düzenlemek ve yürütmek,

“Diğer bakanlık, kurum ve kuruluşlarca açılan ve yükseköğretim dışında kalan örgün ve yaygın eğitim kurumlarının denklik derecelerini belirlemek, program ve yönetmeliklerini birlikte hazırlamak ve onaylamak,

“Türk Silahlı Kuvvetlerine bağlı ortaöğretim kurumlarının program, yönetmelik ve öğrenim denklik derecelerinin belirlenmesi konularında işbirliğinde bulunmak,

“Yükseköğretimin millî eğitim politikası bütünlüğü içinde yürütülmesini sağlamak için, Yükseköğretim Kanunu ile Bakanlığa verilmiş olan görev ve sorumlulukları yerine getirmek,

“Okullardaki beden eğitimi, spor ve izcilik eğitimi ile ilgili hizmetleri yürütmek,

“Yükseköğrenim gençliğinin barınma, beslenme ihtiyaçlarını ve maddi yönden desteklenmelerini sağlamak.”

(<http://mevzuat.meb.gov.tr/html/73.html>)

Kanunda, 1993'ten 2008'e kadar çeşitli değişiklikler ve ekler yapılmıştır.

Yasaya göre, Bakanlık merkez teşkilatı; Bakanlık makamı, Talim ve Terbiye Kurulu, ana hizmet birimleri, danışma ve denetim birimleri ile yardımcı birimlerden oluşmaktadır.

1.3. Türkçe ve Edebiyat Eğitiminin Genel Amaçları

Türk Millî Eğitimi'nin genel amaçlarından ilki, Türk milletinin bütün fertlerini “Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasa'nın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını

bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektedir” (http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyurular2006/takvim/egitim_sistemi.html).

Bu fertleri “beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişkin bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirme”nin yanı sıra “ilgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirmek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak” da Türk Millî Eğitimi’nin amaçları arasındadır.

“Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

“Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarının iyi insan, iyi vatandaş ve iyi meslek sahibi insan yetiştirmek olduğu söylenebilir.

“Türk eğitim ve öğretim sistemi, bu genel amaçları gerçekleştirecek şekilde düzenlenir ve çeşitli derece ve türdeki eğitim kurumlarının özel amaçları, genel amaçları ve aşağıda sıralanan temel ilkelere uygun olarak tespit edilir.” (<http://orgm.meb.gov.tr/OzelEgitimProgramlar/meslekiegitimmerkprog/aciklamalar.htm>)

1.3.1. Türkçe Eğitiminin Genel Amaçları

Anadili, tüm kurallarıyla birlikte çocukluk dönemi boyunca doğal olarak öğrenilir. Çocuğun anadilini öğrenirken ilk modelleri anne ve babası, sonra ailenin diğer bireyleri, daha sonra ise okul ortamı ve toplumsal çevresinde iletişim ve etkileşimde bulunduğu bireylerdir.

Anadili ve öğretimi konusunda da görüşleri olan Alman felsefeci Friedrich Nietzsche’ye göre dilin bütünüyle retorik olduğuna dair en güzel örnek anadili (‘mother tongue’/‘Muttersprache’) kavramıdır. ‘Anadili Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler’ isimli makalesinde Nietzsche şunları yazar:

“Anadili bilinci ve sevgisi aynı ulus içerisinde yaşayan insanlar arasında ortak bir düşünce sistemi, evreni birlikte anlama kavrama yeteneği kazandırır. Anadili kavramındaki ana kavramından dolayı bazı dil bilimciler bu dilin anneden öğrenilen dil ile ilgili olduğunu

savunmuşlardır. Ancak Danimarkalı dil bilimci Otto Jespersen ve birçok dilbilimci anadili ile kastedilen kavramın anne ile ilgisinin yanında daha çok çevreden öğrenilen ve aynı ulus içerisinde ortak dil olarak kullanılan dilin anlaşılması gerektiğini belirtmişlerdir” (Nietzsche, 2006: 35).

Bilindiği gibi, okul öncesi eğitim ve ilkokulun ardından ortaokul gelir. 12-17 yaş aralığını kapsayan ve öğrencilere meslek kazandırarak onlara yüksek öğretim kurumlarına hazırlamayı amaçlayan eğitim sürecine ‘ortaöğretim’ denmektedir. Hasan Âli Yücel, **Türkiye’de Orta Öğretim** kitabında “Ortaöğretim mevzuu, her medeni memleket için münevver zümrenin yetiştirilmesi gibi mühim bir meseleye teallük eder. Şu halde Türkiye’de ortaöğretim mevzuunu tetkik etmek, aynı zamanda Türk münevverinin hangi prensiplere dayanılarak, hangi gayeler için yetiştirildiğini incelemek demektir,” (Yücel, 1994: VII) der.

“Toplumların kalkınması ve gelişmesinde ara insan gücü büyük önem taşımaktadır. Ortaöğretim kurumları bürokrasinin, sanayi kuruluşlarının, hizmet ve tarım sektörünün ihtiyacı olan orta düzeydeki memur teknisyen, nitelikli işçi gibi ara insan gücünü yetiştirmede önemli rol oynar. Bu elemanlar bir yandan ekonomik sistem içinde kendilerinden beklenen vazifeleri yerine getirirken, diğer yandan toplumlar ile aydınlar arasında bir geçiş simgeleri ve iki grup arasında iletişimin kurulmasına yardımcı olurlar” (Özodaşık, 1999: 222).

Ortaöğretimin amaçları ilk olarak 1924 yılında hazırlanan **Lise ve Orta Mektep Talimatnamesi**’yle dile getirilmiş; Cumhuriyet tarihi boyunca değişikliklere uğrayarak ve yenilenip geliştirilerek bugüne kadar taşınmıştır. Yeni bir ulus-devletin eğitim anlayışını yansıtan bu talimatnamede anadili (Türkçe) öğretimi çok önemli bir yer kaplamaktadır.

“Anadili öğretimi, kişinin hem bildirişim yetisini (gerek yazılı gerek sözlü düzlemlerde), hem de düşünme ve değerlendirme yetisini geliştirip güçlendirebilmelidir” (Polat, 1991: 15). Programlardaki son haliyle:

“İlköğretim okullarında Türkçe öğretiminin amacı, Millî Eğitimin temel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak; öğrencilere görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını tam ve doğru olarak anlama gücü kazandırmak;

Onlara görüp izlediklerini, dinlediklerini, okuduklarını, incelediklerini ve düşündüklerini, tasarladıklarını söz ya da yazı ile doğru ve amaca uygun olarak anlatma beceri ve alışkanlığını kazandırmak;

Öğrencilere Türk Dilini sevdirmek, kurallarını sezdirmek, onları Türkçeyi gelişim süreci içinde bilinçli, özenle ve güvenle kullanmaya yöneltmek;

Onlara dinleme, okuma alışkanlığı ve zevkini kazandırmak, estetik duygularının gelişmesine yardımcı olmak;

Türlü etkinliklerle öğrencilerin sözcük dağarcığını zenginleştirmek;

Onların ulusal duygusunu ve ulusal coşkusunu güçlendirmede kendi payına düşeni yapmak;

Sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında, Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı ve insanlığı sevmelerine yardımcı olmak;

Onlara bilimsel, eleştirci, doğru, yapıcı ve yaratıcı düşünme yollarını kazandırmada Türkçe dersinin payına düşeni gerçekleştirmektir” (**Tebliğler Dergisi**: 283).

1.3.2. Türk Dili ve Edebiyatı Eğitiminin Genel Amaçları

Edebiyat, yaşam ile iç içe geçmiş, yaşama ilişkin farklı kesitler sunan, ancak yaşamı doğrudan doğruya yansıtmak yerine onu belli ölçüde yabancılaştıran ve eleştirel değerlendirmeler içeren bir alan olarak kabul edilir çoğunlukla. Daha doğrusu edebiyat metinleri, bilgi ileten metinler gibi gerçeğini somut olarak oluşturmaz, tersine soyut kavramlar ağı oluşturur kendi içinde. Edebiyat metinleri anlattıklarını hem gündelik ve bilimsel dilden farklı bir dil kullanarak, hem de dolaylı bir biçimde anlatır. İşte tam da bu nedenle edebiyat eğitiminin canlı, yaratıcı ve dinamik olması gerekmektedir. Eğitimde kullanılacak edebiyat metinlerinin öğrencinin yaşamıyla canlı bağlar kurabilmesi, onu etkilemesi ve eleştirel bir bilinç oluşturması şarttır.

Edebiyat -hatta yapısalcı eleştirmenlere göre şiir de- bir kurgudur. Bu kurgunun da tek bir anlamı değil, dolaylı anlatımından ötürü okura göre değişebilen birçok anlamı olabilir. Öğrenci, okuduğu edebiyat metniyle hesaplaşmalı ve yorumlayabilmelidir. Bu tartışılmaz özellik, ezberci bir edebiyat eğitiminin anlamsız olduğunu ortaya koyar:

“Edebiyat öğretimi temelde, metnin kendisini ön plana çıkararak okuma becerisine ve yazınsal duyarlık kazandırmaya, eleştirel bir okur kimliği geliştirmeye yönelik olduğundan, ezberci yöntemlerle ancak akıntıya kürek çekilir” (Dilidüzgün, 2008: 231).

Türk Millî Eğitimi'ne göre “edebiyat, Türk dili (dil bilgisi), kompozisyon öğretiminin temel amacı, Anayasamız ve Millî Eğitim Temel Kanunu'ndaki hükümler doğrultusunda, millî ve manevi değerlerine sahip, hoşgörülü, yurt ve dünya meseleleri karşısında düşünce üretebilen, eleştiri yapabilen vatandaşlar yetiştirmektir” (<http://ttkb.meb.gov.tr/indir/ttkb/programlar/lise/TuDiEdKompozisyon2.pdf>).

Bu değer ve davranışları kazandırabilmek için ortaöğretimde, öğrencilere verilecek Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat, Dil Bilgisi ve Kompozisyon) dersinin genel amaçları aşağıdaki maddeler içinde toplanabilir:

“Millî birlik ve bütünlüğün vazgeçilmez unsurlarının başında gelen Türk dilini, özelliklerini bozmadan ve aşırılığa kaçmadan, edebiyatımızın seçkin eserlerini okutarak öğretmek;
Dilin, millet hayatındaki yerini iyice belirterek, köklü kurallar kazanmış bir dilin eğitim ve öğretimdeki yerini kavratmak;

Öğrencilere dinlediklerini, okuduklarını, incelik ve derinlikleriyle kavratmak; onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını, söz veya yazı ile plânlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etme kabiliyetlerini geliştirmek;

Okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu benimsetmek, okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak;

Türk dilinin kurallı, zengin, üretken ve tarihî geçmişinde çeşitli şekil ve türlerde üstün seviyeli eserler veren köklü bir dil ailesinden geldiği şuurunu yerleştirmek; bugün de Türk dili ile dünya çapında eserler verilmekte olduğunu göstermek;

Yazarken ve konuşurken Türkçe'nin imlâsına, telâffuzuna ve estetik inceliklerine özen gösterilmesinin gereği benimsetilerek bunların yaygınlaştırılmasını sağlamak;

Ortak millî kültür değerleri taşıyan eserlerden faydalanmak suretiyle Türk toplumunun temel değer hükümlerini öğretilip benimsetmek;

Türk edebiyatının dünü ve bugünü ile dünya edebiyatı içerisindeki yerinin öneminin kavranılmasına imkân ve zemin hazırlamak;

Türk dili ve edebiyatı öğretimi ve eğitimi yoluyla öğrencilere diğer alanlarda da sağlam, dengeli, hür ve sitemli düşünme alışkanlığı; araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez ve oluşturma gücü kazandırmak;

Sınıf ve yaş seviyelerine göre dinleme, okuma ve yazma faaliyetleri sırasında Türk dilinin bütün özelliklerini öğrenme, kullanma ve bu yolla bilgi edinme, kavrama, analiz ve sentez yapabilme alışkanlığı kazandırmak;

Sözlü ve yazılı olarak metin tahlili ve yeni metinler meydana getirme faaliyetleri arasında, kültürümüzün inanç, bilgi ve zevk inceliklerine ait birikimi tanıtarak benimsetmektir”

(**Tebliğler Dergisi:** 2370, 2375, 2381, 2393, 2098).

1.3.3. Ders Kitapları Yönetmeliği

Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 55. maddesine göre, "ilk ve ortaöğretim kurumlarında okutulacak kitaplar Millî Eğitim Bakanlığınca tespit edilir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenmeyen hiçbir kitap ve eğitim aracı okullarda kullanılamaz. Resmi kurum ve kuruluşların dışındaki kişi veya kuruluşlarca hazırlanan kitap ve eğitim araçlarından, Millî Eğitim Bakanlığı'na tavsiye edilmeyen, öğrencilere aldırılamaz" (T.C. MEB, İlköğretim Kurumları Yönetmeliği: 6-7).

29 Mayıs 1993 tarihinde yeni Ders Kitapları Yönetmeliği yürürlüğe girmiştir. Bu yeni yönetmelik de Millî Eğitim Kanunu'nun 55. maddesinin tekrarı niteliğindedir ve Millî Eğitim Bakanlığı'nın resmi yayın organı olan Millî Eğitim Bakanlığı **Tebliğler Dergisi**'nde yayımlanmayan hiçbir kitabın ders kitabı olarak öğrencilere aldırılamayacağına hükmeder.

29 Mayıs 1995 tarihinde **Resmi Gazete**'de ve 3 Temmuz 1995'te **Tebliğler Dergisi**'nde yayımlanan Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nin 5. maddesine göre (en son değişiklik 28.11.2007 tarihinde yapılmıştır) ders kitapları;

"Anayasaya ve kanunlara aykırı hususları içeremez;

1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanununda yer alan Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarında belirtilen 'Atatürk İnkılâp ve İlkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Millîyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek' hükmüne ve Türk Millî Eğitiminin Temel İlkelerine uygun olarak hazırlanır;

Temel insan haklarına aykırılık taşıyamaz. Cinsiyet, ırk, din, dil, renk, siyasî düşünce, felsefî inanç, mezhep ve benzeri ayrımcılık içeremez;

Bilimsel ilke ve yöntemlere uygun olarak hazırlanır;

Reklâm niteliğinde öğeleri içeremez" (http://mevzuat.meb.gov.tr/html/22297_0.html).

1.4. Türkçe ve Edebiyat Eğitiminin İşlevleri

Sokrates’den John Locke’a, Rousseau’dan Berrand Russell’a, oradan da Walter Benjamin’e uzanan bir yelpazede edebiyat eğitimi, düşünce tarihinin her zaman önemli bir konusu olmuştur. Tezin ‘Giriş’ bölümünde vurgulandığı gibi, edebiyatın varoluşumuza anlam kazandırmakta önemli bir araç olduğu kabul edilecek olursa, onun bu varoluşa gerçeklik ve güzellik katmaktaki rolü de kolayca fark edilebilir. Geniş olarak bakıldığında eğitimin amacı insana bu değerlerin kazandırılması ve içsel yaşantının oluşturulmasıdır. Anadili eğitimini iyi alabilmiş, bu dile egemen olabilmiş insan, duygu ve düşüncelerin nasıl güzel ifade edilebileceğini görür ve böylece edebiyatın zevkine varabilir. Kendi duygu ve düşüncelerini iyi ifade edebildiğinde de gerçekliğin, güzelliğin ve mutluluğun yolunu bulabilir. Bizler önce anadilimizi öğrenir, sonrasında edebiyatı tanır ve bu yolda, varoluşumuzdaki gerçekliğin ve güzelliğin farkına varabiliriz.

İşte bu güzellik de doğrudan sanatla ilişkilidir. Sanat, güzel olanı yaratır; güzel olan sanatı doğurur. Güzellik duygusu sanat yoluyla insanlara kazandırılabilir. Sanat eğitimi bu yolda aracılık eder. Edebiyat da bir sanat dalıdır ve insana güzellik duygusunu aşılama yolunda edebiyat eğitimi başat bir rol üstlenir. Doğal bir yoldur bu. Edebiyat yoluyla hayatı anlar, anlamlandırır, kendimizi tanır ve varlığımızın, varoluşumuzun farkında oluruz. Dış dünyanın, gündelik hayatın, içinde bulunduğumuz toplumun gerçekleriyle baş etmeye, bunlara uyum sağlamaya çalışırken kendimizin ve başkalarının konumlarını fark eder, tanır, zorlukların ve gerilimlerin aşılmasında kendimize sanatı, edebiyatı kılavuz ediniriz. Kısaca, hayatın konuştuğu dili kendi anadilimize, kendi yorumumuzla çeviririz.

“İnsanların yürekleri şenken ve şenliğe davetliler sıra sıra oturup ozana kulak verirlerken vakit geçirmenin en iyi yolunu bulduklarını” söyleyerek Homeros’tan alıntı yapan Aristoteles, “O halde zorunlu olduğu için değil, güzel olduğu ve özgür insanlara yakıştığı için çocuklarımızı eğitmemiz gereken bir eğitim türünün olduğu açık” der (Aristoteles, 2008: 154).

Bilindiği gibi “edeb” sözcüğü Arapçadır ve “terbiye, eğitim” anlamına gelmektedir. Bu durumda edebiyat ile eğitimin birbiri içine geçmiş, birbirini kapsayan, birbirini tamamlayan kavramlar olduğu açıktır. Her iki kavramın da kaynağı ve hedefi

aynıdır, ki bu da insandır. İnsan ise içinde bulunduğu toplumun bir parçasıdır ve toplumla birlikte o da değişir. Edebiyat da bu değişime tanıklık eder:

“Edebiyat toplumsal bir kurumdur ve toplumun yapısındaki değişime bağlı olarak değişir. Çünkü edebiyat ürünleri sadece yaşamı yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda yaşamı biçimlendirir. Böylece okuyucuları, dolayısıyla da toplumu derinden etkiler” (Kavcar, 1994: 4).

Edebiyatı tanımak, edebiyatla alışverişe girebilmek, insanın toplum içindeki varoluşunun kanıtlarındandır. Edebiyatı bu ‘hayata ilişkin’ amacına uygun olarak okumak, incelemek ve kavrayabilmek için de -anadili eğitimine paralel olarak- edebiyat eğitimine ihtiyaç vardır. Edebiyat eğitimi “edebî metinlerle eğitilmeyi, güzellik duygusunu kazanmayı, dili iyi kullanmayı, insan dünyasına karşı ilgi duymayı, insanlığın acılarını ve sevinçlerini hissedebilmeyi, bir edebî türde özgün ifadeler yakalayabilmeyi, böylece bir metin üretebilme yetkinliği kazanmayı ifade eder” (Taşdelen, 2006: YIL 5).

Edebiyatın sanat olduğu unutulmamalıdır. “Bir sanat objesi olan yazınsal metni anlama ve yorumlama daha çok estetik bir duyarlılığı gerektirir. Bu nedenle yazın derslerinin içeriğinin estetik ve sanat eğitimi ağırlıklı olması zorunludur” (Dilidüzgün, 2003: 16).

Eğitim duygulara ve değerlere hitap ederken, öğretim de bilgi aracılığıyla akla hitap eder. Ama bu bilgi asla dogmatik olmamalı, isimler ve tarihlerden çok, ‘hayatî’ olmalıdır. Ünlü düşünür Bertrand Russell, **Eğitim Üzerine** isimli kitabında buna vurgu yapar:

“Edebiyat öğretimi de yanlışlar yapmanın çok kolay olduğu bir alandır. Hem gençler hem de yaşlılar için edebiyat hakkında çok şey bilmenin, yazarların doğum ve ölüm tarihlerini ve eserlerin adlarını öğrenmenin en küçük bir faydası bile yoktur. Bir el kitabına konabilecek her şey değersizdir. Değerli olan şey edebiyattaki iyi örnekleri yakından tanıyabilmektir. Bu sadece yazı üslubunu değil, aynı zamanda düşünce tarzını da etkileyecektir” (Russell, 2005: 215).

İlk izlenim önemlidir ve bu edebiyat için de geçerlidir. Edebiyat ile henüz tanışan öğrenci için iyi örneklerle başlamak, edebiyat sevgisi oluşturmakta büyük önem taşır. Sanat için de aynı şey geçerlidir elbette. İyi sanat, gözlerimizi açarak bizi kabuğumuzdan çıkarır ve hatta harekete geçirebilir. Şair ve çevirmenliğinin yanı sıra bir öğretmen de olan Cevat Çapan, edebiyatın öncelikle bir sanat olduğunu söyler:

“Edebiyat bir güzel sanat olarak ele alınmalıdır. Öbür güzel sanatlar gibi edebiyatın da bu yüzden evrensel bir açıdan ele alınması, kendi edebiyatımızı ve yazarlarımızı daha geniş bir açıdan dünya edebiyatı içinde yerli yerine yerleştirmemize yardımcı olabilir. Böyle bir yaklaşım ayrıca bizi bağnaz bir milliyetçilik saplantısından da kurtarır” (Çapan, 2002: 119).

Edebiyatın evrenselliğinin ve farklı disiplinlerle ilişkisinin farkında olmak, onun tarihsel boyutunun da daha sağlıklı olarak ele alınmasına yarayacaktır. Tarih, her zaman çizgisel değildir. Edebiyat eğitiminde, tarihsel bilinç, metinlerarası ilişkiler ve disiplinlerarası etkileşimler bir bütün halinde sunulabilmelidir. Çapan gibi bir şair, çevirmen ve öğretmen olan Behçet Necatigil edebiyat öğretiminin, “dünle bugün arasında hızlı bir trafik” olduğunu söyler ve bu iletişimin önemini vurgular:

“İlişkiler her zaman vardır, kurabiliriz. Nedim-Faruk Nafiz, Nef’î-Dağlarca. Konu, tema ne kadar değişir? Yürüyen zaman bakış açılarından ne kadarını yok eder, buna neler ekler? (...) Şeyh Galip-Ahmet Haşim, Yunus-Asaf Halet, Tevfik Fikret-Ziya Osman, hattâ Hüseyin Rahmi-Orhan Kemal arası gidiş gelişler. Eski-yeni bağlantıları ufku genişletir, dersi diriltir, ilgiyi artırır” (Necatigil, 1983: 540-541).

Edebiyatın yalnızca tarihine, önemli kişiliklerine bakmak ve bunları sırasıyla ezberlemek yerine insan ile edebiyat arasındaki soyut bağları keşfedebilmek ve anlaşılabilir, güzel, zevkli metinlerle beğeni oluşturabilmek, dil bilinci ile duyarlık oluşturma ve edebiyat sevgisi ile okuma alışkanlığı kazandırmakta kuşkusuz daha çok işe yaramaktadır. Bir edebiyat dersi, öğrenciyi bilinçli ve istekli bir okur-yazar yapmaya yönelik olmalıdır. Okur-yazar olmak demek, yazılanı okuyabilmek ve yazılması gerekeni yazabilmek değil, okuduğunu kendi sözleriyle dile getirebilmektir. Edebiyat dersi için seçilen metinlerin yalnızca güzel, zevkli ve anlaşılabilir olması da yeterli değildir. Bu metinler üzerinde, öğrencinin katılımına ve yorumlarına açık olarak, çağdaş

metin inceleme yöntemleriyle de çalışmak gerekmektedir. Öğrencinin metinler üzerinde düşünmelerini, metinle iletişim kurarak onunla hesaplaşmalarını ve kendilerine göre sonuçlara varmalarını sağlamak esastır. Edebiyat zevki ancak bu yolla kazandırılabilir.

Türk Edebiyatı'nın en önemli eleştirmenlerinden olan Nurullah Ataç, “edebiyattan geçmiş” kişiyi aydın olarak tanımlar. “Edebiyattan geçebilmek” için de ortaöğretim son derece önemlidir; bu yaşlarda okutulan edebiyat, çocuğun kişiliğini etkileyecektir. Edebiyatı ve genel olarak sanatı Ahmet Haşim ve Yakup Kadri gibi duyguları eğitme işleviyle ele alan Ataç, bu işlevin çocuğa iki önemli özellik kazandıracağı söyler. Bunlar erdem sahibi olmak ve insanı tanımaktır:

“Bir toplumda ahlâkın ilerlemesini, düzelmesini istiyor musunuz? O toplumda edebiyat, sanat merakını uyandırmaya, geliştirmeye çalışın. Çocuklara, gençlere şiirler, hikâyeler, romanlar okutturun, onları tiyatrolara, sinemalara gönderin. O hikâyelerin, romanların, oyunların insanlarıyla tanışsınlar, onların hayatlarını hayallerinde yaşasınlar, öğrensinsinler, onların içlerini, böylece gerçekteki insanları da daha iyi anlasınlar. Çocuğunuz büyüyünce ne olacaksa olsun, küçükken siz ona edebiyatı sevdirmeye bakın, ilim, bilgi sonradan gelecektir, önce insanlığını kurmak, hayalini işletmek gerekir” (Ataç, 1968: 141-142).

Bir çocuğun düşgücünü harekete geçirebilmek, onu harekete geçirmek anlamına gelir. Edebiyat da, şiir de hareket imkanıdır. Ve yalnızca hareket ettiğimiz sürece varızdır.

1.5. ‘Edebiyat Kanonu’ Kavramı

Edebiyat kanonu ya da ‘yazınsal kanon’, dünyada ve Türkiye’de son yıllarda üzerinde çok konuşulan ve tartışılan bir konu. Daha önceki bölümlerde başvuru Ali Püsküllüoğlu’nun 65 bin maddelik **Türkçe Sözlük**’ünde ‘kanon’ sözcüğünün karşılıkları olsa da edebiyatla ilişkili anlamı bulunmuyor ama özellikle son 10 yıldır bu konunun üzerinde çok duruluyor.

Orhan Tekelioğlu sözcüğün ilk kullanımının kilise tarafından yayımlanan kararlara ilişkin olduğunu, yani dogma olduklarını, değiştirilemeyeceklerini ve sorgulanamayacaklarını belirtiyor. “Kilise tarafından okunması özellikle önerilen ve tanrı düşüncesini tanımamızda yardımcı olacak bir dizi kitaptan kanonik eserler olarak söz edilmeye başlanmıştır. İşte bu kullanım, ulus-devletlerin kurulma sürecinden sonra

tâbir-i caizse ‘sekülerleşmiş’ ve ulus-devletin kendi kuruluş anlatısını anlatan edebi metinler için kullanılmaya başlamıştır” (Tekelioğlu, 2003: 71).

Kanon sözcüğünün tarih boyunca geçirdiği evrim sürecinde kazandığı belli başlı anlamlar ise şunlardır:

“1. Kilise yasası; bir kilise kurulunun belirlediği yasalar bütünü. 2. Laik yasa, kural ya da yasalar bütünü. 3. Genel kural, temel ilke, ölçüt. 4. Kilisece Kutsal Kitap'ın bir bölümü olarak kabul edilen kitapların tümü. 5. Belli bir yazara vb. ait olduğu kabul edilen kitaplar ya da yapıtların tümü. 6. Önemli ya da temel oldukları kabul edilen yapıtlar, yazarlar, vb.” (Atakay, 2004: 70).

Kullanımı genelde din kaynaklı olan kanon sözcüğünün 16. yüzyıldan itibaren seküler kullanımları da başlamış ama “bir yandan da dine ilişkin kullanımını sürdür[ül]müş ve Kilise'nin özgün kabul ettiği İncil metinleriyle, gene Kilise'nin Azizler arasına kabul ettiği yeni isimlerin eklenmesiyle oluşan kutsal metin ve kişilerin listesi ol[uş]muştur. Bugün ‘yazınsal kanon’ derken kastettiğimiz anlam da buradan türemiş olmalı: Herhangi bir otoritenin ya da otoritelerin kutsadığı iyi yazarlar listesi ve buna eklenecek isimlere verilen izin ya da onay” (Parla, 2004: 51).

Bu durumda kanon, aynı zamanda bir gerilim de içermektedir. ‘Kanonu kim, hangi otorite belirleyecektir?’, ‘Hangi (yazınsal) yapıtlar kanona girecektir?’, ‘Ortada bir kanon varsa bu aynı mı kalacaktır, yoksa değişecek midir?’, ‘Değişecekse kimler kanondan çıkacak, kimler kanona girecektir?’ Bu gibi sorular, kuşkusuz sayısız tartışmayı da beraberinde getirmektedir:

“Kanonun daha dar anlamlı bir kullanılışı da vardır ki, tümüyle siyasî ya da doktrinerdir. Ne var ki, kaba siyasî müdahaleyle oluşturulmaya çalışılan kanonların zaten uzun bir ömrü de olmaz; Zhdanov'un oluşturmaya çalıştığı Sovyet gerçekçiliği kanonu, Mao'nun kültür devrimi altında oluşturmaya çalıştığı kanon, Hitler'in sanat ve edebiyat üzerinde kurduğu baskıyla oluşturmaya kalktığı kanonlar gibi. Bu tür kanonlarda siyasî ve doktriner baskı çok açıktır” (Parla, 2004: 52).

Orhan Koçak'ın şu ifadeleri de kanonun oluş(turul)ma aşamasında ideoloji, din, parti vs. gibi çeşitli şekillerde karşımıza çıkan bir iktidar gücünün var olduğunu açıkça

ortaya koymaktadır: "Kanon veya mecelle, ne dersek diyelim, öyle kendiliğinden oluşan bir doğa görüntüsü değildir, saf estetik bir mesele de değildir, çünkü zevkler tartışılabileceği gibi zorla şekillendirilebilir de: İktidar, kasıt, çatışma, siyaset her zaman işin içindedir" (Koçak, 2004: 60).

Murat Belge ise kanonun belirlenmesinde üç merciinin etkili olduğunu söyler ve bu mercileri şöyle sıralar:

“Birinci merci (...) yani her çeşitten yazarlar, aydınlar, öğretmenler, gazeteler vb. Aralarında eleştirmen gibi, edebiyat tarihçisi gibi, değerlendirmeye doğrudan doğruya ilgili olanları var. Akademik olanları, az ve etkili; olmayanları, çok ve gene etkili. Onun için neyin ‘kanon’ olacağına, neyin olamayacağına önce bunlar karar verirler. İkinci merci, biz hak teslim etmesek de gelip bunu icabında gasp eden bir öznedir: en genel adıyla ‘siyaset’, biraz daha somutlarsak belki ‘devlet’ denilen tüzel kişilik. Üçüncüsü de ‘halk’tır ya da ‘toplum’dur” (Belge, 2004: 55).

Belge’ye göre bu üçüncü kesim nihai olarak kanona kimlerin gireceğini belirleme işini belirli yazar ve şairlere ilgi göstererek veya göstermeyerek yüklenmiş olur.

Öte yandan Türkiye’de modernleşmenin başından beri varolan ikinci merciyle hep sürtüşme içinde bulunan ve hatta sansür, baskı, ceza görmüş olan yazar ve şairlerin de (Şinasi, Namık Kemal, Ziya Paşa, Tevfik Fikret, Necip Fazıl vd.) -eğer varsa- Türk edebiyat kanonunda, dolayısıyla Millî Eğitim’in ders kitaplarında kendilerine bolca yer bulduğu görülmektedir. “Bunlara dayanarak Türkiye’de bir ‘kanon’ varsa bunun oluşmasında siyasi otoritenin payının asgaride kaldığını” ileri süren Belge’ye göre “bunun nedeni siyasi otoritenin böyle bir şey yapmaya kalkışmaması değildir; çünkü çeşitli dönemlerde otorite bunu yapmaya çalışmıştır – kısmen başarılı olduğu durumlar da vardır. Gelgelelim, ne siyasi otoritenin kendi içinde sürekli bir ideolojik tutarlılık vardır, ne de, daha da önemlisi ‘edebiyat erbabı’nın tamamı, siyasi otoritenin önerdiği değerleri kabul etmiştir” (Belge, 2004: 56-57).

Yahya Kemal, **Edebiyata Dair** kitabında ‘mecelle’den bahseder. Bahse göre bu mecelle, kanon sözcüğünün karşılığıdır:

“Bu devrin kendine mahsus bir edebiyatı olmasını temenni edenler vakit vakit sabırsızlanıyorlar ve istediklerini görmeyince şiirler veyahut nesrin bazı nevîleriyle öteden beri meşgul olanları itham etmeye başlıyorlar. [...] Ne garibdir ki bu şekvacılar arasında iktidar muhitinin edibleri de var. [...] Bu hali görerek insanın kalbinden bir sadâ yükseleceği geliyor. Bu şekvacı ediblere: ‘Canım bu devir edebiyatının nasıl olacağını biliyorsunuz ve tarif ediyorsunuz. Niçin kendiniz vücuda getirmiyorsunuz?’ demek istiyor. Zannederim ki hakikat bu hitabın içindedir. Bir devrin edebiyatını o devrin iktidar muhitinde bulunanlar vücuda getirirler” (Yahya Kemal, 1989b: 87).

Bununla birlikte edebiyat kanonu bir ulusun tarihinin izdüşümü olarak görülebilir. Modernleşme süreciyle birlikte ortaya çıkmış bir kavram olan ulus-devlet, kendi öyküsünü dile getirme gereksinimini duyar. İmparatorluğun yasaları ya da dinin kuralları bellidir ama yeni bir oluşum olan ulus-devlette bunların yeri boştur. Dolayısıyla ulusal (ya da millî) kültürün, dolayısıyla da edebiyatın oluşturulması gerekmektedir. “Gecikmiş bir modernizm” yaşayan Yunanistan’daki edebiyat kanonunun oluşumu üzerine, tüm dünyada büyük ilgi gören **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür** kitabını yazmış olan ve daha önce de alıntılanan Gregory Jusdanis’e göre “Milletin hikayesini anlatan metinlerden oluşan bir toplam olarak edebiyat kanonu insanların kendilerini birleşmiş bir milletin yurttaşları olarak görmelerini sağlayarak dayanışma denetimini kolaylaştırır. Ama kanon millî kimliği temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda halka milliyetçiliğin değerlerini aşılayarak bu kimliğin üretilmesine katılır da” (Jusdanis, 1998: 79). Ulus-devlet, kendi kültür politikasını oluştururken, bir yandan da kendi edebiyat kanonunu oluşturmaktadır.

Gerçek anlamda Batılı olmayan toplumlarda ‘gecikmiş bir modernlik’ yaşandığını kitabında kendi ülkesi Yunanistan örneği üzerinden açımlayan Jusdanis’in bu saptamasının Türkiye Cumhuriyeti için de geçerli olduğu düşünülebilir. Bazı başka ulus-devletlerin kuruluşunda olduğu gibi, İmparatorluğun çöküşünden sonra “gecikmiş olarak” yaşanan uluslaşma, cemaat toplumunu tekil (homojen) bir topluma dönüştürme süreciydi ve bu süreç Jusdanis’in önermesinde olduğu gibi gerilimliyd. İmparatorluğun çöküşünü yaşamış bir toplumun ortak duyguları, düşünceleri, bağları ve âşinalıkları tek bir üst-grup kimliği altında toplanacaktı. Bunlar gerçekleştirilirken ulusal bir dil çok gerekli ve önemliydi; nitekim Türkiye Cumhuriyeti bir dil (kültür) devrimi de yapacak ve kendi kültür politikasını belirleyecekti. Bu politikada Cumhuriyet’in kuruluş hikâyesini anlatan edebiyat ürünlerine ihtiyaç vardı. Bunlar hem kendiliğinden, hem de

devletin girişim ve teşvikleriyle (yarışma, ödül vs.) oluşturulmaya başlandı. Bu ürünler aynı zamanda ‘millî bir edebiyat kanonu’ çabasının parçaları da olacaktı. Bugün bu ürünlerden bazıları hâlâ ‘Türk Edebiyatı Klasikleri’ arasında kendilerine yer bulmaktadırlar.

“‘Klâsik’ denilen eserlerin kanon oluşumunda öncelikli rol oynadıkları söylenebilir. Çünkü klâsik eserlerin defalarca okunması ve yeni basımlarının yapılması bir bakıma onların kanonlaşmasını sağlamaktadır” (Çıkla, 2007: 49-50). Jusdanis, kanona dahil yapıtların yeni yorumlara açık olduğunu da söyler: “Kanon, her okumadan sonra bir şeylerin zorunlu olarak atlanmasını ve bunun da (kutsal metinlerin tefsirinde olduğu gibi) bir başka okumayı daha gerektirmesini garanti altına aldığı için kanona dahil yapıtlar her zaman yeni, taze yorumlara açık kalırlar. (...) Hayatta kalmasına izin verilen metinler [de] seçme işini yapanların çıkarlarını yansıtır; aynı zamanda bir araya gelerek oluşturdukları kanonun doğasını da belirlerler” (Jusdanis: 82-83, 92). “Kanonik metinlerin kalıcılıklarının sağlanması için sık sık baskıları yapılır, haklarında değerlendirme yazıları yayınlanır, yazarlarına ödüller verilir, onlardan alıntılar yapılır, antoloji ve ders kitaplarına onlardan parçalar alınır, eğitim bakanlıkları tarafından okullarda öğrencilere tavsiye edilmeleri öğretmenlere salık verilir” (Çıkla, 2007: 56). Eğer varsa, Türk millî edebiyat kanonu bugün de gündemdeki yerini korumakta, ama yukarıdaki saptamaların tersine yeni yorumlara pek tanık olunmamaktadır.

“Kanon fikrine uygun bir edebiyat fikri de, bu yolda atılmış ilk somut adımlar da, bence, İttihat ve Terakki ile başlıyor,” diyen Murat Belge, bu yıllarda çıkan bazı dergilerin (**Genç Kalemler**, **Türk Yurdu**) dönemin siyasî otoritesi olan İttihat ve Terakki partisiyle her türlü ve her düzeyde ilişkisinin bulunduğunu vurguluyor. Örneğin Ali Canip'in, **Genç Kalemler**'in başyazarlığına getirilmesi İttihat ve Terakki Cemiyeti Merkez-i Umumîliği tarafından 25 Mart 1911 tarihli kararname ile olmuştur. Ziya Gökalp'in hem bu dergilerle hem de İttihat ve Terakki ile bağlantıları vardır. “Yani yayın organlarıyla siyasî otorite tamamen iç içe geçmiştir.” (Belge, 2004: 57).

“Böylece (...) bir ‘millî edebiyat kanonu’ oluşturmaya çalışmış ve bunda da bugüne kadar uzanan süreci etkileyecek kadar başarılı olmuş görünmektedir. Yalnız dikkat edilirse bu ‘millî edebiyat kanonu’ siyasî otoritenin etki alanında fazla kalmamış ve milliyetçi düşünce geniş aydın, devlet adamı ve halk kesimleri tarafından da benimsenerek Cumhuriyet döneminde daha çok yukarıda söz konusu edilen birinci ve üçüncü mercilerin ilgi alanında

kalmaya devam etmiştir. Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'in hâlâ değerlerinden hiçbir şey yitirmemiş olmaları bunun delili olarak görülebilir. Yani Cumhuriyet öncesinin siyasî otoritesinin kanonlaştırma çabası bir zaman sonra yerini doğal bir kanonlaşma sürecine bırakmıştır” (Çıkla, 2007: 52).

Daha önce belirtildiği gibi Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kanon niteliğinde yazınsal yapıtların yazıldığını söylemek olanaklıdır. Bu yapıtların bazıları, Milli Eğitim'in amaçlarına uygunluk ve koşutluk ölçülerinde ders kitaplarında bütün ya da parçalar halinde yerlerini bulmuştur. Şiir bağlamında bunlara örnek olarak Yahya Kemal'in 'Mohaç Türküsü' ya da 'Akıncılar' gibi fetih konulu şiirleri gösterilebilir. Beş Hececiler'in memleket konulu şiirleri ya da Behçet Kemal Çağlar'ın yazdıkları da ulusal kanona rahatlıkla dahil edilebilirler. Öte yandan benzer içeriğe sahip olan, örneğin Nâzım Hikmet'in **Kuvâyi Millîye** ya da Ceyhun Atuf Kansu'nun **Sakarya Meydan Savaşı** şiirleri ise ulusal kanonun dışında kalmışlardır. Bu nedenle Türkiye'de 'tekil' bir edebiyat kanonu var mıdır ya da buna ihtiyaç var mıdır, gibi sorulara kesin yanıt verilmesi zor görünmektedir.

Ayrıca, Türkiye'de 'Kanon varsa nasıl biçimlenmiş ve kimler tarafından şekillendirilmiştir?', 'Bu kanonlaşmanın yapıtları hangileridir?', 'Kanonlaş(tır)ma doğru mudur, yanlış mıdır?', 'Kanon oluşumunda devlet, yayınevleri, yapıtların baskı sayıları ve telif ücretleri, yarışma ve ödüller, reklamlar ve tanıtım yazıları, dergi ve gazeteler, öğretmenler ve üniversiteler, ders kitapları ve antolojiler gibi aygıtların ne gibi rolleri olmuştur?' gibi soruların olası doyurucu yanıtları, uzun ve önemli tartışmaların odağı olmayı sürdürecektir gibi görünmektedir. Tartışan tarafların çokluğu da, Tekelioğlu ve Belge'nin altını çizdikleri gibi 'tekil' bir edebiyat kanonu üzerinde uzlaşmayı -en azından yakın bir gelecekte- mümkün kılmamaktadır.

2. Türk Şiirinin Cumhuriyet'ten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişimleri

Bu bölümde öncelikle Türkçe ve edebiyat eğitiminde şiirin yeri ve önemi üzerinde durulacaktır. Sonrasında ise Cumhuriyet'ten bugüne 'modern' Türk şiirinin, biçim ve içerik bakımından genel bir görüntüsü çıkartılacaktır. Modern Türk şiir tarihi burada dört ana başlık altında toplanacaktır: "Cumhuriyetin Eşiğinde Türk Şiiri"; "1930'larda Türk Şiiri"; "Garip Akımı ve Toplumcu Gerçekçiler"; "İkinci Yeni'den Çağdaş Türk Şiirine." Ancak bu dönemlerin de iç içe geçtiği, birbirine karıştığı ve birlikte aktığı süreçler olduğu her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

2.1. Türkçe ve Edebiyat Eğitiminde Şiir

2.1.1. Şiir Nedir?

Yapıtları bugüne dek ulaşan şair Homeros'un "Şiir kanatlı sözdür" deyişinin anlamı derindir. Herkesin yeri geldiğinde bir sözü olur. Söylenen söz hafif ya da ağır olabilir ama kimi sözler, söyleyenin de dinleyenin de ayaklarını yerden keser. Çok güzel söylenmiş sözlerdir bunlar; dilin ayaklarını yerden kesilmiş, her zamanki halinin dışına çıkmıştır. Ayaklanmakla kalmamış, kanatlanmıştır da. Bu sözler artık yalnızca söz değil, şiirdirler. İnsan, varoluşu sürecinde bu kanatlanışlara da mutlaka ihtiyaç duyacaktır.

Alman şairi Friedrich Hölderlin ise 'Dichterisch wohnt der Mensch' demiştir ki şair İsmet Özel bu dizeyi Türkçeye "Bu yeryüzünde insanoğlu şairane mukîmdir" diye çevirir. Gerçekten de insanlık durumuyla şairanelik, şiirsellik birbirine çok yakındır. "Daha doğrusu, bilimin, sanatın, felsefenin insanoğluna nereden ve nasıl durduğu konusunda bir zihin açıklığı beklentisiyle yola çıkan her kişi şairane bir konumu peşinen benimsemiştir" (Özel, 2006: 73).

Bu iki sözden yola çıkarak, çoğu zaman farkında olmasak ya da olmak istemesek bile şiirin insanoğlu için yaşamsal öneminin olduğu söylenebilir. Buna inanmak da gerekir, çünkü ancak "yaşanılan bütün çirkinliklere, kötülöklere, haksızlıklara rağmen insanda savunulmaya değer, canlılığı korunmaya değer bir şeyler olduğuna içten içe ve kesinlikle inanıldığı zaman şiir serpilir ve çiçek açar" (Özel, 2006: 12). Şiirin farkında olmak, hayatın da farkında olmak demektir.

Şiir Türkçeye Arapça'dan girip yerleşmiş bir kelimedir. Anlamı “fehm, idrak; sezme, sezgi yoluyla bilme” olan şiir, sözlüklerde “edebi değeri olan nazımlı ve kafiyeli söz”; “seslerin, ritimlerin, uyumların kaynaşmasıyla en güçlü duyguları, izlenimleri, coşkuları canlandırma ve etkileme sanatı” vb. olarak tanımlanmıştır. Püsküllüoğlu'nun sözlüğündeki ilk tanım ise şöyle:

“Duygulardan, düşüncelerden, düşlerden, özlemlerden vb. süzölmüş yaşantı birikimleri olarak, ozanların, sözcüklerin sözlük anlamlarına kimi zaman değişik anlamlar da yükleyerek, dil içinde özel bir dil yaratarak oluşturdukları, imgelerden, simgelerden, söz sanatlarından, ritimden, uyumdan vb. yararlanarak ortaya koydukları, okurda estetik duygular uyandıran yazın ürünü” (Püsküllüoğlu, 1995: 1430).

Yahya Kemal için şiir “kalpten geçen bir hadisenin lisan halinde tecelli edişi; hissin birdenbire lisan oluşu ve lisan halinde kalışı” iken, Orhan Veli için “bütün hususiyeti edasında olan bir söz sanatıdır.”

Şair Cahit Külebi ise şiirin, “insanın kendi anadili çalgısında söylenen bir türkü” olduğunu söyler. Şiirde dile gelen bir duyguyu ve onun bıraktığı etkiyi başka bir dilde yeniden yaratabilmek belki mümkündür, ama ortaya çıkacak olan aynı şiir değil başka bir şiir olacaktır. Bu durum şiirin, diğer edebi türlerden farklı olarak, yerel ya da millî gelenekle daha sıkı bir bağ içinde olduğunu göstermektedir.

Anadiline egemen olmak, edebiyatı tanımak; Ataç'ın dediği gibi “edebiyattan geçmek” ve aydın olmak demektir. Çünkü eğitim yaşama yayılan bir süreçtir ya da yine İsmet Özel'in dediği gibi, “şiiri tanımak ve sevmek de başlı başına bir iştir.”

2.1.2. Türkçe ve Edebiyat Eğitiminde Şiirin Önemi

Şiirin yaşamsal önemi kabul edildiğinde, onun eğitimdeki, özellikle de anadili ve edebiyat eğitimindeki önemini de anlamak kolaylaşır.

“Çocukların, ilk çocukluk döneminden başlayarak anlam evrenlerine uygun olarak görsel, işitsel ve dilsel iletilerle beslenmeleri gereklidir. Çocuklara anlatılan söylenen; türkü, ninni, mani, bilmece, tekerleme ve halk şarkıları, çocukları anadilinin söz varlığıyla tanıştırır. Bir dilin sözcüklerini, deyimlerini, söz kalıplarını, özdeyiş ve atasözlerini, dil musikisini çocuklara halk edebiyatı ürünleri kazandırır. Bir dilin bütün kuralları, anlatım olanakları

önce sözlü edebiyat ürünü dediğimiz halk anlatılarından, konuşma dilinden hareketle günlük yaşam içerisinde çocuklar tarafından doğal bir süreç içerisinde fark edilir” (http://www.gunaskam.com/tr/index.php?option=com_content&task=view&id=81&Itemid=42).

Sonrasında örgün eğitim kurumlarıyla birlikte sözden yazıya geçilir ve böylece anadili eğitimi yazılı edebiyat ürünleriyle de devam eder. Edebi türlerin en eskisi olan şiirin önemi de bu noktada artmaya başlar. Varoluşunun, düşünce ve duygularının farkında olmaya başlayan insan için duyguların en iyi şekilde dile getirildiği derin, güçlü, incelikli, içten, etkileyici ve zevk veren örnekler okumak, ona yaşamın içinde yer alabilme mutluluğunu tattırır.

“Çağdaş şairlerden başlamak gerek, çünkü şiir bugünün enerjisiyle doluyorsa bir anlam taşıyor. Öğrencilere şiiri kalıplaşmış geçmiş zamanların dile getirildiği bir şey olarak değil de yaşamla ilgili bir ürün olarak anlatmak lazım. Bugünden de geçmişe doğru gidirsiniz... Yaşamın akışından uzak, bu akışta sevinçle yerini almaktan uzak bir yönlendirme ise küstürür, içine kapanık bir duruma getirir, enerjisini yok eder, kaderci yapar. Eylemsiz insan tipleri ortaya çıkar” (Behramoğlu, 2007: 198).

Tam da bu noktada tekrar Nietzsche’ye dönülebilir. O da anadiline ölü bir dil muamelesi yapılmasına hep karşı çıkmıştır:

“Öğretmenin öğrencilerine sıkı bir dil bilinci kazandıracağı salt uygulamalı bir eğitim yerine her yerde anadilinin ilmi-tarihi bir işlenişin belgelerini buluyoruz. Başka deyişle, ona, sanki ölü bir dilmiş, sanki bu dilin şimdisi ve geleceği için hiçbir sorumluluk almazmış gibi bakılıyor. Tarihi tarz, zamanımızda o derece alışılmış durumdadır ki dilin canlı bedeni bile anatomik araştırmalara peşkeş çekilmektedir: ama asıl burada kültür denen şey başlar, yani canlı olana canlı muamelesi yapmak; ve kültür öğretmenin ödevi de, her yerde öne çıkmaya çalışan ‘tarihe ilgiyi’, her şeyden önce doğru hareket edildiğinde fark edilmek zorunda olmadığı yerde bastırmak şeklinde belirir. Ama bizim anadilimiz, öğrencinin doğru iş yapmayı öğrenmek zorunda olduğu bir alandır ve (...) kültür kurumlarımızda gereklidir” (Nietzsche, 2006: 35).

Bir iletinin iletisi kendisinde ise dil şiirsel işlevde kullanılmıştır. Dil bu işlevde kullanıldığında iletinin iletme istediği şey, iletinin kendisindedir. Bu durumda ileti, kendi dışında herhangi bir şeyi ifade etmez, yansıtmaz. Nesne iletinin kendisidir. Örneğin dilin şiirsel işlevde kullanıldığı metinler olan lirik anlatılarda ve şiirlerde, şiirin

amacı, o şiirin kendisidir. Jakobson’a göre şiirsel metinler, kendinden başka bir şeyi ifade etmeye ihtiyaç duymaz; bir şiir sadece şiir olduğu için önemli ve anlamlıdır, yani şiirin gerçeği, şiirin kendisidir. Dilin şiirsel işleviyle kullanıldığı metinlerde gönderici alıcıda duyumsatmak istediği etkileri uyandırmak için dili istediği gibi kullanır, yani kendi özgün üslubunu oluşturmak için bir anlamda dili yeniden yaratır. “Edebi sanatlardan, karşılaştırmalardan, çağrışım gücü yüksek sözcüklerden yararlanarak imgeler oluşturur, sözcükleri daha çok yan ve mecaz anlamlarda kullanır. Edebi metinlerde dil, şiirsel işlevde kullanılır” (<http://www.turkceciler.com/dilin-islevleri-gorevleri.html>).

2.2. Cumhuriyet’in Eşiğinde Türk Şiiri

Cumhuriyet’in ilanının bir ‘kırılma’ değil de geçiş süreci olduğu kabul edildiğinde, bu süreçteki sancılar ve gerilimin, toplumun aynası olarak görülebilecek edebiyat/şiir alanında da yaşanmış olması olağan karşılanacaktır. Toplumun aynası olarak görülen ya da görülebilen şiir sanatı, büyük Divan şiiri geleneğinde bu işlevi yerine getirememişti. Divan Edebiyatı büyük bir şiir sanatıydı ama onun aynasında toplumun yansımaları görebilmek mümkün değildi. Diğer tarafta ise Yunus Emre’den beri halkın duyusuna aracılık eden Halk Edebiyatı gelişmekteydi. “Divan ve Halk Edebiyatlarının, zamanları gereği paylaştıkları bir iki ortaklık dışında iki ayrı değerler sistemi haline gelen aykırılıkları uzun süre geçerli olacak, halkla aydınların anlaşmaz uzaklığını yaratacaktır” (Mutluay, 1973: 9). Bu uzaklık gerçekten de uzun sürmüştür.

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde, şiirsel bakımdan eski olan, bilinçle ‘yenilenememiş’, doyum ve estetik zevk veremez hale gelmişti. Ziya Paşa, “Şiir ve İnşa” makalesinde (1868), Halk Edebiyatı’nın ‘asıl’ edebiyat olduğuna vurgu yapmıştır. Ama Tanzimat şiiri de -Divan şiirinin biçimciliğine karşı içeriğe vurgu yaparak doğmuş olsa bile- işlediği konular dışında bu estetiğin dışına çıkmakta zorlanacaktır. Ardından gelen Servet-i Fünun döneminde ise şiir yine halktan uzaklara düşer, küçük ve dar çevrelere sıkışır kalır.

İmparatorluk’tan ulus-devlete geçiş aşamalarında, toplumun aynada olmayan yansımalarının eksikliği fazlasıyla hissediliyordu. Halk ve ‘yüksek tabaka’ birbirinden kopuktu; şiirin söylediği halkın dilinden değildi, şiirin ‘şekil ve şemâiliyle’ ile halkın görünüşü benzer değildi. Şiirin biçimi ve içeriği de, değişme sancıları çeken bir toplum

için eski ve uygunsuzdu. Yeni bir ulus-devletin oluşturulması söz konusu olduğuna göre ‘geleneğin’ öyle ya da böyle elden geçirilmesi ve belki de el çabukluğuyla alaşağı edilmesi gerekmektedir. En azından, 20. yüzyılın ilk yıllarında, bir başka deyişle Cumhuriyet’in eşiğinde böyle düşünenlerin sayısı hiç de az değildi.

Cumhuriyet dönemi Türk şiirinden söz edildiğinde, birçok kişi için ilk modernist şair olarak Ahmet Haşim’in ismini anmak ve ‘O Belde’ şiirindeki “Melâli anlamayan nesle âşinâ değiliz” (Haşim, 1983: 150) dizesini hatırlamak, adeta bir alışkanlık halini almış durumdadır. “Divan Şiiri’ne hiç başvurmamış olan ilk Türk şairi” olarak da tanınan ve şiiri, bireyin iç dünyasında doğan ama toplum tarafından da ‘duyulması’ umulan bir şey olarak gören Haşim’de, “dış dünyada görülen karanlık, elem vericilik, hüzn vb. hepsi iç dünyasının çizimleridir” (Cengiz, 2002: 75). Bu, modern şiirin temel bir özelliğidir. Modern şiirde, şairin iç dünyası ile yazdıkları örtüşür. İç gerilimler dış dünyayla karşılaşır, onunla yüzleşir ve dizelere dönüşürler. Öte yandan, modern şiir her şeyi şiirin konusu yapabilir. Dış dünyaya bakar, onu bir bilgi nesnesi olarak kavrar ve anlamaya çalışır. Şiirsel dilde ise düz anlatım geri plana itilerek, kullanılan kelimelerin farklı çağrışımları ve yananlam ön plana çıkar. Çok anlamlılık ve çok katmanlılık modern şiire ait özelliklerdir. Konuşma diline yaslanılırken, aynı anda ondan kopulur. Şiirde; ses ve anlam, biçim ve içerik, yüzeydeki ve derindeki yapı bütünleşmeleri gerçekleşebilmelidir. Bunun tam karşısında ise, belli bir düşüncenin aktarılması amacıyla yazılan, tek anlamlı, tek katmanlı retorik şiirin durduğu söylenebilir. Modernist şair gelenekle bağını koparsa da, hem geleneksel hem de çağdaş olanı edinir, çünkü ancak bu şekilde kendi entelektüel tarihiyle şiiri örtüşebilecektir.

Şair Ahmet Ada, modern şiirin belirleyenlerini şöyle sıralar:

“1. Modern şiirde şiir dili gidimli dilden kopar. Dil içinde ayrı bir dil oluşur. Kısaca, modern şiir dille hesaplaşarak kendi dilini oluşturur. 2. Modern şiirle, dünyayı, nesneleri algılayış biçimi değişir. Duyuları birbirine karıştıran epistemik bir kırılma yaşanır. Görme/bilme edimindeki değişimler modern şaire nesnelerin bilinmeyen boyutunu algılatma ve algılatma yolunu açar. 3. Modern şiir bireyi bütün oluşuyla şiire taşır. 4. Modern şiir bireyin zihinselliğini içerir. Modern yaşam biçiminin, kentleşmenin, modernleşmenin zihinselliğidir bu. 5. Modern şiir yaratıcı imgelemin şiiridir. 6. Modern şiir klasik şiirin kalıplarını parçalamıştır. Serbest koşuğun olanaklarını özgürce kullanan bir şiirdir. Aynı zamanda düzyazısal bir şiirdir. Kısaca, şiirde biçimin olanakları da genişler.

Bütün bu değişimler modern şiirin temel belirleyenin sadece biçimsellik olmadığını gösterir” (Ada, 2004: 63).

Henüz nedenlere ve yorumlara başvurmada, modern Türk şiirinin Ahmet Haşim ile başladığını ve ondan bir yıl önce doğan (1884) ama 25 yıl daha sonra ölen (1958) Yahya Kemal ile devam ettiği söylenebilir. Ebubekir Eroğlu da bu görüştedir:

“Dönemin gerektirdiğı ve sadece o zamana has didaktik örnekleri bir tarafa bırakırsak; Mehmet Akif, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim’i içine alan tablonun yüzyılımızın ilk çeyreğinde şiirimizi biçimlendirdiğini söyleyebiliriz. O tabloya bakınca bir de şunu söylemek gerekmektedir: Geleneğe karşı çıkmak, eskinin devlerine karşı çıkmak değil, yerleşmiş ve hatırı sayılır kurallar içinde sürmekte olan yanlışlığın farkına vararak, onun ve onu belirleyen etmenlerin dışında eserler vermektir” (Eroğlu, 1993: 28).

Geleneğin ne olduğunu doğru olarak saptanması, bu sancılı dönemde büyük önem taşımaktadır. “Gelenek, vaktiyle başlamış ve vaktiyle bitmiş olan değil, vaktiyle başlayıp kökleşmiş olup da halen ağır kusurlarıyla dahi sürmekte olan demektir.” (a.y.)

20. yüzyılın ilk yıllarında hem yazar/şair hem de okur üzerinde bir baskı vardı. İmparatorluk uzun bir süredir dünyanın gidişatına ayak uyduramamış durumdaydı ve kendini ‘gecikmiş’ hissediyordu. Bu nedenle, yine uzun bir süredir modernleşme çabaları sürmekte ama Batılılaşma isteğiyle buna karşı çıkış, iki saf olarak netleşmiş durumdaydı. Ama her iki saftakiler de çöken İmparatorlukta hayat ve varoluş hakkında kaygı duymaktaydı. Modernleşen dünyanın kaygıları ve ‘özgürlük’ gibi Batılı kavramlarla karşılaşan Osmanlı/Türk şairleri, bunları geleneksel duyuşun kalıplarından çıkmadan dile getirmekle ciddi bir savaşım vermekteydi.

Güvensizlik içindeki halkta ise ‘vatan’ yeni bir kavram olarak önem kazanmaktaydı. Daha çok düzyazı türündeki yapıtlarıyla tanınan Namık Kemal’in (1840-1888) şiirleri, biraz da bu ‘vatan’a vurgu yapmasıyla önem kazanıyordu. Yine de eski şiirin -eksikliği duyulan- ‘yücelik’ duygusu, ‘şair-i âzâm’ olarak bilinen Abdülhak Hâmit’te (1852-1937) bile tatminkâr boyutlarda değildi. Kùltürler arasında kalmaktan ötürü sancısı giderek artan Türk insanı, Mehmet Akif’in (1873-1936) şiirinde bu sancının dışavurumunu buldu. Üstelik bu dışavurum içten ve ‘bizden’di. Yine de, ‘büyük şair’ olsalar da ‘modern şair’ diyebilmenin mümkün olmadığı tüm bu isimlere Tevfik Fikret’i (1867-1915) de eklemek gerekir. Tevfik Fikret, içerikte şiirin toplumsal hayata yakın durması gerektiğini savunurken, aruzu değişik biçimde kullanması ve

uyağı serbest bırakmasıyla daha modern bir şiire öncülük de etti. Tevfik Fikret, ‘arada kalmışlığı ve yalnızlığı’ ile dönemin içinde bulunduğu ruh halini de temsil ediyordu belki de. Fransız şiirinden etkilenen Cenap Şahabettin (1870-1934) ise şiire özgü sorunlarla uğraştı durdu. Dünyayı şiir dili içinde yakalayıp kavrayabilmek, önceleri bu şairlerin etkisinde kalmış olsalar da, ancak Ahmet Hâşim ve Yahya Kemal gibi ‘modernist şair’lerle mümkün olacaktı. Ancak Cumhuriyet dönemi şairlerinin hepsinin ‘modernist’ olduğunu söylemek ise hiç doğru olmayacaktır.

Cumhuriyet’in ilanının 12 yıl öncesinde, yani Balkan Savaşı’nın eşiğinde, II. Meşrutiyet aydınlarının “halka doğru” ilkesinin temelinde Türkçülük düşüncesi yatıyordu. O yöne, yani halka nasıl gidileceğine, ona nasıl ulaşılacağına ilişkin tartışmalar doğal olarak edebiyat alanına da yansdı ve sorulara yanıtlar arandı. Halkın anlayabileceği duru bir dil kullanmak, Türk halk yaşantısına ilişkin yerli konuları işlemek, yurdun her köşesini edebiyata katabilmek, aruz yerine hece ölçüsünü benimsemek ve Halk edebiyatının tür ve biçimlerini tekrar gündeme getirip kullanmak, “halka doğru” ilkesinin edebiyattaki yansımaları olacaktı. Fecr-i Âtî topluluğunun dağılmasından sonra 1911’de Ali Canip (1887-1967), Ömer Seyfettin (1884-1920) ve Ziya Gökalp (1876-1924) tarafından Selanik’te çıkartılan **Genç Kalemler** dergisinde Millî Edebiyat’ın ilkeleri iyice netleşecekti. “Yeni Lisan” isimli makalede Ömer Seyfettin “Yazı lisanı ile konuşma lisanını birleştirecek edebiyatımızı ihya veya icad etmiş olacağız” diyordu (<http://www.forumsancak.com/edebiyat/4828-yeni-lisan-omer-seyfettin.html>).

Şiirde aruzun yerine hece ölçüsünün benimsenmesi, Millî Edebiyat döneminde yaşanan köklü değişimlerdenidir. Kalıplar içine sıkışıp kalmış olan şiir, hece ölçüsüyle biraz olsun rahatlık kazanmıştır ama esas özgürlük, serbest nazım ile birlikte gelecektir. Mehmet Emin Yurdakul’un (1869-1944) 1897’de yayımladığı **Türkçe Şiirler**, bu bağlamda yeni bir örnek olarak kabul edilmektedir. Fakat Yurdakul’un yazdıklarına şiir değil de manzume olarak değerlendirilebilir. Konuşma dilinin doğallığı ile düşünceleri dile getirmeye çalışmak, doğal olarak manzumeyi ortaya çıkarmıştır. Bu manzumelerin önemiye aruzdan heceye geçiş döneminde öncü olmalarıdır. Mehmet Emin Yurdakul’un yanına, Halk şiirinin biçimlerinden yararlanması bağlamında Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949) ismini de eklemek gerekir. “Ne ki bu dönemde (...) heceye yönelen genç şairler bile aruzu bırakmazlar, aruz ölçüsüyle şiirler yazmayı sürdürürler” (Özdemir, 1999: 178).

Aruzla yazan Ahmet Haşim ve Yahya Kemal de genel anlamda şiir üzerine çok düşünmüş kişilerdi. Galatasaray Lisesi'nde okuduğu sırada edebiyat öğretmeni Ahmet Hikmet Müftüoğlu'nun yarattığı etki ve edebi heyecanla şiire başlayan Ahmet Haşim, 1909'da Fecr-i Âti topluluğuna katılmıştır. Yine de 20. yüzyıl şiirinde onun akımlardan bağımsız bir yeri vardır. "Hepsi de aruzla yazılmış, aşk ve tabiat temalarını işleyen, sembolizm akımı anlayışına uygun şiirlerinde hayale ve müziğe büyük değer verdi, ahengin etkilerinden faydalandı, dış dünya gözlemlerini bir prizmadan geçirerek, değiştirip süsleyerek yansıttı" (Necatigil, 1989: 16).

Haşim'in kullandığı kelime sayısı fazla değildir. 1947'de onun üzerine yazılan ilk kitaplardan birini hazırlayan Kenan Hulusi, "Şairin manzumeleri mahdut, bu şiirler hep az mısralı ve bu mısralar hep kısadır. Onun motifleri aslında belki birkaç taneden ibarettir ve bunları küçük farklarla hep tekrar edip durmuştur," saptamasını yapar. "Mısraını mutlaka kızıl bir renge boyamak ister ve buna muvaffak da olurdu. Alemini boyadığı renk hep bu alev, hep bu kan kızılığydı" (Hulusi, 1947: XXX). Ahmet Haşim Fransız sembolizminden beslenmiş; içine kapanıp şiirine yoğunlaşarak kendine özgü bir şiir kuramı/poetika oluşturmuş ve bunu yazıya da dökmüştür.

Öte yandan, çağdaş ve geleneksel düşünceyi kaynaştıran, buna tarih bilincini de ekleyen Yahya Kemal, şiirde 'mükemmelliğin' peşindeydi. Yalnızca duyguların boşalımı değil de bir inşa olarak gördüğü için, şiirini bir mimar gibi kurardı. Yahya Kemal'in tersine, gelenekle bağlarını koparan ve "şiirin anlaşılma için değil duyulma için" (Haşim, 1993: 160) olduğunu söyleyen Haşim'in Fransız şiirini neredeyse günü gününe takip ettiği, Yahya Kemal'in de eski şiir geleneğini ayrıntılarıyla özümlediği ve bunlardan sonuçlar çıkardığı bilinir.

"Yahya Kemal ile Ahmet Haşim'in tutumu, yeni şiir dilini içerden tanımış olmanın sağladığı güvenle, eski şiirimiz hakkında sergilenen önyargılara ve daha iyi bir şiir bilincini yansıtmayan tartışmalara 'aldırış etmemek' olmuştur" (Eroğlu, 1993: 27).

Bir kırılma yaşanıyorsa, yere sağlam basmak çok önemli olmayabilir; işe yaramayabilir. Geçiş dönemlerinde ise bunun önemi büyüktür. Bu iki şair, ayaklarını yere sağlam basarak hem ileriye hem de geriye bakabilmişler ve modern Türk şiirinin toprağını temizleyip çapalayarak, ekime hazır hale getirmişlerdir.

2.3. 1930’larda Türk Şiiri

Bilindiği gibi, 1930’lar neredeyse tüm dünyanın fıkır fıkır kaynadığı bir dönemdir. 1929’da Amerika Birleşik Devletleri’nde patlak veren ekonomik kriz, okyanusları aşan zincirleme bir etkiyle dünyayı yerinden oynatmış ve çok şeyi değiştirmişti. Beş yıl içinde, özellikle İtalya, İspanya ve Almanya’da yükselmeye başlayan totaliter rejimlerde, elbette bu ekonomik bunalımın insan üzerindeki etkilerinin de payı vardı. Birinci Dünya Savaşı ile başlayıp İkincisi ile sona eren ve tarihçi Eric Hobsbawn’un “Felaketler Çağı” olarak isimlendirdiği bu dönem, 20. yüzyılın en karışık zamanıdır. Savaş sonrasında ise yeni bir dünya düzeni kurulacaktı.

1930’lar ulus-devlet kavramının iyice önem kazandığı ve neredeyse dünya çapında yaşandığı bir döneme de işaret eder. Nitekim Türkiye Cumhuriyeti de 1930’lara kalmadan kurulmuş ve ulus-devletin yapılanma aşamalarını hayata geçirmeye başlamıştır. Daha önce de vurgulandığı gibi ulusal dil, ulus-devleti oluşturan en önemli parçalardan biridir. Bunun bilincinde olan Mustafa Kemal, çağdaş dünyaya ayak uydurabilmenin yolunun okur-yazar oranının artmasından geçtiğini düşünerek Latin harfleriyle Türkiye Cumhuriyeti’nin yeni resmî alfabesini oluşturmuş ve 1 Kasım 1928’de çıkarılan bir kanunla bu alfabe kabul edilmiştir. Bu, Osmanlıca konuşulan ve yazılan 600 yılı aşkın bir sürecin kapanması anlamına gelmektedir aynı zamanda. Daha geniş anlamda bir kültür devrimi olarak görülmesi gereken Harf Devrimi, hiç kuşku yok ki Türk şiirinin gidişatını da derinden etkilemiştir.

Ahmet Haşim ve Yahya Kemal aruz ölçüsüyle yazdıkları şiirlerle kendi sanat anlayışlarını sürdürürken, 1920’li yıllara kadar edebiyat ve dolayısıyla Türk şiiri üzerinde, farklı kulvarlarda tartışmalar yaşandı. Osmanlıca-Türkçe ve aruz-hece tartışmaları özellikle dikkat çekiciydi. Halk şiiri ve halk ozanları gündemdeki yerini aldı ve sahiplenildi; hece ölçüsü tekrar kullanıma girdi.

“Şiirde ulusallık; konuda genel ulusal-siyasal temaların ulusal-bireysel planda işlenmesi, halkın konuşma dilinin kullanılarak iletinin her sınıftan insana ulaşmasının sağlanmasının amaçlanması, ulusal ölçü olarak ‘hece ölçü’sünün yeğlenmesi, biçimde halk edebiyatı biçimlerinin (Mehmet Emin başka biçimler de kullanmıştır) yeğlenmesi gibi özelliklerin şiirde egemen olmasıdır” (Bek, 2004: 35).

İlk şiirlerini 1910'larda yazan ve özellikle 1920'lerin ikinci yarısında ön plana çıkan Hececiler'i, Memet Fuat, "Kurtuluş Savaşı'nı yaratan toplumsal gelişmelerin yansıması olan kültür değişimlerinin ürünü" olarak tanımlıyor ve hececiliği manzumecilikten uzaklaştırmaya çalışan şairin Faruk Nafiz Çamlıbel (1898-1973) olduğunun altını çiziyor (Fuat, 1987: 12). Konuşulan Türkçeyi yazı diline geçirmek için uğraşan Çamlıbel'in yanı sıra Yusuf Ziya Ortaç (1895-1967), Enis Behiç Koryürek (1891-1949), Halit Fahri Ozansoy (1891-1971) ve Orhan Seyfi Orhon (1890-1972), Beş Hececiler'i oluşturan şairlerdi. Önceleri aruzu kullanan ve daha sonraları Hecenin Beş Şairi olarak anılan bu topluluk Millî Edebiyat akımının etkisinde süssüz ve yalın şiirler yazıyor, özellikle de memleket topraklarına duyduğu sevgiyi ve bu toprakların güzelliğini dile getiriyordu.

Hececiler, Ziya Gökalp'in "Aruz sizin olsun, hece bizimdir / Halkın söylediği Türkçe bizimdir" (Gökalp, 1995: 56) sözünün peşinden gitti. Umutlu olmak isteniyordu. Gözler Anadolu'ya çevrildi. Daha önce yapılmamış, hep ertelenmiş olan şeylere kalkışıldı. Bunlar; halkın değerlerine yönelmek, daha önce dönüp bakılmayan Anadolu'ya bakmak, onu anlamak ve anlatmak, Anadolu insanını tanımak ve sonuçta, belki de kendiyle hesaplaşmaktı. Çamlıbel'in ünlü şiirlerinden 'Han Duvarları' (1922) ve 'Sanat'ta (1926) bu çaba belirgindir:

"Başka sanat bilmeyiz, karşımızda dururken,
Söylenmemiş bir masal gibi Anadolu'muz;
Arkadaş, biz bu yolda türküler tuttururken,
Sana uğurlar olsun... ayrılıyor yolumuz." (Çamlıbel, 2007: 91)

Anadolu'nun her şeye yetebileceğini düşünmüştür şair; son şiirlerinde ise yine aruza döndüğü görülür. Yıllar sonra 'Han Duvarları'nı bir büyük şiir olarak tanımlayan şair Turgut Uyar, onu, Anadolu karşısında yapmacıksız ve kendiliğinden gerileyen İstanbullu aydının tarihsel noktalanması olarak görmüştür. "Ne var ki, bu noktalamada kalınmıştır. Satırbaşı yapılmamıştır bir süre. 1939 yılına kadar Nâzım'ı beklemiştir bu satırbaşı" (Uyar, 1982: 41).

Hece ölçüsü, aruzun bir alternatifi olarak görünmüştü o dönemde. Halk şiirinin ölçüsü olan heceyi benimsemekte, birçok nedenin yanı sıra eski şiir geleneğiyle bağ koparmak istemenin de rolü vardı. Serbest şiire varmadan önce yaşanan bu süreç, bugün

Türkçe ders kitaplarında hâlâ örneklerini okuyabildiğimiz kısa ama kalıcı bir şiirsel süreçti.

Cumhuriyet kurulduğunda Ahmet Haşim ve Yahya Kemal, Türk şairleri için iki ayrı yol gösterici konumundaydılar. Bir yıl sonra, 1924'te bir Fransız dergisinde yayımlanan yazısında Haşim, Türkçe'nin henüz şiir diline mâl olmadığı, şiirin yapmacıklıktan kurtulamadığı, 'devrim'in henüz Türk şiirine yansımadağı (Canberk, 1996: 144) saptamasını yapar.

“Yahya Kemal tarihî ve toplumsal yapıyı (Osmanlı tarihi, geleneksel yaşama biçimi, İslâmî yapı) şiirinin düşünsel altyapısına yerleştirirken, Ahmet Haşim edebiyat içi kaygılarla, doğrudan şiir sanatını ilgilendiren bir tavırla şiirini açıklamayı yeğliyordu. (...) [Bu şairlerin] etkisinde yetişen genç şairler daha çok bireyin ruh dünyası, fizikötesi sorunlar, toplumsallığından soyutlanmış çevrenin şiirine yöneldiler” (Canberk, 1996: 142).

1920'lerin ikinci yarısındaki hareketlilikte Yahya Kemal'in öğrencisi olan ve Türk şiirinin değilse de Türk romanının en büyük isimlerinden biri olarak kabul edilen Ahmet Hamdi Tanpınar (1901-1962)'in yanı sıra mistik ozan Necip Fazıl Kısakürek (1905-1983), incelikli şair Kemalettin Kamu (1901-1948) ve Ahmet Kutsi Tecer'in (1901-1967) isimleri rol oynar. 1928 yılında ise **Yedi Meşale** başlıklı bir kitap çıkar. Ahmet Haşim, Yahya Kemal ve 1910'lardan beri süregelen şiir anlayışına tepki olarak ortaya çıkan bir grup şair bu kitapta yazdıklarını toplamış; yenilik, özgünlük ve hareket getirmek istemektedir. Yedi Meşaleciler olarak anılan bu topluluk, isteklerini yazdıklarına yansıtamaz. Aralarında Ziya Osman Saba (1910-1957) gibi iyi bir şair olsa da, genel olarak yeteneksizlikleri dağılmalarına yol açar. Önemli bir akıma dönüşememiş olsa da, Cumhuriyet dönemi Türkçe ders kitaplarında Yedi Meşaleciler'in isimlerine -Muammer Lütfi Bahşı (1903-1947), Vasfi Mahir Kocatürk (1907-1961), Sabri Esat Siyavuşgil (1907-1968), Cevdet Kudret Solok (1907-1992), Yaşar Nabi Nayır (1908-1981)- rastlanır. Yine bu dönemde, “Mustafa Seyit Sutüven gibi hem aruzu, hem heceyi, hem de serbest nazımı deneyen, belki de o yüzden ulaşabilecekleri düzeyin altında kalan, kararsızlıklarına kurban giden şairler de olmuştur” (Fuat, 1987: 17).

Cumhuriyetin 85 yılı aşkın tarihi açısından büyük önem taşıyan 1930'lu yıllar başladığında, edebiyat alanında “Genç Kalemler”in ve Millî Edebiyat'ın etkileri sürmekteydi. Ziya Gökalp ve Ömer Seyfettin'in başını çektiği ulusçuluk akımı hâlâ

‘dalgalanırken’, edebiyatseverler Beş Hececiler’in şiirlerine alışmış ama yine de bir arayış içindeydiler. Yazılanlarda Fransız şiirinin etkileri gözlemlenirken, renkli bir atmosferin varlığına karşın, ortalıkta birçok iyi şairin olduğunu söylemek fazlasıyla iyimserlik olurdu.

Batıdan ve Sovyetler Birliği’nden aldığı etkilere rağmen tam bir halk ozanı olan Nâzım Hikmet (1902-1963), 1929 tarihli **835 Satır** kitabıyla “dönemin solgun şiirine bir büyük rüzgâr gibi girer. Bazılarının:

Dostlarım toplanın öldüğüm zaman;
Riyayı o günlük bir yana atın!
Tutunuz tabutun bir kenarından,
Bir derin çukura beni fırlatın [Orhan Seyfi Orhon, ‘Vasiyet’]

diyebildiği bir dönemde, o:

... ortada demir yolu
sağ yanda Karaşehir;
solda fabrikaların
duvarları yükselir...[Nâzım Hikmet, ‘Bayramoğlu’]

diyebilecek güçtedir” (Uyar, 1983: 69).

Batılılaşma düşüncesinin resmiyet kazandığı erken Cumhuriyet döneminde Nâzım Hikmet’in dünya görüşü Marksizmdi. Serbest nazımı benimseyen şair, hem bu açıdan hem de siyasal görüşleri bakımından döneme aykırı bir figürdü. Sesi gür ve yüksek çıkıyordu. Yaşanılan dönemin, belki pek farkında olunmasa da yüksek sesli bir şiire ihtiyacı vardı ve ancak başkaldıran bir şiirin sesi yüksek çıkabilirdi. Nâzım Hikmet ise başkaldırısını Anadolu’dan alıyordu. Karşıt politik görüşte olanlar bile -ilk dönemleri hariç- onun şairliğine söz söylememişlerdir.

Nâzım Hikmet’in yaşantısı, şiiriyle bütünüyle örtüşür. Ne yaşamışsa, şiirinde onun izleri vardır. Politik görüşleri doğrultusunda sürdürdüğü yaşantısını şiirine -hem içerik hem de biçim olarak- yedirir. Hatta onun şiirini kronolojik olarak okumak, Türk Cumhuriyet tarihinin (hatta dünya tarihinin) bir dönemini okumak gibidir. Halk şiirinin basit uyaklarına da yaslanır, yeri geldiğinde abartılı tekniklere de. 1920’lerin son yıllarından beri, Türk şiirinde biçim ve içerik bakımından yenilikçi hareketlerden söz

edildiğinde, en başta Nâzım Hikmet'in ismi anılır. O, 'sanatsal bütünlük' olarak da tanımlanan biçim-içerik bütünlüğünü elde etmek için gayret göstermiş ve özgünlüğe ulaşmıştır. 1941-1965 yılları arasında Türkiye'de şiirleri 'yasaklanan' Nâzım, ancak 1965 sonrasında değerlendirilebilmiştir. Bu nedenle uzun süre 'okunamamış' ya da gizli gizli okunmuş olsa da, bugün hâlâ Türkiye'nin en çok sevilen ve en çok okunan şairi odur. Ercüment Behzad Lav, İlhami Bekir Tez, Nail V. gibi şairler ise serbest şiir akımının diğer öne çıkan isimleri olarak anılsalar da hep Nâzım'ın gölgesinde kalmışlardır.

1930'ların Türk şiirinde kendine has bir yere sahip olan ve 'Kar', 'Olvido' ya da 'Fahriye Abla' gibi şiirleriyle kitlelere ulaşan Ahmet Muhip Dıranas (1908-1980) için Behçet Necatigil şöyle der:

"Yedi Meşalecileri 1940 kuşağına bağlayan şairlerimiz içinde Cahit Sıtkı Tarancı ile birlikte şiirde sese, şekil mükemmelliğine önem veriş, Baudelaire sembolizminden hareket edip Türkçede yeni bir şiir dili ve yapısı yaratmaya çalışması ile, şiirimizde kendine sağlam bir yer ayırdı" (Necatigil, 1989: 108).

Hece ölçüsünü kullanan ama serbest de yazan Dıranas'ta Batı şiiriyle Türk şiir geleneği tam anlamıyla buluşurlar. Garip akımı öncesi bir ara dönem şairi olarak görünen ama çok sevilen Cahit Sıtkı Tarancı'nın (1910-1956) şiirleri de biçim kaygısı taşırlar.

Bu dönem içinde Necip Fazıl Kısakürek'in, tanıştığı bir şeyh dolayısıyla mistik şiire yönelmesinden ve şiirinde 'vahdet'i aramaya başlamasından söz etmek gerekir. Güçlü bir tekniğe sahip olan, içeriğin biçime hâkim olmasını savunan ve serbest şiire karşı çıkan Kısakürek aruz ile başlamış, sonrasında hece ölçüsü kullanmıştır. Şiirde 30'lu yılların insancıl ve memlekete odaklanma eğilimlerine, Kısakürek ile birlikte İslâmî eğilim de eklenmiştir. Diğer yanda, Fazıl Hüsnü Dağlarca (1914-2008) ilk kitabı **Havaya Çizilen Dünya'yı** 1935'te çıkarmıştır. Dağlarca'nın 70 küsur yıllık şiir geçmişine bakacak olursak, onun adeta 'kâinat'ın şiirini yazdığını söylemek mümkün olabilir. Bu dönemde şiir üzerine en çok düşünenlerin arasında Ahmet Hamdi Tanpınar'ın ismini de bir kez daha anmak gerekir.

1910'larda Ziya Gökalp ve arkadaşları, gündelik dilin bir parçası haline gelmiş olan Arapça ve Farsça kelimelere karşı gelmemişlerdi. Ancak "dilde arılaşma taraftarlarının köktenci çözümleri -dilden bütün Arapça ve Farsça sözcüklerin

kaldırılması ve arı bir Türk dili yaratılması- 1930'ların aşırı ulusçuluğuyla uyum halindeydi" (Zürcher, 2000: 276).

Tarihsel bakımdan çok büyük bir hareketliliğin yaşandığı 1930'lar, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceğe dönük yüzünün net olarak belirdiği yıllardır. Art arda gerçekleştirilen devrimlerin yanı sıra, örneğin 'ikinci parti' Serbest Cumhuriyet Fırkası da Türk Dil Kurumu da bu dönemde açılır. Ezanın Türkçe okunması da, Hasan Âli Yücel'in Millî Eğitim Bakanı oluşu da, Halkevleri'nin kuruluşu da bu on yıllık süreç içindedir. Saymakla bitmeyecek kadar çok önemli yeniliğin ardından 1938'de Türkiye Cumhuriyeti Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümü ile sarsıntı geçirir. Aynı yıl Nâzım Hikmet tutuklanır ve bir yıl sonra da İkinci Dünya Savaşı patlak verir.

2.4. Garip Akımı ve Toplumcu Gerçekçiler

Türk şiir geleneği öteden beri 'şairâne' olana önem atfetmişti. Şiirsellik okurun kolayca farkında olabildiği bir şeydi; şiirsel olmayana şiir diyebilmek ise hiçbir zaman o kadar kolay olmamıştı. Yine de, 'şâirane olandan' uzaklaşmayı amaç edinen Garip şiiri 1940'ların Türkiye'sinde çok sevilmiş, çok okunmuş ve birçok şaire ilham kaynağı olmuştur.

"Serbest nazmın Türk şiirine getirdiği yenilikleri siyasal ağırlığından soyutlamadan benimseyip sürdürme eğilimleri yüreklendirilmek istenirken, 1937'den beri 'Varlık' dergisinde ölçü uyak dinlemeyen, eskiye bütünüyle karşı çıkan, bu arada serbest nazmın siyasa ile bağıını da koparan yeni bir şiir anlayışının ilk örnekleri yayımlanmaktaydı" (Fuat, 1997: 19).

Bu şiirleri üç genç arkadaş yazmaktaydı. Orhan Veli Kanık (1914-1950), Oktay Rifat Horozcu (1914-1988) ve Melih Cevdet Anday (1915-2002) 1941 yılında birlikte bir kitap yayımladılar ve bu kitaba **Garip** ismini verdiler. O zamana kadar Türk şiirinin yapı taşları olarak kabul edilmiş olan uyak, söz sanatları, hece ölçüsü, aruz gibi unsurlar, Garipçilere göre şiirden uzaklaştırılmalıydı. Bunlar yaratıcılığın önünü kesebilir, saf şiire ulaşmayı engelleyebilirdi. Ayrıca duygudan çok akıl önemli olmalı ve herkes şiirin anlamına varabilmeliydi. Sokaktaki insan da şiiri anlayabilmeli, zevkini

çıkartılabilmeliydi. Halkın dilindeki ve hayatındaki her kelime -madem ki halkın dilinde- şiir diline de girebilmeliydi. Esas amaç ise, şiirin üstünde tutmuş olan kabuğu kırarak derindeki saf şiire ulaşabilmektir.

“Gel

Gel benim altın dişlim;

Sürmelim, ondüle saçlım, yosmam;

Mantar topuklum, bopstelim, gel.” (Orhan Veli, 2005: 94)

Daha önce şiire hiç girmemiş olan kelimeler, Garip şiirinde kendilerine yer bulurlar. Orhan Veli’nin ‘altın dişli yosması’, nasırlı ‘Süleyman Efendi’si ve ‘Dalgacı Mahmut’u halkın ta kendisidir ve kısa sürede bu şiir halk tarafından çok sevilir. Garipçilerin yazdıkları önceleri tepki görmüş, yadırganmış, hatta alaya alınmış; ama kısa sürede birçok kişi onların yanında yer alıp, onlar gibi yazmaya başlamıştır. Türk şiirinde kendine has bir yere sahip olan ama çok genç yaşta ölen şair Rüştü Onur (1920-1942) şöyle der:

“Beni bugün saat 4’te caddeden bir çocuk gibi koşarak, hatta zıplayarak geçtiğimi görenler garip buldular. Evet artık ben Garip’im. Süleyman Efendi’yle akrabalığımız anadan geliyor” (<http://www.orhanveli.net/kaniksadigimbiri/onsoz.html>).

Sekiz yıl sonra 1949’da Orhan Veli’nin yazdıkları ise, Garipçilerin zayıf ve eksik yanları ile yanlışlıklarını fark ettiklerini göstermektedir:

“İlk niyet hiçbir şeyin şiir dışı kalmamasını sağlamaktı. Ama, bu yeni şiir yavaş yavaş yayılıp birçok kimse tarafından da tutulunca iş değişti. Genç okur yazarlar, hatta bu işle uğraşanlar, sandılar ki şiir yalnız küçük olayların, yalnız alelâde bir dille anlatılmasından meydana gelir. Böyle bu basitlik, bu alelâdelik şiirin bir tarifi, bir şartı oldu” (Orhan Veli, 1949: 12).

Gündelik konuşma dilinin kullanımı paydasında Nâzım’ın şiiriyle Garip şiiri keşişir, ama ayrıldıkları noktalar da fazladır. Özellikle de bu iki şiirin içine doğdukları politik ortam birbirinden çok farklıdır. Ayrıca bu doğumların arifesindeki edebî beklenti de aynı değildir. Nâzım’ın yazdıklarının toplumcu ve yüksek sesli bir tonu vardır ama “serbest nazım akımıyla Garip akımını karşılaştırmak, diyelim Nâzım Hikmet’le Orhan Veli’yi karşılaştırmak anlamına gelmez” (Fuat, 1997: 22). Her iki şair de bu akımlardan

daha geniştirler. Öte yandan, yeni kurulmuş bir ulus-devletin umutlu ortamında doğan Serbest nazıma kıyasla Garip şiiri İkinci Dünya Savaşı'nın karanlığında dünyaya gelmiştir.

İşte tam da bu dönemde, baskı altında kalan, sömürülen, dışlanan, kovuşturmalara uğrayan, yargılanan sosyalist (toplumcu) şairler dağınık haldeydiler. Kimisi cezaevinde, kimisi şiirden kopuk, kimisi ise içine kapanıktı. Toplumcu Gerçekçilik, Marksist ideolojinin sanatçıya ve onun yapıtına yansımaları demektir. Marksist düşüncenin ve Nâzım'ın şiirinin belki izinde ama ondan çok değişik ürünler de verildi bu dönemde. Hasan İzzettin Dinamo (1908-1989), A. Kadir (1917-1985), Rıfat Ilgaz (1911-1993), Cahit Irgat (1916-1971), Niyazi Akıncıoğlu (1916-1979), Enver Gökçe (1920-1982) ve Arif Damar (1925) gibi şairler, Toplumcu Gerçekçiler diye anılan şiir akımının önde gelen temsilcileriydiler. Garip şiirini gerici bulurlar, devrimci ve eylemci bir şiiri savunurlardı. Eğer sanatçı toplumsal bir varlık ise ve tarihsel bir süreç içinde yer alıyorsa, sanat da toplum için yapılmalıydı. Bu şairler hem hece ölçüsüyle, hem Garip etkisinde, hem de serbest şiir anlayışıyla yazdılar ama uzun süre, özellikle de 1943-1955 arası politik duruşları sebebiyle şiir yayımlayamadıkları da oldu:

“Kapandı yüzümüze dergi kapakları,
Bir varmış bir yokmuş olduk sağlığımızda
Şiir... O yosmanın boynuna.” (Ilgaz, 2004: 101)

Öte yanda ise sözü edilen akımların dışında kalmayı seçen ya da kendiliğinden bu durumda bulunan şairler vardı. Örneğin Fazıl Hüsni Dağlarca'nın hiç kimseyle, hiçbir grupta bağı yoktu. Behçet Necatigil, daha sonraları ortaya çıkacak olan İkinci Yeni şiirine de tam anlamıyla dahil olmayacak ve 1979'daki ölümüne dek kendi sessiz ama derin şiir çizgisini sürdürmeye devam edecekti. Onun şiirleri iyiyi ve kötüyü, düşü ve gerçeği, güçlü ve zayıfı belirginleştiriyor ama duygularını kendi içinde tutmayı yeğliyordu. Ayrıca, halk şiirinden beslenen ressam ve şair Bedri Rahmi Eyüboğlu (1913-1975), Anadolu'ya içerden bakmayı ve onun kalbine dokunmayı becerebilen Cahit Külebi, halkçı Ceyhan Atuf Kansu (1919-1978), Sabahattin Kudret Aksal (1920-1993), Sâlih Bırsel (1919-1999), Necati Cumalı (1921-2001) gibi isimler de Türk şiirinde kendilerine has pencereler açtılar. Doğu mistiği Asaf Hâlet Çelebi'nin (1907-1958) yeri ise bambaşkaydı. İlhan Berk (1916), dönemler geçse de yeni kalıp arayışlarını sürdürürken, geç dönemlerden bir toplumcu gerçekçi olan Ahmet Arif

(1927-1991)'in dergi sayfalarında kaybolmuş olan şiirleri ancak yıllar sonra tek bir şiir kitabında (**Hasretinden Prangalar Eskittim**, 1968) toplandı. Kitap Türkiye’de bugüne dek sürekli okundu ve yeni baskılar yaptı. Diyarbakırlı Arif’in Anadolu’yu ele alışı çok başkaydı:

“Beşikler vermişim Nuh’a
Salıncaklar, hamaklar,
Havva Ana’n dünkü çocuk sayılır,
Anadolu’yum ben,
Tanıyor musun?” (Arif, 2001: 65)

Türkiye’de Cumhuriyet’in ilanından beri süren tek parti rejimi 40’lı yıllarla birlikte sona erdi. “Tarihçiler arasında, Demokrat Parti’nin Mayıs 1950’deki ezici seçim zaferinin, modern Türk siyasal tarihinde bir dönüm noktası oluşturduğuna dair yaygın bir mutabakat vardır” (Zürcher, 2000: 321). Mayıs 1950’de İsmet İnönü’nün ‘baskıcı’ tek parti rejiminden ‘muhafazakâr’ Demokrat Parti yönetimine geçilmiştir. Bu bir yol ayrımı gibi görünse de, hükümetlerin eğitim programlarında ideolojik açıdan radikal değişiklikler meydana gelmemiştir. Türk şiiri tarihi bakımından ise 1950’ler, modernleşmenin içselleştirileceği yıllar olacaktır.

2.5. İkinci Yeni’den Çağdaş Türk Şiirine

Şair Ece Ayhan, ilk defa İkinci Yeni ile birlikte ‘sivil şiir’ yazıldığını söyler. Onun deyişiyle halk çocukları yazmıştır bu şiiri, bürokrasinin gölgesindekiler değil: “İkinci Yeni 1950’lerden sonra, Türkçede, taşradan gelmiş ve çok genç parasız yatılıların oluşturdukları hiç beklenmedik, garip bir biçimde de özgün, çağdaş, çağcıl ve önemli bir şiir ve düşünce sıçramasıdır” (Ece Ayhan, 2007: 14). İşte tam bu saptamanın karşısında, İkinci Yeni’nin bir kaçış şiiri olduğunu söyleyenler vardır. Hayatın gerçeklerinden soyutluklara, politikadan da uzaklara bir kaçış. Ama şu bir gerçek ki İkinci Yeni şiirinde birey ortaya çıkmıştır. Hem de Türk şiirinde daha önce hiç olmadığı gibi ve hiç olmadığı kadar.

Orhan Veli’nin ölümünün ardından Garip akımının geride kalan ikilisi kitap yayımlamayı sürdürdüler. 1955’e doğru edebiyat ve şiir dergilerinde İkinci Yeni akımı söz almaya başladı. Her ne kadar daha sonra İlhan Berk, İkinci Yeni’yi başlatan şiirlerin

kendisine ait olduğunu söylese de, Oktay Rifat'ın 1956 tarihli **Perçemli Sokak** kitabı İkinci Yeni şiirinin milâdı gibi görüldü. Kitabın önsözü ve içindeki şiirler, o dönem için son derece şaşırtıcıydı:

“**Ahmet düştü** sözünün bir anlamı vardır, çünkü Ahmet düşebilir. **Lambanın saçları ıslak** sözünün bir anlamı yoktur, çünkü lambanın saç olmaz. Bir kelime sanatı, bu yüzden bir görüntü sanatı olan şiirin sadece olabilecek görüntülere bağlanması istenemeyeceğinden, anlamla da bağlı kalması istenemez” (Rifat, 1956: 8).

diyen Rifat'ın kitabının girişi şöyledir:

“Bulutların çıkınında
Mis kokulu güvercinleri gökyüzünün
Çıldırırlar insan gözlü kedileri
Ay doğar kuyulara yalın ayak
Telgraf tellerinde gemi leşleri” (Rifat, 1956: 11)

Artık Garip akımı, yani Birinci Yeni bitmiş, İkinci Yeni başlamıştır. Her türlü akımı dışarıda bırakan Garip'in aksine, Batı kaynaklı sanat hareketlerinden simgecilik, varoluşçuluk, Dada ve özellikle de gerçeküstücülük bu akımda etkisini gösterir. Duygulara, çağrışımlara, edebî sanatlara ve imgelere kapılar açılırken gündelik konuşma dilinden, basitlikten, sıradanlıktan, yalınlıktan uzaklaşılır. Nükteye de kapı kapanır. Küçük adama seslenen Garip'in tersine toplum içindeki birey öne çıkar. Bu birey, modern olma yolundaki bireydir; basit değil karmaşıktır. Dolayısıyla aydınlara da ses duyurulur. Gelenekle bağ kopuktur, mısraya karşı durulur; ama şairler yeni kelimeler türetmekten ise hoşlanmaktadır. Sözdizimi değiştirilir, akla gelmedik tamlamalar oluşturulur. Biçim ve dil, İkinci Yeni şairleri için büyük önem taşımaktadır.

İkinci Yeni'nin ilk dönemlerinde beş şair öne çıkarlar. Edip Cansever (1928-1986) **Yerçekimli Karanfil** (1957), Cemal Süreya (1931-1990) **Üvercinka** (1958), Turgut Uyar (1927-1985) **Dünyanın En Güzel Arabistanı** (1959) ve İlhan Berk (1916) **Galile Denizi** (1958) ve Ece Ayhan (1931-2002) **Kınar Hanımın Denizleri** (1959) kitaplarıyla Türkiye'nin en güzel şiirlerine imzalarını atarlar. Ancak İkinci Yeni daha birçok şairi etkilemiş ve peşine katıp sürüklemiştir.

İslamî düşünceyi ve geleneği şiirine yedirerek ortaya çok özgün bir yapıt çıkartan Sezai Karakoç (1933), bu bağlamda belirli kesimler tarafından dışlansa da her zaman saygı görmüştür. Gülten Akın (1933) ve Ahmet Oktay (1933) da, gerek şiirleri gerekse de şiir üzerine düşünceleriyle Türk şiirinin emekçileri olmayı bugüne dek sürdürmüşlerdir. Aslında hemen hemen bütün İkinci Yeni şairleri şiir üzerinde düşünmüş, yazmış ve önemli değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

1946'da ismi duyulmaya başlanan ve zaman içinde değişiklikler gösteren şiiriyle Attilâ İlhan (1925-2005) da Türk şiirinin özgün ve sevilen isimlerindendir. Her zaman sağlam politik duruşuyla sözünü esirgemeyen Can Yücel (1926-1999) ve apolitik Özdemir Asaf (1923-1981) gibi şairler ise her zaman çok okunmuş ve çok sevilmiş; belirli bir akımın içinde değil de, daha çok Türk şiir okuyucusunun üzerinde bıraktıkları duygusal etkilerle bugünlere taşınmışlardır.

1950'lerde yazılan Türk şiiri edebî bir dünyayı oluşturabilmiş, modern kimliğini kanıtlayabilmiştir: "İçinde her şairin kendi kozasını ördüğü bu atmosfer, modern şiirin hemen hemen bütün kollarının yansıdığı yer olduktan başka; modern-öncesi değerlerimizin yeni şiir dilinde ifadesini mümkün kılan bir ortamın oluşmasına yol açmıştır" (Eroğlu, 1993: 42).

27 Mayıs 1960 tarihindeki askerî darbe sonrası insanlar duygu, düşünce ve sorunlarını göreceli olarak daha rahat ifade imkânı bulurlar ama hiç söylenememiş olan, yine söylenemeden kalacaktır. Oktay Rifat ve Melih Cevdet şiirlerini artan lirizmle sürdürmekte, Fazıl Hüsni Dağlarca ise yazdığı açık ve aydınlık şiirleri Aksaray'daki kitap evinin camlarına okunaklı harflerle yazıp asmaktaydı: "Sokaktan geçen insan için yazıp da şiiri yitirmemenin çok güç olduğu bir dönemde, çağdaş şiirimizi Orhan Veli çizgisinden Fazıl Hüsni Dağlarca çizgisine çekmiş olan İkinci Yeni coşkunu daha durulmamışken gerçekleştirilen bu deney son derece önemliydi" (Fuat, 1997: 38).

1960 sonrasında İkinci Yeni eleştiriler almaya başladı; şairler de daha çok toplum sorunlarına yöneldiler. Atıf Behramoğlu (1942), Egemen Berköz (1941), Süreyya Berfe (1943) gibi isimler İkinci Yeni sonrası bu yolda ürünler verdiler.

Cumhuriyet dönemi Türk şiir dilinin boyutlarını genişleten, anlatım olanaklarını geliştiren ve Türkçe şiirin iz bırakan son büyük akımı olan İkinci Yeni 1970'lerde yoğunluğunu kaybetmiştir. Kimi zaman toplumsal sorunlara duyarsız olmakla suçlanan bu dönem şairleri, özellikle olgun dönemlerinde, söylenenlerin aksine duyguyla

düşünceyi birleştirerek duyarlı bir yapıta ulaşmışlardı. İkinci Yeni'nin büyük şairlerinden İsmet Özel, özellikle Ece Ayhan'ın kendine has bir güzergâhı olduğunu ve dönemin en yadırgatıcı şairi olduğunu söyler. Ece Ayhan, **Devlet ve Tabiat** (1973) kitabında kendine özgü şiir diliyle politika ve tarihi benzersiz bir biçimde harmanlamıştır. Bu kitap, içeriğinde, bu tezin de konusu olan eğitim politikalarına oldukça farklı ve eleştirel bir gözle bakar. Ancak onu bir toplumcu gerçekçi olarak görmek için, hiç tanımamış olmak lâzımdır:

“Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında
Bir teneffüs daha yaşasaydı
Tabiattan tahtaya kalkacak bir çocuk gömülüdür
Devlet dersinde öldürülmüştür” (Ece Ayhan, 1994: 21)

“Hayatın orta öğretmeni sustu, dondu gülmeleri çocukların
Bir cenaze töreninde daha ölümü karşılamaya götürüleceğiz” (Ece Ayhan, 1994: 36)

Görüntüsü belirginleşmeye başlayan 2000'lerin şiiri bir yana bırakılacak olursa, 1970'lerde Toplumcu Gerçekçilik kendi yolunu sürdürmüş ama İkinci Yeni sonrası yeni bir kuşak, edebî bir merkez ya da bir akım oluşmamıştır. 12 Mart 1971'deki askerî muhtıra sonrasında Türk şiiri, bir tepkinin şiirine dönüşmüş gibi görünüyordu. Sanatsal yaratı ve saf şiir, toz dumandan görünmez olmuştu. 1980 askerî darbesi sonrasında ise Türk şiiri, silkinip kendi değerlerine kavuşması için zamana ihtiyaç duydu ama Türkiye'de iyi şiir her zaman vardı ve başını bazen kuma gömmek durumunda kalsa ya da sindirilip susturulsa da varlığını her zaman hissettirdi:

“Ama yine de memnun olmuyorsan bu tavırdan ve
kızıyorsan ve sinirleniyorsan, olsun, biz
yine geliriz; yine yazar, söyleriz; ölürüz;
biz yine gideriz; sen, rahatını bozma o za-
man, güzel bir çocuk gibi bu şık dünya ya-
tağında, böyle masum böyle mazlum uyu Tür-
kiye,” (Küçük İskender, 1995: 195)

1980 sonrasının şiir eleştirmenlerinden olan Mehmet H. Doğan “bugün yazılmakta olan şiir bugünün gerçeğidir, içinde yaşadığımız toplumun, bilinciyle-

bilinçsizliğiyle, gücüyle-güçsüzlüğüyle bu toplumdaki insanın gerçeğidir” der. “Bu nedenle de daha derin, daha ayrıntılı bir değerlendirmeye ve çözümlemeye layıktır; toptancı ve şabloncu bir sınıflandırmaya değil” (Doğan, 1993: 113).

Son yıllarda etkili ve uzun süreli şiir hareketlerinin ortaya çıkmamasına karşın şairler, farklı dünya görüşlerine ve hayat algılayışlarına sahip olsalar bile şiiri ciddiye almak konusunda birleşmişler ve ciddi olmayanı bir yana bırakmışlardır.

Cumhuriyetten bugüne Türk toplumu çok hareketli dönemler geçirdi ve bunun sonucu olarak da toplumsal değişiklikler yaşandı. Ferit Edgü’nün Hakkârî’de geçen **Kimse**’sinden Yakup Kadri’nin **Yaban** romanındaki deyişiyle “Orta Anadolu köylüsünün bulanık kalbine”, Cahit Külebi’nin kavun tarlalarından Bilge Karasu’nun ‘lağımlar anası’ diye tanımladığı, Küçük İskender’in sokaklarını karış karış dolaştığı Beyoğlu’na kadar uzanan bu coğrafya kendi romanını, öyküsünü ve elbette şiirini bu değişimler eşliğinde yazdı ve yazmaya devam ediyor. “Şairlerimiz küçük umutların, düşlerin, hüznlerin, bireysel yalnızlıkların, umutsuzlukların şarkısını söyledikleri gibi, insanın yücelmesi, insancıl olanın yengi kazanması uğrunda verilmekte olan kavganın da şiirini söylüyorlar” (Özdemir, 1999: 255). Türk şiiri de, dünyanın en büyük şiir ırmaklarından biri olarak, sessiz ama yüksek debisiyle akıp gidiyor.

3. Türk Şiirinin Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişimlerinin Türkçe Ders Kitaplarına Yansıması

3.1. Cumhuriyet Döneminde Basılan Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarının Kısa Tarihi

İnsan yaşamının her evresinde dile ihtiyaç duyar. Bu dil, her şeyden önce insanın anadilidir. Anadilini etkili ve verimli kullanabilen, kendini ifade edebilen dünya ve çevresiyle sağlıklı ilişki kurabilir, onu anlamlandırabilir. Türk Millî Eğitim sisteminin belirlediği öğretim programlarının uygulanmasında ve buna bağlı olarak Türkçe öğretiminde, öğrenciler için hazırlanan ders kitaplarının önemi kuşkusuz çok büyüktür. Ne de olsa ders kitabı günümüzde hala en önemli ders gerecidir. Bu bakış açısıyla, bir dersin amacına ulaşabilmesinde ders kitabının en önemli araç olduğu saptaması rahatlıkla yapılabilir. Bu nedenle Tülin Polat da ders kitaplarının önemini belirtirken, bunların çağın gereksinimlerine yanıt verecek nitelikte olmasının önemine değinir:

“Öğretim sürecinin diğer öğeleri olan öğretici ve öğrenciyi isteklendiren, yani olumlu yönde etkileyen ya da tersine, verimsiz çalışmalara götüren en önemli etkenlerden biri de kullanılan ders kitaplarıdır. Bu nedenle ders kitapları, çağın yeniliklerine açık, öğretim ortamının koşullarını, yöneldiği öğrenci kitlesinin ilgi ve gereksinimlerini gözönünde tutan bir anlayışla oluşturulmalıdır” (Polat, 1991: 16).

Gelişen bütün teknik olanaklara ve araç-gerece karşın ders kitabının önemli olduğu bilinmektedir. Ancak ders kitabının dışyapı özellikleri olduğu kadar içerik değerlerinin de çağın öğrenme ve öğretme anlayışına uygun olması, içerdiği bilgilerin yanlışsız ve amaca uygun olması da bir o kadar önemlidir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan beş yıl sonra 1928’de gerçekleşen Harf Devrimi’nin en büyük amacı, okuması ve yazması basit bir alfabe ile okur-yazar oranının hızla yükseltilmesiydi. Ulusal dil, kabul edilen Latin esaslı yeni Türk alfabesinin temelinde inşa edilecekti. Basılacak yeni ders kitaplarında da yeni harfler kullanılacak, Arapça ve Farsça tasfiye edilecekti. Eğitim konusu ‘millî’ bir anlayışla en baştan ele alınacak ve bu anlayış doğrultusunda ilkokul, ortaokul ve liseler için öğretim programları (müfredatlar) ve yeni ders kitapları hazırlanacaktı.

Gerçekten de devrimin hemen ardından, Türkçe derslerinin ve dolayısıyla ilkokuma ve ilkyazma derslerinin temeli olarak hazırlanan çok sayıda alfabe basıldı. Bu

alfabeler, İbrahim Alâettin, Celal Nuri, Ahmet Cevat, Harun Reşit, Ali Haydar, İbrahim Hilmi, Mitat Sadullah, Necmi İbrahim, Peyami Safa, Tahsin Demiray gibi kişiler tarafından hazırlandı ve dönemin özel kütüphaneleri (yayınevleri) ve neşriyat yurtları tarafından basılmaya başlandı. Bunların arasında Hilmi, Kanaat, Sühulet, Resimli Ay, Tefeyyüz, A. Halit Kütüphaneleri ve Türk Neşriyat Yurdu öne ağırlıktaydı. Çok geçmeden ilk, ortaokul ve lise müfredatları da hazırlandı ve yürürlüğe girdi (31 Ekim 1929).

Alfabelerin yanı sıra 30'lu yıllar boyunca ilk ve ortaokullar için çeşitli kıraat (okuma) kitapları da hazırlandı. 1949'daki yeni programa kadar, devlet eliyle ya da Millî Eğitim Vekâleti (Bakanlığı) tarafından basılan ders kitaplarına okunmak ve işlenmek üzere seçilen şair ve şiiirlerde küçük değişiklikler yaşanacak, ama genel olarak ilk baskılar fazla değişmeden kalacaktı.

Alfabe kitaplarını basan kütüphaneler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilkokuma kitaplarını da hazırladılar. 1929-1933 yılları arasında Ahmet Cevat, **Cümhuriyet Çocuklarına Türkçe Kıraat I-V**; Ahmet Halit, **Bizim Kıraat I-V** ve **Hayat Kıraati I-V** ; İbrahim Hilmi, **İlk Kıraat I-V**; Pakize ve Nazım, **Kıraat Kitabı I-V**; Peyami Safa, **Cümhuriyet Mekteplerine Kıraat I-V**; Rauf Ahmet, **Kıraat II-V**; Reşat Nuri ve Recep Avni, **Türk Kıraati I-III**; Ruşen Eşref, Mitat Sadullah ve Necmettin Sadık, **Resimli Cümhuriyet Kıraati I-VIII**; Sabiha Zekeriya, Ercüment Ekrem ve M. Zekeriya, **Yeni Kıraat I-V**; Sadrettin Celal, **Cümhuriyet Çocuklarına Sevimli Kıraat I-V**; Süleyman Şevket, **Yeni Güzel Yazılar I-IV**; M. Zekeriya da **Toplu Tedrisata Uygun Resimli Kıraat I-V** kitaplarını yazdılar.

Bu çalışmasının odak noktasını oluşturan Millî Eğitim Bakanlığı'nın (devlet eliyle) bastığı ortaokul ders Türkçe kitaplarına gelinecek olursa, Cumhuriyet tarihindeki ilk örneklerin, sonradan Ozansoy soyismini alacak olan Halit Fahri tarafından hazırlanmış olduğu görülmektedir. **Edebi Kıraat Nümuneleri** isimli üç ciltlik kitap, İstanbul D.M. (Devlet Matbaası) eliyle 1929'da yayınlanmıştır. Aynı yıl Maarif Vekâleti, **Köy Halk Kıraati** ve **Şehir Kıraati** isimleriyle iki kitabı daha aynı elden çıkarmıştır. 1935 yılından itibaren 1945'e kadar ise **Okuma Kitabı** ismi altında, geniş bir seçkiden oluşturulmuş kitaplar hazırlanmış ve kullanılmıştır. Bu başlık altında çıkarılan antoloji/kitaplar, ilkokul birinci sınıftan ortaokul üçüncü sınıfa kadar olan dönemi kapsamaktaydı.

Millî Eğitim Basımevi 1945'ten 1952'ye kadar düzenli olarak, zamanın ortaokul öğretmenleri Beşir Göğüş ve Kemal Demiray tarafından hazırlanan **Türkçe I, II ve III**'ü çıkarmıştır. Bu temel ders kitaplarının yanı sıra 1951'den 1967'ye kadar MEB, **Ek Okuma Kitabı** ismiyle bir kitap daha basmıştır.

7 Nisan 1952 tarihli **Tebliğler Dergisi**'nde, “eldeki (yukarda ismi geçen) **Türkçe** kitaplarıyla birlikte **Ek Okuma Kitabı** da ders kitabı olarak okutulacaktır” kararı çıkar. 4 Ağustos 1952 tarihli **Tebliğler Dergisi**'nde ise “1953-54 ders yılından itibaren okutulmak üzere ders kitaplarının serbest basıma bırakıldığı”, ancak “**Ek Okuma Kitabı**’nın da kullanılabileceği” yazmaktadır. Yani, sözü edilen **Ek Okuma Kitabı** bir yana, 1953'ten 1983'e kadar süren uzun bir süreçte MEB, ortaokullarda kullanılacak ders kitaplarının basımını özel sektöre bırakmıştır. Bu süreçteki kitaplar, MEB'in çizgisinden pek uzaklaşmadan, ilerde detaylı olarak ele alınacağı gibi, Okul Kitapları Türk Limited Şirketi, İnkılap ve Aka Kitabevleri Kolektif Şirketi, Remzi Kitabevi ve Ders Kitapları Anonim Şirketi tarafından basılacaktır.

MEB, 1983-1992 aralığında ders kitabı basımını yeniden üstlenir ve **Türkçe I-II-III** kitaplarını Kemal Demiray'a hazırlatır. 10 yıl boyunca kullanılan bu kitaplardan sonra yeni bir ekip tarafından yeni kitaplar yazılır. Bunlar, kanun değişikliği sonrasında artık **Türkçe I-II-III** değil, **İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6-7-8** başlıklarıyla çıkarılmış ve 1993-1999 arasında kullanılmıştır.

1999-2005 arasında ise MEB, bundan önce olduğu gibi ‘müşterek’ değil de bu kez ‘komisyon tarafından’ hazırlanmış olan **İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6-7-8**'i öğrencilere dağıtmıştır.

Özel sektöre dönülecek olursa, MEB'in kitap basmaya ara verdiği 1953'ten 1958'e kadar Okul Kitapları Türk Limited Şirketi, Göğüş-Demiray ikilisinden Demiray'a **Güzel Türkçemiz I-II-III**'ü yazdırır. 1959'dan 1983'e kadar ise aynı kitaplar aynı isimle İnkılap ve Aka Kitabevleri etiketiyle yayımlanacaktır. Ama bu arada 1953'te MEB'in basmayı bıraktığı kitaplar çok az değişikliklerle, aynı isimle (**Türkçe I-II-III**) ve aynı yazarlarla 1981'e, yani neredeyse MEB'in tekrar yayıma başlamasına kadar, İnkılap ve Aka tarafından basılacaktır. Yine İnkılap ve Aka, 1962'den 1981'e kadar, H. Fethi Gözler ve Hikmet Tanyu tarafından hazırlanan **Türkçemiz I-II-III**'i de piyasaya sürer.

Öte yandan Remzi Kitabevi de MEB'in serbestlik iznini kullanarak devreye girmiş ve 1953-1981 arasında Baha Dürder ve Haydar Ediskun tarafından yayıma hazırlanan **Örnek Yazılar I-II-III**'ü çıkarmıştır.

1962’den 1977’ye kadar Ders Kitapları Anonim Şirketi tarafından da ortaokul ders kitapları basılmıştır. Abdullah Birkan öncülüğündeki Türkçe öğretmenleri tarafından hazırlanan **Ortaokullarda Türkçe Dersleri I-II-III** başlıklı kitapların (ve sözü geçen diğer kitapların) iç kapağında “Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla Ortaokullar için ders kitabı olarak kabul edilmiştir” ibaresi yer almaktadır.

Aynı kitaplar (aralıklı olarak ve bazı değişikliklerle) MEB’in yeniden devreye girmesiyle birlikte 1985-1999 arasında, bu kez “ortaokullarda yardımcı ders kitabı” olarak aynı yayınevi tarafından çıkarılmaya devam etmiştir.

Tebliğler Dergisi’nde, yukarıda ismi geçen kitapların hepsinin kullanımına izin verilmiştir. Bir başka deyişle, MEB’in (1951-1967 arasında kullanımda olan **Ek Okuma Kitabı** haricinde) basım yapmadığı 1953-1983 döneminde, Türkçe ders kitaplarında seçim olasılığı oldukça fazladır.

Cumhuriyeti döneminde basılmış olan ders kitaplarının, yayınevlerine göre isim listesi aşağıdaki gibidir:

Millî Eğitim Basımevi:

1929: **Edebi Kiraat Nümuneleri I-II-III**

1935-1945: **Okuma Kitabı I-II-III**

1945-1952: **Türkçe I-II-III**

1951-1967: **Ek Okuma Kitabı**

1983-1992: **Türkçe I-II-III**

1993-1999: **İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6-7-8**

1999-2005: **İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6-7-8**

Okul Kitapları Türk Limited Şirketi:

1953-1958: **Güzel Türkçemiz I-II-III**

Remzi Kitabevi:

1953-1981: **Örnek Yazılar I-II-III**

İnkılap ve Aka Kitabevleri Kolektif Şirketi:

1953-1981: **Türkçe I-II-III**

1959-1983: **Güzel Türkçemiz I-II-III**

1962-1981: **Türkçemiz I-II-III**

Ders Kitapları Anonim Şirketi:

1962-1977: **Ortaokullarda Türkçe Dersleri I-II-III**

3.2. Türk Şiirindeki Değişimlerin Ders Kitaplarına Eşzamanlı Yansıması

3.2.1. 1929-1945 Arası Dönem

Edebi Kıraat Nümuneleri (1929-1935):

Yalnız Türkiye’de değil dünyanın çeşitli ülkelerindeki dil derslerinde özellikle ortaokul öğrencileri tarafından kullanılan ‘okuma kitabı’, tartışmalara konu olmuş bir kavramdır. Okuma kitabı, edebiyatçıların metinlerden oluşan bir seçkidir ve bunun kim ya da kimler tarafından yapılacağı elbette ki çok önemlidir. Çünkü öğrencinin bu metinlerle edebiyatı tanınması, ona ilgi duyması ve yakınlaşması, onu sevmesi beklenmektedir.

Alman edebiyatbilimci Alfred Clemens Baumgartner, 1974’te yayımlanan **Literaturunterricht mit dem Lesebuch [Okuma Kitabıyla Edebiyat Dersi]** isimli kitabında ‘okuma kitabı’ kavramına kuşkuyla yaklaşmış ve çeşitli eleştirilerde bulunmuştur. Ancak bir okuma kitabı, her ne kadar edebiyat ile öğrenci arasında ‘eleştirilere açık’ bir aracı olsa da, iyi seçilmiş metinlerden oluştuğunda yararlı ve keyifli bir nesneye dönüşebilir. Harf Devrimi sonrası hazırlanan 1929 tarihli ilk müfredatla birlikte Türkiye Cumhuriyeti’ne ait ilk resmi okuma kitapları, daha sonra Beş Hececi bir şair olarak da anılacak ve Ozansoy soyisini alacak olan Halit Fahri tarafından hazırlanarak Maarif Vekaleti tarafından Devlet Matbaası’nda aynı yıl basılan **Edebi Kıraat Nümuneleri** isimli kitaplardır. “Ortamekteplerin Birinci, İkinci ve Üçüncü Sınıfları İçin” ayrı ciltler halinde hazırlanan bu kitaplar, Türkiye Cumhuriyeti’nin en geniş kapsamlı ve özenli seçkileri olarak eğitim tarihindeki yerlerini almışlardır. Bu seçkiler özellikle şiir açısından zengin ve kapsamlıdır.

Nümuneler’in ilk cildinde tam 32 şiir yer alır. Bu şiirlerden dördü, kitabı hazırlayan Halit Fahri’ye aittir. 40 yıl boyunca edebiyat öğretmenliği yapacak olan Halit Fahri 1914-1918 yılları arasında ismini aruz şiirleriyle duyurmuş, ama daha sonra **Yeni Mecmua**’da art arda hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerini yayımlayarak Hecenin Beş Şairi’nden biri olmuştur. Şairin ilk kitabı ise 1912 tarihli **Rüya**’dır. Onun şiirlerinde “çoğunlukla egzotik sahneler, hüznün ve melankoli gibi bireysel duygulara, aşk ve ölüm temalarına rastlanır” (Necatigil, 1989: 245). Halit Fahri’nin romanları, oyunları, çevirileri ve Batı edebiyatı üzerine incelemeleri de bulunmaktadır. Ciltteki ilk şiir onundur ve ‘Gazi’ye, yani Mustafa Kemal’e ithafen yazılmıştır:

“Kurtarıp esaret zincirlerinden
Dün bize yepyeni bir vatan verdin.
Kalbimiz sızlarken bin bir yerinden,
Ey Gazi, bizimle sen beraberdin.” (Edebi Kıraat Nümuneleri I, 1929: 1)

Kitaptaki şair ve şiirler, dönemin öne çıkan isimlerinden seçilmiştir. O sıralar 45 yaşını doldurmak üzere olan ve şiir üretimini sürdüren Yahya Kemal ve Ahmet Haşim’in yanı sıra Enis Behiç (Koryürek) haricinde bütün Beş Hececiler, şiirleriyle kitapta yer alırlar. Koryürek’in ilk kitabı olan **Miras**’ın, diğerlerinin ilk kitaplarına kıyasla bir hayli gecikerek, sadece iki yıl önce (1927) çıkmış olması, şairin ilk ciltte olmamasının nedeni olarak düşünülebilir, çünkü ikinci ve üçüncü ciltlerde Koryürek’in şiirlerine rastlanır. Özellikle ‘Gemiciler’ şiiri, 80’li yıllara kadar ortaokul ders kitaplarından eksik olmayacaktır.

Yüzyılın tam başında, 1900 yılında **Rübab-ı Şikeste**’yi yayımlayan Tevfik Fikret, yalnızca **Nümuneler**’in değil, MEB ya da başka bir deyişle, devlet eliyle basılan ya da önerilen tüm Türkçe kitaplarında, Cumhuriyet dönemi boyunca hem şiir hem de farklı türden metinleriyle yer bulacak şairlerin başında gelmektedir. 1929’daki Türkçe derslerinde, birinci ciltte iki (‘Köyün Mezarlığında’, ‘Avengi Şuhur’dan’), ikinci ciltte bir (‘Yağmur’), üçüncü ciltte ise dört şiiriyle (‘Asker Geçerken’, ‘Derdi Nihan’, ‘Bir Ayyaşın Karşısında’, ‘Krizantem’) Tevfik Fikret okunmuştur.

Nümuneler’de ismine sıkça rastlanan Fazıl Ahmet (Aykaç)’ın şiirlerine ise 40’lardan 90’lara kadar rastlamak mümkün olmaz. Mehmet Fuad (Köprülü), İbrahim Alaettin, Hüseyin Siyret, Vâlâ Nureddin, İhsan Raif, Süleyman Saip, Mehmet Faruk, Galip Naşit, Halil Nihat, Hüseyin Suat, Besim Atalay, Rıfkı Melul gibi isimler ise ortaokul Türkçe ders kitaplarında 1929 sonrasında hiç olmayacaklardır. 2004’e kadar ortaokul ders kitaplarında şiirlerine rastlanmayacak olan Nâzım Hikmet de ilk kez 20’li yıllarda yazdığı ‘Yolcu, Yolun Şarksa’ şiiriyle seçkiye dahil edilmiştir. 1929’da, Nâzım’ın yazmış oldukları övülmektedir ve henüz ‘yasaklanabilecek kıvamda’ değildir. Üstelik, Mustafa Kemal’in de Nâzım Hikmet’i “alttan alta koruduğuna inanılmaktadır” (Fuat, 1997: 22) Öte yandan bütün bu isimler, Nâzım ve Türk edebiyatına tarihçi yazar olarak büyük hizmetler sunan Fuat Köprülü hariç, Türk şiirinin gelişim sürecinde iz bırakmazlar.

19. yüzyıldan Akif Paşa, Muallim Naci ve Şinasi bugüne dek ancak bir-iki şiirle ders kitaplarında boy gösterirken, 1929’da hayatta olan Cenap Şahabettin birkaç şiirinin yanı sıra ‘tasvir’ ve ‘vecizeleriyle’ okunabilecektir. **Safahat**’ı 1911’de çıkmış olan Mehmet Akif (Ersoy) **Nümuneler**’de yalnızca iki şiiriyle görünür. ‘İstiklal Marşı’nın yazarı Mehmet Akif, Birinci Meclis’te 1920-1923 arası milletvekilliğinde de bulunmuştur.

‘Millî şair’ olarak tanınan ama halkçılığı çoğu zaman unutilan, Tek Parti Dönemi boyunca milletvekilliği de yapan Mehmet Emin (Yurdakul) ise “Ben bir Türküm, dinim, cinsim uludur” diye başlayan (ilk ve) ünlü ‘Cenge Giderken’ şiiriyle değil, ‘Bırak Beni Haykırayım’ şiiriyle bu seçkiye girmiştir. ‘Cenge Giderken’in, şairin 1944’teki ölümünden sonra ünlendiğini belirtmek gerekir:

“Bırak beni haykırayım, susarsam sen mâtem et;

Unutma ki şâirleri haykırmayan bir millet,

Sevenleri toprak olmuş öksüz çocuk gibidir” (Yurdakul, 1968: 29)

1929 / Edebî Kıraat Nümuneleri I:
Ahmet Hamdi Tanpınar / Musul Akşamları
Ali Canip / Kelebek
Emin Recep / Arda Nehrinde Bir Gurup
Emin Recep / Gurup
Emin Recep / Köy Çeşmesi
Faruk Nafiz Çamlıbel / Memleket Türküleri
Fazıl Ahmet / Ada Yolu
Fazıl Ahmet / Kış Gelmeden
Halit Fahri (Ozansoy) / Altın Ordu
Halit Fahri (Ozansoy) / Gaziye
Halit Fahri (Ozansoy) / Ölen Tayyareci
Halit Fahri (Ozansoy) / Sonbahar
Hüseyin Siyret / Pervane
İbrahim Alaettin / Mum
İbrahim Alaettin / Nöbetçi
İhsan Raif / Gece Başlarken
Mehmet Akif Ersoy / Köy Hayatı
Mehmet Emin Yurdakul / Bırak Beni Haykırayım
Mehmet Faruk Gürtunca / Memlekete Bir Bakış
Mehmet Fuat (Köprülü) / Akıncı Türküleri
Nazım Hikmet / Yolcu, Yolun Şarksa
Orhan Seyfi Orhon / İlk Kar
Orhan Seyfi Orhon / Kış Düşüncesi
Ömer Seyfettin / Doğduğum Yer
Süleyman Saip / Akşamlar
Tevfik Fikret / Avengi Şuhur’dan
Tevfik Fikret / Köyün Mezarlığında
Vala Nurettin / Yolda

Yahya Kemal Beyatlı / Açık Deniz
Yusuf Ziya (Ortaç) / Bir İlkbahar Akşamı
Yusuf Ziya (Ortaç) / İnönü
Yusuf Ziya (Ortaç) / Kurban

Nümuneler'in 'orta mekteplerin üçüncü sınıfları için' hazırlanan ikinci cildinde ilk sırada 'Vatan Hisleri' şiiriyle yer bulan ve sonradan **Üç İstanbul** romanıyla tanınacak olan Mithat Cemal (Kuntay), sonraki 60 yıl boyunca ortaokul öğrencilerinin karşısına hiç çıkmaz. Bu ikinci ciltte de öncelikle Halit Fahri'nin kendi şiirleri, sonrasında da Beş Hececiler'in şiirleri oldukça ağırlıktadır. Dönem de zaten onların dönemidir. Faruk Nafiz (Çamlıbel), Orhan Seyfi (Orhon) ve Yusuf Ziya (Ortaç)'nın ilk kitaplarının üzerinden 10 yıldan fazla bir zaman geçmiş ve edebiyat ortamı Haşim ve Yahya Kemal gibi saf şiircilerin yanı sıra Hececiler'in yazdıklarına alışmış durumdadır. Serbest nazım da ancak 30'lar boyunca Nâzım Hikmet ile yaygınlık kazanacaktır.

Yeni kurulmuş Cumhuriyet'in kendi yurdunu (özellikle de Anadolu'yu) tüm yönleriyle tanıma, algılama, halkıyla bir olma ve onu genç kuşaklara tanıtmaya isteği ve bunu amaçlamış olan şiirlerin Millî Eğitim'in ders kitaplarında yer bulması doğal karşılanmalıdır. Bu, Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir ülküdür. Ancak Anadolu üzerine yazılmış şiirlerde bunun içtenlikle gerçekleşebilmesi mümkün olmamıştır. Bu şiirler Anadolu'ya ve onun insanına dışarıdan bakar, nüfuz edemez; duygusallık yüzeyde kalıp derinleşemez. Duyarlıklar "koşullanmıştır". "Anadolu'ya ve halka yönelme eğilimi içten bir bakışla birleşmediği içindir ki bu eğilimle yazılan şiirlerin çoğu insandan kopuk, içtenlikten yoksun birer yurt güzellemesine dönüşmüşlerdir" (Özdemir, 1999: 220). Daha önce de belirtildiği gibi Faruk Nafiz Çamlıbel'in 1923 tarihli ünlü şiiri 'Han Duvarları', Anadolu'nun ve halkının gerçekleriyle yüzleşen şehirli aydının suçluluk duygusunu ve ezikliğini yansıtmaya bakımından önemlidir. Bu şiir, 1935 yılı itibarıyla öğrenciyle buluşacaktır. 30'lu yıllara paralel olarak 30'lu yaşları dolarken, Hececiler'in en genci Çamlıbel şiir defterini adeta kapatır. 'Çoban Çeşmesi' ise 1929'daki kitaplara yansımıştır:

"Ne şair yaş döker, ne âşık ağlar,
tarihe karıştı eski sevdalar:
Beyhude seslenir, beyhude çağlar
Bir sola, bir sağa çoban çeşmesi!" (Çamlıbel, 2007: 217)

Aruzdan heceye geçtikten sonra ilk kitabı **Fırtına ve Kar**’ı Millî Mücadele’nin başladığı 1919 yılında çıkartan Orhan Seyfi Orhon, tüm iyi niyetiyle,

“En bakımsız, en kuytu bir bucağın
Bence 'İrem Bağı' gibi güzeldir
Bir yıkılmış evin, harap ocağın
Şu heybetli saraylara bedeldir” (‘Anadolu Toprağı’, Reşit, 1954.: 18)

demıştır. Ancak zarifçe ve güzelce söylenen bu dizeler, gerçekleri yansıtmaktan uzaktır. Orhon’un şiirlerinden bu seçkilere ‘İlk Kar’, ‘Kış Düşüncesi’, ‘Anadolu Toprağı’ alınmıştır. Yine de, oldukça uzunca bir süre ortaokul öğrencileri memleketlerini bu anlatılanlar kadarıyla ve bu doğrultuda tanımak durumunda kalacaklardır.

Necmettin Halil (Onan)’ın ikinci ciltteki ‘Bir Yolcuya’ şiiri, kesintilerle de olsa 2000’li yıllara kadar Millî Eğitim’in yayımladığı ortaokul ders kitaplarının yer bulmuştur. 1931’den sonra pek şiir yayımlamayan Onan’ın bundan başka yalnızca tek bir şiiri (‘Boğaz Rüyası’) ders kitaplarına girebilmiş ve şairin ismine Türk şiirinin gelişim süreci boyunca vatan ve kahramanlık şiirleri antolojileri dışında rastlanmamıştır. Bununla beraber, Millî Eğitim görmüş her öğrenci, “Dur yolcu! Bilmeden basıp geçtiğin bu toprak / Bir devrin battığı yerdir / Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın / Bir vatan kalbinin attığı yerdir” (Gökalp, 1957: 57) dizelerini ve hatta şiirin devamını ezbere bilir. Şiir, Türk toplumunun, Fransız sosyolog Maurice Halbwachs’ın terimiyle “kolektif hafıza”sında, yüzbinlerce askerin vatanları uğrunda can verdiği Çanakkale Savaşları’yla birlikte yer etmiştir.

Edebi Kıraat Nümuneleri’nin ikinci cildinde 37 şiir bulunmaktadır. Aynı dönemlerde şiir yazmayı sürdüren Ahmet Haşim, Yahya Kemal, Abdülhak Hamit gibi isimlerin yanında eskilerden Cenap Şahabettin, Tevfik Fikret gibi isimler; Hececiler’i izleyen Kemalettin Kâmi (Kamu) ve Ömer Bedrettin (Uşaklı) gibi şairler, bu zengin seçkilerde okunurlar. Beş yıl sonra liseler için **Nümuneler**’den daha kapsamlı bir antolojiyi -**Türk Edebiyatı Antolojisi**’ni- hazırlayacak olan Ali Canip (Yöntem) üç cilde de şiirleriyle dahil olmuştur. Ömer Seyfettin, Ziya Gökalp ve Namık Kemal’in bir ya da birkaç şiiri seçkilerde yer alır. Öte yandan, daha sonraları çok sayıda metniyle kitaplara konuk olacak, Türkiye’de ortaöğretimin en önemli ismi Hasan Âli Yücel,

eğitim ve kültür dünyasına yaptığı hizmetlerin yanı sıra şiir de yazmıştır. Seçilen şiiri ‘Yeni Hayat’, onun ilk kitabındandır:

“Okuyup okutmak, işimiz bizim;
Haram lokma kesmez dişimiz bizim
Her yerde bulunmaz eşimiz bizim
Biz yeni hayatın erenleriyiz” (**Edebi Kıraat Nümuneleri II**, 1929: 101)

Hececiler’i izleyen ve o sıralar 30’lu yaşlarına yaklaşan Kamu ve Uşaklı birden fazla şiirle **Nümuneler**’e girerken, saf şiirin takipçisi Ahmet Hamdi Tanpınar da kabul görür. Bu sıralarda gençliğini gerçekten ‘gurbette’ geçiren ve içtenlikli şiirler yazan Kamu sevilmektedir; Uşaklı’nın **Deniz Sarhoşları** kitabının çıkışı yalnızca üç yıl olmuş, Tanpınar’ın şiirleri ise henüz kitaplaşmamıştır. Yine, şiirlerini biraz geç kitaplaştıracak olan Ahmet Kutsi Tecer ve Zeki Ömer Defne ise ancak 40’lı yıllarda ders kitaplarına girebileceklerdir.

İkinci ciltte Yahya Kemal’in ‘Akıncılar’ı da yer bulur ki bu yer 30’lar, 60’lar, 70’ler ve 80’lerde hiç değişmeyecektir. Bu şiirden “Bin atlı akınlarda o gün çocuklar gibi şendik / Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik” dizeleri ve hatta şiirin tamamı, yine, Millî Eğitim öğrencisi olmuş herkes tarafından ezbere bilinmektedir.*

1929 / Edebî Kıraat Nümuneleri II:
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Çamlıcada
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Kürsî İstiğrak
Ahmet Haşim / Sonbahar
Akif Paşa / Bir Mersiye
Ali Canip (Yöntem) / Yaprak
Besim Atalay / Dumlupınar
Emin Recep / Kır Uykusu
Enis Behiç (Koryürek) / Millî Neşide
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Çobançesmesi
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Gökten Düşenlere
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Talas Bağlarında
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Yağmur Duası
Galip Naşit / Dumlupınardan Geçerken
Halil Nihat / Karlı Bir Gece
Halit Fahri (Ozansoy) / Bayram Mektubu
Halit Fahri (Ozansoy) / Menderes
Halit Fahri (Ozansoy) / Vatan Destanı
Hasan Âli (Yücel) / Yeni Hayat
Hüseyin Suat / Hilâli Nev
İbrahim Alâettin / Çanakkale İzleri
Kemalettin Kâmi / Hicret

* Yahya Kemal Beyatlı’nın ‘Akıncı’ şiiri tezde detaylı olarak ele alınacaktır.

Mehmet Faruk (Gürtunca) / Anadolumuz
Mehmet Faruk (Gürtunca) / Kış Hikayesi
Mehmet Faruk (Gürtunca) / Koşuş
Mehmet Fuat / Deli Ozan
Mitat Cemal / Vatan Hisleri
Namık Kemal / Kaside
Necmettin Halil (Onan) / Bir Yolcuya
Nedim / Gazel
Orhan Seyfi (Orhon) / Harp İçinde Bahar
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Bir Seyahat Hatırası
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Yangınların Işığında
Rıfkı Melûl / Havuz
Süleyman Nazif / Dicle ve Ben
Şinasi / Tevhit
Tevfik Fikret / Yağmur
Yahya Kemal / Akıncı

36 şiirin bulunduğu **Edebi Kıraat Nümuneleri**'nin üçüncü cildinde bir kadın şair, Halide Nusret (Zorlutuna) okurların karşısına çıkar. Garip öncesinde bir ara dönem şairi olarak 1945'e kadar birkaç şiiriyle ortaokul kitaplarında görülen Zorlutuna'yı Millî Eğitim 90'lı yıllara kadar unuttur ya da dikkate almaz. Türk şiirinin kendine has şairlerinden Ziya Osman Saba ise henüz 19 yaşında olmasına rağmen yeni yazdığı (1928) '[Şehir Üstünden] Yükselen Ay' şiiriyle bu seçkide kendine ilk kez yer bulur:

“Ey şehir! İsyanların nasıl yatıştı yer yer.
Sen şimdi kaybolurken gecelerin sisinde,
Bütün, çığlıklarını Allaha götürürler,
Göğe yükselen ayın kan dolu tepsisinde...” (Saba, 1991: 43)

Saba, Yedi Meşaleciler'in öne çıkan ve bugün de isminden söz ettirebilen şairidir. 1928 yılında çıkan **Yedi Meşale** kitabıyla 1910'lardan beri süregelen şiir anlayışına tepki veren ve yenilik peşinde olan bu şairler grubu **Nümuneler**'e yansımamıştır. İlk şiir kitabı **Erciyas'tan Kopan Çığ**'ı 1932'de çıkaran, dönemin 'resmî şairi' Behçet Kemal Çağlar ise bu seçkilere yetişmez. 1939-1950 arası milletvekilliği de yapan Çağlar, Millî Eğitim'in Türkçe ders kitaplarında 60'lı yıllardan sonra ilgi görecektir.

Nümuneler'in üçüncü cildinin sonunda 50 sayfalık bir 'Divan Edebiyatı' bölümü de yer almakta ve burada belli başlı Divan şairlerinden örnekler okunabilmektedir.

1929 / Edebî Kıraat Nümuneleri III:
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Bir Sefilenin Çocukluğu'ndan
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Makber'den
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Rustayı Bir Tahassüs

Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Sadi'nin Tayfı
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Sahra'dan
Ali Canip / Mandolin
Ali Canip / Şarkın Ufukları
Ali Canip / Yaz Görüşleri
Cenap Şahabettin / Hasta
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Benimle Yürüyene
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Çankaya
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Gazi Söylüyor
Halide Nusret / Git Bahar
Halit Fahri (Ozansoy) / Deniz ve Aslan
Halit Fahri (Ozansoy) / İstasyonda
Halit Fahri (Ozansoy) / Tipide Bir Yolcu
Hasan Âli (Yücel) / Gurbette Tabiat
Kemalettin Kâmi / Gurbette
Mehmet Akif (Ersay) / Asım'dan
Mehmet Fuat (Köprülü) / Akşamlar
Muallim Naci / Gözler
Namık Kemal / Vaveyla
Orhan Seyfi (Orhon) / Anadolu Toprağı
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Bursa'da Akşam
Sabri Esat / Akşam ve Develer
Tevfik Fikret / Asker Geçerken
Tevfik Fikret / Bir Ayyaşın Karşısında
Tevfik Fikret / Derdi Nihan
Tevfik Fikret / Krizantem
Vala Nurettin / Tarlalar
Yahya Kemal Beyatlı / Ses
Yusuf Ziya (Ortaç) / Evim
Yusuf Ziya (Ortaç) / Şairin Duası
Ziya Gökalp / Çobanla Bülbul
Ziya Osman Saba / Yükselen Ay

Tüm dünyada olduğu kadar, genç Türkiye Cumhuriyeti için de yoğun, önemli ve ilginç bir dönem olan 30'lu yıllarda, şairlerin ortak özellikleri yalın bir dil, hece ölçüsü ve Halk edebiyatının biçimlerinden 'koşma'yı kullanmalarındır. Bu türden şiirlerin eşzamanlı olarak, belli başlı örnekler ve gerçekçi bir yaklaşımla Millî Eğitim'in ortaokul Türkçe ders kitaplarına yansıdığı söylenebilir. Ayrıca, 20'li yılların sonunda hâlâ sevilerek okunan Tanzimat, Servet-i Fünun ve Millî Edebiyat dönemi şairleriyle o dönemin saman alevi gibi parlayan isimleri de Cumhuriyet'in bu ilk okuma kitaplarında öne çıkan şiirleriyle yer bulabilmişlerdir. Aynı derecede önemli olan, bu seçkilerin, bir edebi tür olarak şiir yönünden, daha sonraları ne yazık ki rastlanamayacak ölçüde zengin olmalarıdır.

Okuma Kitabı (1935-1945):

1929’da çıkarılan **Edebi Kıraat Nümuneleri** altı yıl boyunca ortaokullarda Türkçe ders kitabı olarak kullanılır. 1935’te ise Devlet Basımevi **Okuma Kitabı**’nı basar. Ortaokulların her üç sınıfı için ayrı ayrı ciltler halinde basılan bu kitapların kapağı, sayfa düzeni, seçilen fontları ve cildi öncekilerden daha modern; metinler açısından içeriği ise pek farklı değildir. Şiir sayısında azalma vardır ve bazı şairlerden farklı şiirler kitaplara alınmıştır. Bu altı yıllık süreçte ise Türk şiirinde biçim ve içerik yönünden büyük bir kırılma yaşanmamış; yalnızca serbest nazım daha çok benimsenmiştir. Dolayısıyla aynı şairlerin kitaba alınmış olması doğal karşılanabilir. Serbest nazımla yazan şairler ise zaten ortaokul kitaplarına hiç girememişlerdir. Bu yeni okuma kitapları her yıl yeniden -ama değiştirilerek ve genişletilerek- basılıp, on yıl boyunca, 1945’e kadar kullanımda kalacaktır. Kitaplardaki metinlerin kim ya da kimler tarafından seçilip hazırlandığı ise künyede belirtilmemiştir.

1935 tarihli **Okuma Kitabı**’nın birinci cildi, 12 Temmuz 1932’de Türk Dili Tetkik Cemiyeti’nin (Türk Dil Kurumu) kurulmasıyla etimoloji kolu başkanlığına getirilen Hasan Âli Yücel’in “Ülküm yürüsün / Türklük büyüsün / Sen Atatürk’sün / Ey yüce Başkan!” diye sona eren ‘Atatürk’ şiiriyle başlar. Yücel’in iki şiiri daha vardır kitapta. Bu ciltte **Nümuneler**’in yarısından az, yalnızca 15 şiir bulunmaktadır.

Enis Behiç Koryürek, ‘Gemiciler’ şiiriyle ikinci sırada yer bulur kendine. Ayrıca ‘Ey Türkeli’ şiiri de bu cilttedir. Yine, Hececiler’den Halit Fahri Ozansoy, Faruk Nafiz Çamlıbel ve Orhan Seyfi Orhon; ayrıca da Ömer Bedrettin Uşaklı, Halide Nusret Zorlutuna, Mehmet Emin Yurdakul ve Cenap Şahabettin kitapta bir ya da birkaç şiiriyle okunabilirler. Öte yandan Necip Fazıl (Kısakürek), aslen bir Servet-i Fünun şairi olan Süleyman Nazif, 1923-1931 arası milletvekilliği yapan ve Oktay Rifat’ın babası olan Samih Rifat isimleriyle öğrenciler ilk kez karşılaşır. Şiirde içeriğin biçime egemen olması gerektiğini savunan Necip Fazıl 30’lu yılların (ve sonrasının) önemli bir şairi olacaktır, ancak şairin ‘iyi’ şiirlerinin daha çok 1934 sonrasındakiler olduğu söylenir. Kitaptaki ‘Üç Atlı’ şiiri ise 1926’dandır.

1935 / Okuma Kitabı I:
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Halide Nusret Zorlutuna / Ev Kadını
Halide Nusret Zorlutuna / Tayyare
Halide Nusret Zorlutuna / Yükseklerdesin
Halit Fahri (Ozansoy) / Vatan Destanı

Hasan Ali Yücel / Atatürk
Hasan Ali Yücel / Çocuklarımla Nefesi
Hasan Ali Yücel / Dilenci
Mehmet Emin Yurdakul / Güzellik ve İyilik Karşısında
Necip Fazıl Kısakürek / Üç Atlı
Orhan Seyfi Orhon / Çoban, Sürün Dağılmasın
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Akdenize Doğru
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Yadelden Sılaya Giderken
Samih Rifat / Yürüyüş
Süleyman Nazif / Esir Aslan

İlki gibi 15 şiirin bulunduğu **Okuma Kitabı**'nın ikinci cildi Çamlıbel'in 'O Baş' şiiriyle başlar. Bu ciltte özellikle Fazıl Ahmet Aykaç ve Ahmet Haşim'den seçilen şiirler ağırlıktadır. Aykaç'ın altı, Haşim'in dört şiiri seçilmiştir. Yine Mustafa Kemal Atatürk, cumhuriyet, memleket ve doğa üzerine yazılan şiirlerdir bunlar. Hasan-Âli Yücel'in 1937'de üzerine bir kitap yazacağı 'mizah şairi' Aykaç'ın özellikle 'Cumhuriyet Çocuklarına' şiiri 'doğru zamanda doğru yerde'dir. Yeni bir isim olarak ise Celal Sahir (Erozan) karşımıza çıkar, ancak Erozan aslında bir Servet-i Fünun şairidir ve kitabın basıldığı yıl ölmüştür. Seçilen 'O Geliyor' şiiri Mustafa Kemal'e ithaf edilmiştir:

“Yıl, 1919
Mayısın on dokuzu
Uyanın Samsunlular!
Uyumak ölüme eş,
Diriltin ruhunuzu.
Ufukta bir gemi var!” (Kaplan, 1984: 45)

1935 / Okuma Kitabı II:
Ahmet Haşim / Orman
Celal Sahir Erozan / O Geliyor
Cenap Şahabettin / Kar
Cenap Şahabettin / Kış
Enis Behiç Koryürek / Ey Türkeli
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / O Baş
Fazıl Ahmet Aykaç / Cumhuriyet Çocuklarına
Fazıl Ahmet Aykaç / Geçmiş Gelecek
Fazıl Ahmet Aykaç / Kış Gelmeden
Fazıl Ahmet Aykaç / Şubat
Fazıl Ahmet Aykaç / Türk Şairine
Fazıl Ahmet Aykaç / Yurt İçin
Halit Fahri (Ozansoy) / Başbakan Geçerken
Hasan Ali Yücel / Vatandan Uzakta İken
Necip Fazıl Kısakürek / İstasyon

Okuma Kitabı'nın ortaokul üçüncü sınıflar için hazırlanan 1935 tarihli üçüncü cildindeki ilk şiir, Çamlıbel'in 'Han Duvarları'dır. Yalnızca 11 şiirin bulunduğu bu seçkide, daha önce de isimlerine rastlanan Ziya Gökalp, Tevfik Fikret, Abdülhak Hamit Tarhan, Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Faruk Gürtunca, Kemalettin Kamu, Ömer Bedrettin Uşaklı ve Necip Fazıl Kısakürek yer alırlar. Tevfik Fikret'in ünlü 'Haluk'un Vedai' şiiri, bu tarihten 70'lere kadar kitaplardaki yerini alacaktır. Kısakürek'ten seçilen ise, mistik ya da dinsel göndermeleri olan bir şiir değil, Halk Edebiyatı'nın büyük ismi Köroğlu üzerine yazılan 1923 tarihli bir tür kahramanlık şiiridir:

“Dağların ardında kalınca çile,
Köroğlu yeniden gelmişti dile;
Ak saçlı anadan geçilse bile,
Dağlardan geçilmez derdi Köroğlu...” (Kısakürek, 2004: 386)

1935 / Okuma Kitabı III:
Abdülhak Hamit Tarhan / Ne İdim Ben?
Emin Recep / Kır Uykusu
Faruk Nafiz Çamlıbel / Han Duvarları
Kemalettin Kami / Gurbet
Mehmet Faruk Gürtunca / Anadolumuz
Necip Fazıl Kısakürek / Köroğlu
Ömer Bedrettin Uşaklı / Bir Seyahat Hatırası
Tevfik Fikret / Haluk'un Vedai
Yahya Kemal Beyatlı / Açık Deniz
Yahya Kemal Beyatlı / Ses
Ziya Gökalp / Kendine Doğru

1936 ve 1937'de yeni baskıları yapılan **Okuma Kitabı**'nın üç cildi 1938'deki baskıdan başlayarak 1945'e kadar biraz değiştirilir.* Şiirlerin sayısı artar, hatta birinci ciltte 30'un üzerine çıkar. Serbest nazımla yazanların ve kısa sürede sönen Yedi Meşaleciler'in yine dışarıda bırakılmış olması haricinde, dönemde yazılan şiirin kitaplara yansıdığını söylemek mümkündür.

Bu ciltte Enis Behiç Koryürek rağbet görmüş ve 'Gemiciler'in yanına 'Süvariler' ve 'Venedikli Korsanlar' eklenmiştir. Hececiler, yine seçilmişlerdir. Cumhuriyet öncesinden daha önce de seçilen şairler ve Hececiler'i izleyenler, yine kitaplardadırlar.

Yeni şairler olarak Hamit Sadi, Hüseyin Naili ve Behiç Enver isimleri dikkat çekse de hem Millî Eğitim, hem de gelişen ve değişen Türk şiiri zaman içerisinde bu

* Tezin sonundaki ekte, kitaplarda seçilen şair ve şiirlerin tam listesi yer almaktadır.

isimleri unuttur, tarihten siler. Mehmet Akif Ersoy ise bir şiiriyle değil de “Sa’dîden alıntılanarak tevekkülün doğru ve gerçek yorumunu yaptığı” söylenen (<http://www.hece.com.tr/hece.133.ozel.2.htm>) ‘Aslan ile Tilki’ manzum hikâyesiyle kitaba girmiştir:

“Dolaş da yırtıcı aslan kesil, be hey miskin!
Niçin yatıp kötürüm tilki olmak istersin?
Elin kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak,
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak.”

(<http://www.beyazsozluk.com/?kelime=mehmet+akif+ersoy>)

1929’dan 1938’e kadar kitaplara seçilen şairlerden oluşmuş olan ‘kadro’, sürpriz isimleri aralarına almaksızın **Okuma Kitabı**’nın 1945’e kadar olan baskılarında boy gösterecektir. Bu ‘pek değişmeyen’ seçkilere bakılacak olursa, erken Cumhuriyet dönemine ait bir edebiyat kanonunun oluşmaya başladığı düşünülebilir.

3.2.2. 1945-1952 Arası Dönem

Türkçe I-II-II (1945-1952):

Türk şiirinin biçim ve içerik yönünden değişim aşamalarında neredeyse her şair ve her akım, eleştirilerden payına düşeni almıştır; çünkü değişim, aynı zamanda sancı demektir. Cumhuriyet dönemi şiirinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen **Garip** isimli kitap 1941 yılında yayımlanmıştır. Bu kitabın şairleri ve Garip akımın öncüleri Orhan Veli (Kanık), Melih Cevdet (Anday) ve Oktay Rifat (Horozcu) da elbette ki başlarda büyük eleştirilerle karşılaşmışlar ve yadırganmışlardır. Oysa, çoğu zaman karşı karşıya getirilseler de, Nâzım gibi, Garip akımın şairleri de Türk insanının duygusal birikiminin ve olanaklarının farkında olan şairlerdir ve yazdıklarıyla tüm bunların tercümanı olmuşlar; üstelik bunun içine sınıf bilincini de katmışlardır. Bu nedenle, yapılan eleştiriler hiçbir zaman, bu şairlerin Türk insanının duygu birikiminden uzak ya da kopuk olduğu yönünde olmamıştır.

MEB, 1945’e kadar **I, II ve III** alt başlığıyla bastığı **Okuma Kitabı** ciltlerinde, dört yıl önce ortaya çıkmış olan bu akımın üç şairinden yalnızca birer şiire yer verir. Üç ciltteki toplam şiir sayısı da zaten 30’dan azdır.

MEB, 1945'ten başlayarak 1952 yılına kadar **Türkçe I, Türkçe II ve Türkçe III** isimli ders kitaplarının hazırlanması ve yayımlanmasını üstlenmiştir. 1945 basımı kitaplarda, bugün birçoğumuzun ezbere bildiği birkaç şiir ilk kez ortaokul öğrencisinin karşısına çıkarır. Bestelenmiş olmasının da etkisiyle yıllardır rahatlıkla anımsayabildiğimiz 'Orada Bir Köy Var Uzakta', bunların başında gelir. Bu ünlü şiir Ahmet Kutsi Tecer'indir. 30'lu yıllarda şiir yazarların çoğu gibi Tecer de öğretmenlik ve müfettişlik yapmış, bir ara (1941-1945) politikaya da girerek CHP milletvekili olmuştur. "Resmi görüş ve telkinlerin dışına çıkmamış bir şair" olan Tecer, ilk şiirlerini 1921'de yayımlamıştır.

"1925-1932 arasında yirmi beş-otuz yaşlarında olan kuşağın bir bölümünün temsilcisidir o. Bu bölüm, ne sunulmuşsa 'doğru' ve 'değişmez' kabullenmiş, kişisel seçme sorumluluğunu üstlenmeye yanaşmamıştır. (...) O dönemde, Türk ulusunu çağdaş bir toplum düzenine ve uygarlık düzeyine kavuşturmayı amaçlayan Atatürk devrimlerinin derinlemesine bir değerlendirilmesi de yapılmaz" (Uyar, 1982: 75).

Beş Hececiler'e bağlanmayarak şiirini kendi çizgisinde sürdüren Tecer'in Millî Eğitim tarafından biraz geç 'keşfedildiği' düşünülebilir. Ama bu şiir, en az Hececiler'inkiler kadar belleklerde iz bırakmıştır. Sorun ise yine aynıdır: Anadolu'yu tanımak isteyen ama tanıyamayan, halkını kucaklamak, dertlerini paylaşmak, onu sahiplenmek isteyen ama bunu beceremeyen, bunun için de şiirini ya da manzumesini söyleyip çekilmekten başka elinden bir şey gelmeyen şehirli aydının utancısıdır adeta. Oysa Nâzım'da ve sonraları Cahit Külebi ya da Ahmet Arif'te görülebileceği gibi "şiirde de Anadolu'ya ve halka yönelme, Anadolu'dan ve halktan aldığı, şiirde işleyip yine Anadolu'ya ve halka vermelidir. Edebiyatta 'halkçılık' budur bir bakıma." (Özdemir, 1999: 224)

İlk defa kitaplara alınan isimler arasında 17. yüzyıl halk ozanı Karacaoğlu'nın yanı sıra Türk Ocakları'nda çalıştığı dönemlerdeki nutuklarıyla tanınan, 1923-1931 arası milletvekili de olan Hamdullah Suphi Tanrıöver (1885-1966) ve dönemin sevilen şairi Ahmet Muhip Dıranas da vardır. Bir yıl sonraki baskıda Dıranas'ın 'Bayrak' şiiri çıkartılmış, onun yerine 'Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar' alınmıştır:

"Ne toprağa gömülmehtir,
Ne ruhun uçması tenden!

Ölüm, ölüm, gülerekten

Bir bayrak altında ölmektir.” (Dıranas, 1974: 195)

İkinci Dünya Savaşı’nın son yılında ‘Millî Şef’ İsmet İnönü’nün ismi de ilk defa ders kitaplarında şiir olarak karşımıza çıkar. Yusuf Ziya Ortaç’ın bir şiiridir bu.

1945 / Türkçe I (Göğüş-Demiray):
Ahmet Kutsi Tecer / Orda Bir Köy Var Uzakta
Ahmet Muhip Dıranas / Bayrak
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Hamdullah Suphi Tanrıöver / Yurt Hasreti
Karacaoğlu / Çukurova
Ömer Bedrettin Uşaklı / Kış Pınarları
Tevfik Fikret / Körle Kötürüm
Yusuf Ziya Ortaç / İnönü

Okuma Kitabı’nın üç cildinde Garip akımının şairlerine yer vermeyen MEB, 1946 basımı **Türkçe II**’ye Melih Cevdet Anday’ın en sevilen şiirlerinden ‘Rahatı Kaçan Ağaç’ı alır. **Türkçe III**’te de Oktay Rifat’tan ‘Bir Otelin İki Odası’ vardır. Yalnızca üç yıl sonra çıkartılacak olsalar da, bu iki şiir Garip akımının beş yıl gecikmeyle ders kitaplarındaki ilk temsilidir:

“Ona bir kitap vereceğim

Rahatını kaçırmak için

Bir öğrenegörsün aşkı

Ağacı o vakit seyredin.” (Anday, 1978: 347)

1946 basımı **Türkçe II**’de, ilk kitabını henüz bir yıl önce çıkarmış olan Behçet Necatigil’den de bir şiir vardır: ‘Kır Şarkısı’. Şair, eşzamanlı olarak kitaplara yansımıştır. Ama bu şiir dışında yalnızca iki şiiriyle (‘Resim’ ve ‘Türklük, Atatürk’) 50’li yılların ortalarından itibaren kitaplara girebilmiştir.

Bu üç ciltte en çok şiiri olan şair ise Kemalettin Kamu’dur (‘Gurbette Renkler’, ‘Akdeniz’den Geçerken’, ‘Hava Yolcusuna’). Kamu, 1939’dan 1950’ye kadar milletvekilliği de yapmıştır. Beş Hececiler’in aksine Anadolu’nun yüreğindeki Tokat’ta doğarak o coğrafyayı ve halkını özümsemiş olan Cahit Külebi de ‘Memleketimiz’

şiiiriyile seçkiye alınmıştır. Modern bir saz şairi olan Külebi, öğretmenliğin yanı sıra müfettişlik ve kültür ataşeliği de yapmıştır.

“Uzak köyler
Harap köyler
Uzak köylerimizde doğan hemşireler
Neler konuşurlar,
Neler düşünürler,
Ne yerler?” (Reşit, 1954.: 29)

Türkçe kitaplarındaki bir başka yeni isim de Zeki Ömer Defne’dir (1903-1992). Bestelenen şiiri ‘İlgaz (Anadolu’nun Sen Yüce Bir Dağsın)’, öğrencilerin çok âşına oldukları bir parçadır. İlk şiirini 1923’te yayımlayan ve yerli motifleri modern bir saz şairi gibi yorumlamaya çalışan Defne 23 yıl gecikmeyle kitaplara alınmıştır.

1946 / Türkçe II (Göğüş-Demiray):
Behçet Necatigil / Kır Şarkısı
Kemalettin Kamu / Akdeniz’den Geçerken
Kemalettin Kamu / Hava Yolcusuna
Mehmet Akif Ersoy / Seyfi Baba
Melih Cevdet Anday / Rahatı Kaçan Ağaç
Necip Fazıl Kısakürek / Söğüt
Zeki Ömer Defne / İlgaz

Türk şiirinin dev ismi Fazıl Hüsnü Dağlarca da ilk defa 1946 tarihli **Türkçe III**’te öğrencilerle buluşur. 1935’teki ilk kitabının ardından 1940’taki **Çocuk ve Allah** ile büyük ilgi uyandıran şair, 1935 tarihli çok sevilen şiiri ‘Ağır Hasta’ ile çok gecikilmeden kitaplara dahil edilmiştir:

“Anneciğim, büyüyorum ben şimdi
Büyüyor göllerde karnış.
Fakat değnekten atım nerde
Kardeşim su versin ona, susamış.” (Fuat, 1997: 227)

Türkiye’de hep çok sevilen ve bu dönemde ilk kez ders kitaplarına alınan bir başka şair de Cahit Sıtkı Tarancı’dır. Onun ilk akla gelen şiiri elbette ki ‘Otuz Beş Yaş’tır ama bu seçkiye ‘Bu Sabah Hava Berrak’ uygun görülmüştür. Türkçe şiir dilini

geniş kitlelere sevdiren Cahit Sıtkı, o günden bugüne ortaokul ders kitaplarına en çok seçilen şairlerin başında gelmektedir.*

Öte yandan Hasan Âli Yücel, Tevfik Fikret, Enis Behiç Koryürek, Ömer Bedrettin Uşaklı, Mehmet Akif Ersoy, Necip Fazıl Kısakürek ve Yahya Kemal Beyatlı, kitaplardaki yerlerini koruyan şairlerdir.

1946/ Türkçe III (Göğüş-Demiray):
Ahmet Kutsi Tecer / Nerdesin
Ahmet Muhip Dıranas / Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar
Cahit Külebi / Memleketimiz
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Sabah Hava Berrak
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Ağır Hasta
Oktay Rifat / Bir Otelin İki Odası
Orhan Veli Kanık / Masal
Ömer Bedrettin Uşaklı / Harman
Yahya Kemal Beyatlı / Akşam Musikisi
Yahya Kemal Beyatlı / Mohaç Türküsü

1950-1952 arasında **Türkçe I-II** ve **III** isimli ders kitaplarında değişiklikler olmuş; bazı şairler çıkartılmış, bazıları eklenmiş, bazı şairlerin ise şiirleri değiştirilmiştir. Türkiye’de Tek Parti Dönemi’nin sona erdiği ve İnönü liderliğindeki CHP’nin iktidardan inerek Demokrat Parti’nin hükümet olduğu 1950 seçimlerinin ardından, Ortaç’ın ‘İnönü’ şiirinin yeni baskılardan çıkartılmış olması sürpriz olarak görülemez. Bu şiir bir daha Türkçe kitaplarında okunamayacaktır.

Belirtildiği gibi Anday ve Rifat’tan başka Kısakürek ve Külebi’nin şiirleri de dışarıda kalırlar. Eklenen şiirler ise Tarancı’nın ‘Sıla’sı, Süleyman Nazif’in ‘Türk Vatanı’, Tanpınar’ın ‘Dedem’i, Saba’nın ‘Beyaz’ı, Çamlıbel’in ‘Kahramanlara’sı, Yunus Kazım Köni’nin ‘Barbaros Anıtı’ ve Orhan Veli’nin ‘Masal’ıdır. Orhan Veli’nin **Bütün Şiirleri**’nin 2005 tarihli son baskısında, 1936 tarihli bu şiir, ‘Şairin Dergilerde Yayımladığı Ama Kitaplarına Almadığı Eski Biçimli Şiirleri’ isimli bölümde yer almaktadır, yani aslında Garip akımına dahil değildir. Artık bir millî edebiyat kanonunun oluşmaya başladığı varsayılacak olursa, Garip akımının şairleri buna dahil edilmemektedir:

“Çocuk gönlüm kaygılardan âzâde;
Yüzlerde nur, ekinlerde bereket;

* Cahit Sıtkı Tarancı’nın iki şiiri tezde detaylı olarak ele alınacaktır.

At üstünde mor kâküllü şehzade:

Unutmaya başladığım memleket.” (Orhan Veli, 2001: 172)

3.2.3. 1953-1982 Arası Dönem

1945’ten sonra **Okuma Kitabı**’nın üç cildi yeni baskı yapmaz, ancak basılmış olanlar kullanılır. Daha önce de vurgulandığı gibi 1952 yılında MEB, Kemal Demiray ve Beşir Göğüş’ün hazırladığı **Türkçe I-II-III**’ün basımını durdurur ve ders kitaplarının basılıp yayımlanmasını serbest piyasaya bırakır. Aynı kitaplar, 1953 itibariyle artık İnkılap ve Aka tarafından yayımlanacaktır. Aynı zamanda ve aynı yılda Kemal Demiray tek başına **Güzel Türkçemiz I-II-III**’i de hazırlar. Bu kitaplar 1953-1958 arası Okul Kitapları Türk Ltd. Şti. tarafından basılacak, sonrasında da 1959-1983 arası İnkılap ve Aka’ya geçecektir. Aynı yayınevi, 1962’den 1981’e kadar, H. Fethi Gözler ve Hikmet Tanyu tarafından hazırlanan **Türkçemiz I-II-III**’i de piyasaya sürer.

Öte yandan Remzi Kitabevi de MEB’in serbestlik iznini kullanarak bu noktada devreye girmiş ve 1953-1981 arasında Baha Dürder ve Haydar Ediskun tarafından derlenmiş olan **Örnek Yazılar I-II-III**’ü çıkarmıştır.

Bu kitaplara ek olarak, 1962’den 1976’ya kadar Ders Kitapları Anonim Şirketi tarafından da ortaokul ders kitapları basılmıştır. Abdullah Birkan öncülüğündeki Türkçe öğretmenleri tarafından hazırlanan **Ortaokullarda Türkçe Dersleri I-II-III**’dür bu kitaplar ve 1983’e kadar kullanılmışlardır.

Dikkat çekilmek istenen konu şudur: Bu tez çalışması boyunca Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, yani devlet eliyle basılmış olan ortaokul Türkçe ders kitapları üzerinde odaklanılmıştır ancak bu özel yayınevlerinin bastığı kitaplarda da Millî Eğitim’in yaklaşımı ve seçim ölçütleri korunmuştur. Zaten kitapların hangi özellikleri taşıması gerektiği de **Tebliğler Dergisi**’nin bu tarihlere karşılık gelen sayılarında açıkça belirtilmektedir. Üstelik bu süreçte (1953-1982) MEB’in kendisi ortaokullar için **Ek Okuma Kitabı** haricinde ayrı temel kitaplar basmamıştır. Bu nedenle, yukarıda ismi geçen kitaplar da bu tez çalışmasında ‘Millî Eğitim’in ders kitapları’ olarak değerlendirilmeye alınmıştır.

Ek Okuma Kitabı (1951-1967):

Daha önce de belirtildiği gibi, **Okuma Kitabı** ve sonrasındaki **Türkçe I-II-III** isimli temel ders kitaplarının yanı sıra MEB, 1951-1967 arasında **Ek Okuma Kitabı** isimli bir kitap basmıştır ve 1953'ten itibaren kitap basımını serbest bıraktıktan sonra da bunu **Tebliğler Dergisi**'nde dökümünü yaptığı temel ders kitapları arasında kullanımda tutmuştur.

Ek Okuma Kitabı tek ciltliktir ve iç kapağında “Bir komisyon tarafından, ortaokulların bütün sınıflarında ek kitap olarak okutulmak üzere hazırlanmıştır” açıklaması yer almaktadır. Oldukça zayıf bir içeriğe sahip olan kitapta yedi şiir vardır. Dolayısıyla kitap, özel sektöre ait diğer seçeneklerin yanında daha az kullanılmış olabilir.

Cumhuriyet'in 400 yıl öncesinden ama ilginç bir tercih olarak burada Alevi ozan Pir Sultan Abdal (1480-1550) ismi öğrencilerin karşısına çıkar. Bundan sonraki yıllarda ise ancak bir şiiri daha görünecektir kitaplarda:

“Bizim evlerimiz dağdan ötedir
Hısım kavim bize ana atadır
Yad ellerde kalmak kula hatadır
Sal Allah'ım sal sılama varayım” (Gölpınarlı, 1995: 51)

Atatürk'ün sevdiği bir halk şiiri ve oyunu olan ‘Sarı Zeybek’ de kitaba alınmıştır. Ayrıca Yahya Kemal Beyatlı, Mehmet Akif Ersoy, Fazıl Hüsni Dağlarca, Kemalettin Kamu ve hatta Cahit Külebi gibi ‘kanonik’ isimler de seçilmişlerdir.

1951-67: Ek Okuma Kitabı:
Anonim / Sarı Zeybek
Cahit Külebi / Yurdum
Fazıl Hüsni Dağlarca / Al Atın Türküsü
Kemalettin Kamu / İzmir'e Hasret
Mehmet Akif Ersoy / Tilki ile Aslan
Pir Sultan Abdal / Sılama Varayım
Yahya Kemal Beyatlı / Akıncılar

Güzel Türkçemiz I-II-III (1953-1958):

Okul Kitapları Türk Ltd. Şti. etiketli **Güzel Türkçemiz**'in birinci kitabı Cahit Sıtkı Tarancı'nın ‘İstiklal Marşı’nı Dinlerken’iyle başlar. Şiir 90’lı yıllara kadar aralıklarla yerini koruyacaktır. (80’lerden sonra ise her kitabın başında İstiklal Marşı’nın tamamı yer alacaktır)

Cahit Sıtkı zaten bilinen ve sevilen bir isimdir ama Orhan Şaik Gökyay (1902-1994)'ın ismi ilk kez bu kitapla öğrencilere ulaşır. 90'lı yıllara kadar kitaplarda kalan Gökyay'ın 'Bu Vatan Kimin'i, Millî Eğitim'den geçmiş olan herkesin tanıdığı bir şiidir, hatta ezberdedir*:

“Bu vatan toprağın kara bağrında
Sıradağlar gibi duranlarındır
Bir tarih boyunca onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir.” (Reşit, haz., 1954: 21)

Koçaklama biçiminde yazılmış olan bu şiirin 'kanonik' nitelikte olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Güzel Türkçemiz'in üç cildinde, Orhan Şaik Gökyay haricinde Köroğlu'nun 'Er Meydanı' ve anonim 'Yıldız Dağı' öğrencilerle ilk kez buluşmuştur. Diğer bilindik 'kadro'nun şiirlerinde ise birkaç küçük değişiklik göze çarpar. Örneğin, Dağlarca'nın 'Ağır Hasta'sı çıkarılmış, 'Denizler' ve 'Fatih'in Gemileri' isimli şiirleri ise eklenmiştir. Ahmet Kutsi Tecer'in de 'Orada Bir Köy Var Uzakta'sı yerini '29 Ekim'e bırakmıştır. Garip akımı ise, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'in 'çıkarılan' şiirlerinden sonra yine Orhan Veli ile temsil edilmiştir; ancak şiir, bir Orhan Veli şiiri değil, şiirleştirdiği bir fıkradır: 'Nasreddin Hoca'nın Göle Yoğurt Çalması'.

1953 / Güzel Türkçemiz I (Demiray):
Anonim / Yıldız Dağı
Cahit Külebi / Mustafa Kemal
Cahit Sıtkı Tarancı / İstiklal Marşını Dinlerken
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Denizler
Kemalettin Kamu / Baharda Tabiat
Orhan Şaik Gökyay / Bu Vatan Kimin?
Orhan Veli Kanık / Nasreddin Hoca'dan Göle...
Ömer Bedrettin Uşaklı / Deniz Hasreti

1953 / Güzel Türkçemiz II (Demiray):
Ahmet Kutsi Tecer / 29 Ekim
Cahit Külebi / Atatürk'e Ağıt
Faruk Nafiz Çamlıbel / Bizim Memleket
Halit Fahri Ozansoy / Vatan Destanı
Karacaoğlan / Gidelim
Mehmet Emin Yurdakul / Yolcu
Necmettin Halil Onan / Boğaz Rüyası
Yahya Kemal / Gece

* Orhan Şaik Gökyay'ın bu şiiri tezde detaylı olarak ele alınacaktır.

1953 / Güzel Türkçemiz III (Demiray):
Ahmet Muhip Dıranas / Bahar Gökleri
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Fatih'in Gemileri
Karacaoğlu / Koşma
Köroğlu / Er Meydanı
Mehmet Akif / Bir Kır Manzarası
Namık Kemal / Vatan Yahut Silistre'den
Tevfik Fikret / Haluk'un Defteri'nden
Yahya Kemal Beyatlı / Eylül Sonu
Ziya Osman Saba / Denizlerası

Demiray'ın tek başına hazırladığı **Güzel Türkçemiz** 1959'da yayınevi değiştirerek İnkılap ve Aka'ya geçecek ve 1983'e kadar bu etiketle çıkacaktır. Ancak kitapların içeriğinde çok bir şey değişmez. Birinci ciltteki Dağlarca'nın 'Denizler'i ve Cahit Sıtkı'nın 'İstiklal Marşı'nı Dinlerken'i çıkartılır, yerine 'Sabah Duası' gelir. Ziya Gökalp'in 'Kendine Doğru'su kitaplara geri döner. Üçüncü cilde ise Sabahattin Kudret Aksal'ın 'Bir Resimde Atatürk'ü ve Attila İlhan'ın 'Türkiye'si eklenir. Her iki şair de ilk kez seçilmişlerdir. Ancak her iki şiir de şairlerin şiir çizgilerinin dışında duran metinlerdir. Dönem İkinci Yeni akımının en iyi örneklerinin verildiği dönemdir ama akımı belirleyen özelliklere bakıldığında, bu iki şiirin de İkinci Yeni'ye ait oldukları söylenemez.

Buradan kısaca on yıl öncesine dönülecek olursa, 1950'de Orhan Veli talihsiz bir şekilde hayatını kaybetmiştir. Aynı yıl Demokrat Parti de seçimleri kazanmış, Türkiye'de tek partili rejim bitmiş ve yepyeni bir dönem başlamıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri'nde Birinci Yeni olarak da anılan Garip'in üç şairinden birisi olan Oktay Rifat, 1954 yılında **Perçemli Sokak** isimli kitabını yayımlar. Bu kitap; önsözünde vurgulananlar, şiir anlayışı, biçimi ve içeriğiyle İkinci Yeni akımının milâdı olarak kabul edilecektir. Rifat, önsözde "Gerçeğin gündelik düzenini değiştirmek, yahut başka bir açıdan bakabilmek elimizde olsaydı, daha çok ilgi duyardık ona. İşte gerçeğin düzeninde yapamıyacağımız bu değişikliği, kelimelerin konuşma dilindeki gündelik düzeninde yapmak bize bu açığı sağlayacaktır," der:

"Topal saatçinin odasında
Tahta bacaklı masa
Zavallı hokka kalem
Mavi mürekkebi sevdamızın
El ele süzdüğümüz geceden" (Rifat, 1956: 23)

Duygulara, çağrışımlara, edebî sanatlara ve imgelere yaslanarak İkinci Yeni'nin şiir anlayışını yansıtan ve önceleri çok yadırganan ve eleştirilen, ancak sonrasında sevilen şiirlerin, anadili ve edebiyatı sevdirmeyi amaçlayan ortaokul ders kitaplarında yer alıp almaması elbetteki tartışma konusu olabilir; bu akımın soyut şiirlerinin, şiirle yeni tanışan öğrenciler için uygun ve doğru örnekler olmadıkları ya da tam tersi, çok uygun oldukları düşünülebilir. Ders kitaplarını hazırlayan otoriteler ise uygunsuz olduklarını düşünmüş olmalı ki, hiçbir İkinci Yeni şairi ortaokul kitaplarına seçilmez; dolayısıyla Cumhuriyet dönemi Türk şiirinin bu son büyük şiir akımı eşzamanlı olarak ortaokul ders kitaplarına yansıyamaz. Bir-iki tanesi dışında İkinci Yeni şairleri artzamanlı olarak da ders kitaplarında okunamayacaklardır.

Örnek Yazılar I-II-III (1953-1981):

Baha Dürder ve Haydar Ediskun tarafından hazırlanan ve Remzi Kitabevi tarafından basılarak 1953'ten 1981'e kadar kullanımda kalan **Örnek Yazılar I-II-III**'ün içinde sekiz şiir bulunan ilk cildi Cahit Sıtkı Tarancı'nın 'On Kasım'ıyla başlar. Atatürk'ün ölümünün 15. yılında, onun anısına seçilmiş bir şiirdir bu.

İlk defa kitaplara alınanlardan vali/şair M. Nihat Etiz ve öğretmen/gazeteci Hakkı Süha Gezgin'in (1895-1963) yanı sıra bir başka yeni isim, 'İstiklal Uğrunda' şiiriyle seçilen Vasfi Mahir Kocatürk'tür. Öğretmenlik ve müfettişlik de yapmış olan Kocatürk, bilindiği gibi kısa süren ve kalıcı olamayan bir akım olan Yedi Meşaleciler'dendir. İlk şiir kitabı **Tunç Sesleri**'ni 1935'te çıkaran şairin farklı türlerde 79 yapıtı bulunmaktadır. M. Nihat Etiz ve Hakkı Süha Gezgin ise şair yönleriyle Cumhuriyet döneminde iz bırakmamış, antolojilere de hiç dahil edilmemişlerdir.

Kemalettin Kamu, Ömer Bedrettin Uşaklı ve Faruk Nafiz Çamlıbel yine seçilmişlerdir; 'Resim' şiiriyle Behçet Necatigil de ilk cilde seçilen diğer bir şairdir*.

1953 / Örnek Yazılar I (Dürder-Ediskun):
Behçet Necatigil / Resim
Cahit Sıtkı Tarancı / On Kasım
Faruk Nafiz Çamlıbel / Bahar ve Gençlik
H. S. Gezgin / O'nun Önünde
Kemalettin Kamu / İzmir Yollarında
M. Nihat Etiz / Bahar ve Memleketim
Ömer Bedrettin Uşaklı / Silanın Toprağında
Vasfi Mahir Kocatürk / İstiklal Uğrunda

* Behçet Necatigil'in bu şiiri tezde detaylı olarak ele alınacaktır.

Örnek Yazılar'in ikinci cildinde 14 şiir bulunmaktadır. 16. yüzyılda Yeniçeri şairi Öksüz Dede ve Sivaslı halk ozanı Kusurî bir yana, ismi 'Şinasi Regü' olarak yazılan Şükrü Enis Regü (1923-1976) de 'Bayram Mektubu'yla ilk kez ortaokul öğrencilerinin karşısına çıkar. Çocuk şiirleri yazan ama Türk Şiiri'nde önemli bir yeri olmayan Regü daha sonra ancak 2000'lerde 'Atatürk'ün Sesi'yle ders kitaplarına girecektir. Ayrıca, İstanbul'un 500. fetih yıldönümünde yayınlanan "İstanbul'un Fetih Destanı" da ona aittir. Orhan Şaik Gökyay **Güzel Türkçemiz** kitabıyla eşzamanlı olarak bu ciltte de, ama farklı bir şiiriyle -'Çağrı'- okunabilmektedir. Tevfik Fikret, Çamlıbel, Beyatlı, Dağlarca gibileri hep seçilen kişilerdir ama onların şiirleri de farklıdır.

1953 / Örnek Yazılar II (Dürder-Ediskun):
Ahmet Kutsi Tecer / Baş başa
Ahmet Kutsi Tecer / Havacıya Türkü
Behçet Necatigil / Nilüfer
Cahit Külebi / Deniz Kıyısı
Faruk Nafiz Çamlıbel / At
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Uyanık Ölmek
Kusuri / Bayram Günleri
Mehmet Akif Ersoy / Bayram Yeri
Orhan Şaik Gökyay / Çağrı
Öksüz Dede / Yol yol olmuş
Ömer Bedrettin Uşaklı / Kış
Şinasi Regü / Bayram Mektubu
Yahya Kemal Beyatlı / Ok
Ziya Osman Saba / Aile

11 şiirin bulunduğu üçüncü cilt, 'Fıskiye' şiiriyle ilk kez seçilen Hececi sembolist şair Ali Mümtaz Arolat'ın (1897-1967) dışında Cumhuriyet'in kabul gören şairlerinden oluşan bir seçkidir. Türk şiirindeki biçim ve içerik değişimlerinin gözlenebileceği Garip, Toplumcu Gerçekçilik ve İkinci Yeni akımları, bu kitaplarda da yansımaları bulmaz.

1953 / Örnek Yazılar III (Dürder-Ediskun):
Ali Mümtaz Arolat / Fıskiye
Enis Behiç Koryürek / Uğursuz Baskın
Faruk Nafiz Çamlıbel / Han Duvarları'ndan
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Yedi Memetler'den
Mehmet Akif Ersoy / Kartal Köyü
Mehmet Akif Ersoy / Mahalle Kahvesi
Namık Kemal / Vatan Türküsü
Ömer Bedrettin Uşaklı / Efenin Bayramı
Tevfik Fikret / Ferda'dan
Yahya Kemal Beyatlı / Akşam Musikisi
Ziya Osman Saba / Bir Yer Düşünüyorum

Türkçe I-II-III (1953-1981):

Kemal Demiray'ın Beşir Göğüş'le birlikte hazırladığı **Türkçe I-II-III**, MEB'in çekilmesi sonrasında 1953'ten itibaren 1981'e kadar İnkılap ve Aka etiketiyle devam eder. Cumhuriyet'in başından beri varolan kadrodan seçilenler kitapları doldururlar. Değişiklik, seçilen şiirlerdedir; o da fazla, şaşırtıcı ya da radikal değildir. Bu arada ortaokul Türkçe ders kitaplarındaki sınıf başına düşen yaklaşık şiir sayısı da 10'a inmiştir.

Birinci cilt 'İstiklal Marşı'yla başlar. Yeni şairler olarak göze çarpan ama Türk Şiir tarihinde isimleri pek geçmeyen Şahinkaya Dil, M. Sami Coşar, Hasan Şimşek ve Tarık Orhan, bundan böyle sadece tek bir şiirle ders kitapları tarihinde yerlerini almış olacaklardır. 1945'te ilk kez seçilen 'resmi şair' Behçet Kemal Çağlar (1908-1969), bu kez 'Borda Akşam' şiiriyle yerini alır. 1959'da bu şiir 'Nisan Mayıs Arası'yla değişir; bu şiir ise 1966'da yerini 'Nöbetçi Millet'e bırakır ki bu şiir de kanonik bir metin olarak 90'lara kadar yerini korur. Üçüncü ciltteki dokuz şiirden beşinin yalnızca isimleri bile Millî Eğitim'in kültür politikasının özeti gibidir: 'Kahramanlara', 'Mohaç Türküsü', 'Gençosman Destanı', 'İstanbul'un Fethini Gören Üsküdar', 'İstiklal Savaşından.'

1959 / Türkçe I (Göğüş-Demiray):
Behçet Necatigil / Türklük, Atatürk
Cahit Sıtkı Tarancı / Sabah Duası
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Karacaoğlu / Çukurova
Kemalettin Kamu / Gurbette Renkler
Kemalettin Kamu / Karadeniz
Mehmet Akif Ersoy / İstiklal Marşı
Ömer Bedrettin Uşaklı / Bursa'da Akşam
Şahinkaya Dil / Ağustos Şafağı
Tevfik Fikret / Körle Kötürüm

Öte yandan, ikinci ciltteki Süleyman Nazif'in 'Türk Vatanı'nın yanı sıra üçüncü ciltten de Dıranas ve Köni dışarıda kalmış; Oktay Rifat'ın yanı sıra Orhan Veli'nin 'kendi' şiiri 'Masal' da elenmiştir. Yine de Orhan Veli bu ciltte vardır, ancak bu kez de 'Nasreddin Hoca'dan Fil Hikayesi' ile. Garip akımı artık geride kalmış ama ortaokul kitaplarına yansıyamamıştır; en iyi zamanlarını yaşayan İkinci Yeni ise hiç ilgi görememektedir. Üstelik bu kitaplar, 1980 askerî darbesine kadar kullanımda kalacaktır; yani art zamanlı bir yansıma da söz konusu olamayacaktır.

1959 / Türkçe II (Göğüş-Demiray):
Anonim / Ayrılık

Behçet Kemal Çağlar / Nisan Mayıs Arası-Nöbetçi Millet
Behçet Necatigil / Kır Şarkısı
Cahit Sıtkı Tarancı / Sıla
Hasan Şimşek / Her İşin Başı
Kemalettin Kamu / Akdeniz'den Geçerken
Kemalettin Kamu / Hava Yolcusuna
Tarık Orhan / Yurdum
Ziya Gökalp / Lisan
Ziya Osman Saba / Beyaz

1959 / Türkçe III (Göğüş-Demiray):
Ahmet Kutsi Tecer / Nerdesin?
Anonim / Genç Osman Destanı
Behçet Necatigil / Resim
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Sabah Hava Berrak
Faruk Nafiz Çamlıbel / Kahramanlara
Fazıl Hüsni Dağlarca / İstiklal Savaşından
Orhan Veli Kanık / Nasreddin Hoca'dan Fil Hikayesi
Yahya Kemal Beyatlı / İstanbul Fethini Gören Üsküdar
Yahya Kemal Beyatlı / Mohaç Türküsü

Türkçemiz I-II-III (1962-1981):

İnkılap ve Aka Kitabevi tarafından basılan **Türkçemiz I-II-III**, 1962 yılından itibaren MEB'in ortaokullar için kullanılmasını kabul ettiği kitaplara dahil edilmiştir. Kitaplar, H. Fethi Gözler ve Hikmet Tanyu tarafından derlenmiş ve yazılmıştır. Diğer Türkçe kitaplarından farklı olarak burada seçilen metinler doğrudan tür başlıkları altında toplanmış ve sıralanmıştır. H. Fethi Gözler, Türkçe ve edebiyat öğretmenliğinin yanı sıra **Vatan ve Kahramanlık Şiirleri Antolojisi**, **Açıklamalı Kahramanlık Hikâyeleri Antolojisi**, **Yunus'tan Bugüne Türk Şiiri** gibi birçok antoloji ve sözlük de hazırlamıştır

Cumhuriyet'ten beri Türkçe kitaplarına alınan isimlerin önde gelenleri, bu ciltlerde de yerlerini korumuşlardır. Bu üç ciltte 13 yeni şairin yer bulması oldukça ilginçtir, ancak bu yenilikçi bir tutum olarak değerlendirilemez çünkü seçilen şairler oldukça eski isimlerdir ve ayrıca da yeni seçilen şairlerin çoğunun Türk şiir tarihinde önemli yerleri yoktur ve yalnızca birer şiirle kitaplara girebileceklerdir.

Örneğin, 1929 tarihli **Edebi Kıraat Nümuneleri**'nde ilk ve son kez görünen, ünlü **Üç İstanbul** romanının yazarı Mithat Cemal Kuntay, aynı şiirinin ('Vatan Hisleri') ismi değiştirilmiş haliyle ('Yurt Duyguları') 35 yıl sonra yeniden kitaplara girer. Ancak daha da ilginç, yine 30'lu yıllarda iki şiiriyle kitaplarda görünen Ahmet Haşim'in yıllar sonra 'Süvari' şiiriyle geri dönüş yapmasıdır. 'Süvari', Haşim'in yazdığı en son şiirlerdendir:

“Şu bakır zirvelerin ardından
Bir süvari geliyor kan rengi.
Başlıyor şimdi melul akşamda
Son ışıklarla bulutlar cengi!” (Haşim, 1993: 240)

Ders kitaplarına giren yeni şairlerden ilki, ‘Türk’ün Sesi’ şiiriyle Zafer Arıkbağ’dır. İlk ciltte Arıkbağ haricinde İlhami Bekir Tez’in (1906-1984) ismine rastlanır. Toplumcu bir şair olarak bilinen Tez’in seçilmiş olması ilginç görünebilir ancak bir öğretmen olan, çocuk şiirleri yazan ve “Orman ne güzel, ne güzel” dizesiyle çok tanınan şairden seçilen ‘İnsan’ şiiri, ortaokullar için uygun bir toplumculuk taşımaktadır:

“Gelin yüzlü papatyalar
Kırın en güzel süsüdür.
Ondan daha güzeller var
Bu, gülen insan yüzüdür.”

(<http://www.gulum.net/siir/bolumler.php?op=goster&id=2485>)

1962 / Türkçemiz I (Gözler-Tanyu):
Coşkun Ertepinar / Ağlayan Ağaç
Faruk Nafiz Çamlıbel / Atlıların Türküsü
Halide Nusret Zorlutuna / Bayrak Töreninde
İlhami Bekir Tez / İnsan
Karacaoğlu / İlleri Var
Mehmet Emin Yurdakul / Örs başında
Yahya Kemal Beyatlı / Akıncılar
Yavuz Bülent Bakiler / Eski Ramazanlar ve Çocukluğum
Zafer Arıkbağ / Türk’ün Sesi

1962 / Türkçemiz II (Gözler-Tanyu):
Ahmet Altımsek / Çocukluk
Aşık Veysel Şatıroğlu / Tarlam
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Gün Hava Güzel
Göktürk Mehmet Uytun / Var
Halil Soyuer / Mehmetçik
Koroğlu / Koçaklama
Oğuz Kazım Atok / Sanatçı Atatürk
Ömer Bedrettin Uşaklı / Telgraf Direkleri
Pir Sultan Abdal / Hoşça Görün Öküzü
Ziya Gökalp / Vazife

Yavuz Bülent Bakiler (1936), Coşkun Ertepinar (1912-2005), Göktürk Mehmet Uytun (1935-2001), General Oğuz Kazım Atok (1912-1980), Ahmet Altımsek (1915-1989), Halil Soyuer (1921-2004), Kerim Yund (1912-1997), Azmi Güleç (1924-1979),

Basri Gocul (1910-1976) ve Aşık Selimi (1932-2003) gibi isimlerin yanı sıra Aşık Veysel Şatıroğlu ve Arif Nihat Asya da ilk kez kitaplarda okunabilmektedir. Sivaslı halkçı ozan Aşık Veysel Şatıroğlu (1894-1973) Türkiye’de sevilen bir ozandır. 1930’larda tanınmaya başlayan ozan ilk şiirlerini Cumhuriyet’in onuncu yıldönümünde, yürüyerek ulaştığı Ankara’da söylemiştir. Ozandan ‘Tarlam’ seçilmiştir. Burada bir rubaisi okunabilen Arif Nihat Asya ise eşzamanlı olarak yayımlanan **Ortaokullarda Türkçe Dersleri** kitabına da ‘Bayrak’ şiiriyle alınacaktır.

1962-1981 / Türkçemiz III (Gözler-Tanyu):
Ahmet Haşim / Süvari
Arif Nihat Asya / Bayrak
Arif Nihat Asya / Süleymaniye
Azmi Güleç / Fetihler
Basri Gocul / Türk Millî Destanı Oğuzlama’dan
Cahit Külebi / Yurdum
Coşkun Ertepinar / Erdek’te Bir Minyatür Ada
Fazıl Hüsni Dağlarca / Al Atın Türküsü
Kemalettin Kamu / Yurda Dönüş
Kerim Yund / Kış Odası
Mithat Cemal Kuntay / Yurt Duyguları
Selimi / Mirasyedi Destanı
Yahya Kemal Beyatlı / Dr. Adnan’a
Yahya Kemal Beyatlı / Hayal Şehir
Ziya Osman Saba / Sebil ve Güvercinler

Âşık Selimî gibi yeni isimlere bakıldığında, bu kitapların Türk Şiiri’ni eşzamanlı olarak takip ettiği ve yansıttığı düşünülebilir, ancak belirtildiği gibi bu şairler iz bırakmamışlardır. Öte yandan, artık geride bırakılmış olan büyük şiir akımları ise art zamanlı olarak dahi kitaplarda yine yer bulamamaktadırlar.

Ortaokullarda Türkçe Dersleri I-II-II (1962-1977):

1960 askerî darbesinden iki yıl sonra Abdullah Birkan’ın da dahil olduğu bir ekip tarafından hazırlanan ve Ders Kitapları Anonim Şirketi etiketiyle 1977’ye dek düzenli olarak basılan **Ortaokullarda Türkçe Dersleri I-II-III**’te “Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu kararıyla Ortaokullar için ders kitabı olarak kabul edilmiştir” açıklaması bulunmaktadır.

Bu üç ciltlik seçkide şiir sayısı epey azalır. Birinci ve ikincide on bir, üçüncü ciltte ise altı, yani toplamda 28 şiir bulunmaktadır. Cumhuriyet tarihindeki ‘ilk’ ortaokul ders kitabı olan **Edebi Kıraat Nümuneleri**’nin ilk cildinde bile, hatırlanacak olursa 32 şiir bulunmaktaydı.

Toplamda 50'den fazla kitabı bulunan, Türk şiirinin en popüler şairlerinden Ümit Yaşar Oğuzcan (1926-1984), 'Mustafa Kemal'i Düşünüyorum' ile ilk defa ders kitaplarında görünür. Bu şiir daha sonraları unutulmayacaktır:

"Mustafa Kemal'i düşünüyorum;
Yeleleri alevden al bir ata binmiş
Aşıyor yüce dağları, engin denizleri.
Altın saçları dalgalanıyor rüzgarda,
Işıl ışıl yanıyor mavi gözleri" (Kaplan, 1994: 343)

Öğretmenlik yapan ve çocuk şiirleri yazan Ali Ulvi Elöve (1881-1975) ise "Dağ başını duman almış / Gümüş dere durmaz akar" dizleriyle başlayan 'Gençlik Marşı' ile belleklerden bir daha çıkmayacaktır. 'Gençlik Marşı'nın bestesinin bir İsveç ormancı türküsü olduğu ve üzerine Türkçe söz yazıldığı, 1962'de henüz pek bilinmemektedir. Bu seçkideki bir başka yeni isim de Arif Nihat Asya'dır (1904-1957). İlk şiir kitabı 1924'te çıkan, öğretmenlik yaptıktan sonra Demokrat Parti milletvekili olan (1950-1954), Kültür Bakanlığı'nın 2008'de üzerine 'dev' bir özel kitap yayımladığı Asya'dan seçilen şiir, 'Bayrak'tır:

"Sana benim gözümle bakmayanın
mezarını kazacağım.
Seni selamlamadan uçan kuşun
yuvasını bozacağım" (Gökalp, 1957: 76)

Kitaplara alınmayan, Orhan Veli'nin ve İkinci Yeni'nin soyut şiirlerinin yanında, şiddet dolu içeriğiyle 'Bayrak' şiirinin ortaokul öğrencileri için ne kadar uygun olduğu da rahatlıkla bir tartışma konusu olabilir.

1966 / Ortaokullarda Türkçe Dersleri I (Birkan):
Adil Turan / Türkiye
Ahmet Kutsi Tecer / Havacıya Türkü
Ali Ulvi Elöve / Gençlik Marşı
Cahit Sıtkı Tarancı / Çocukluk
Celali / Dağlar
Halide Nusret Zorlutuna / Anne
Mehmet Akif Ersoy / İstiklal Marşı
Mehmet Emin Yurdakul / Sakın Kesme
Necati Cumalı / Serçe Kuşu
Sabih Şendil / Dilek
Ümit Yaşar Oğuzcan / Mustafa Kemal'i Düşünüyorum

1962 / Ortaokullarda Türkçe Dersleri II (Birkan):
Ahmet Kutsi Tecer / Tabiat Odam
Arif Nihat Asya / Bayrak
Başaran / Sana Dair
Cahit Külebi / Köy Öğretmenleri
Cahit Sıtkı Tarancı / Bugün Hava Güzel
Halim Yağcıoğlu / Bir Türkünün Getirdiği Gemi
İlhan Geçer / Türkiye’ m Uyanıyor
Köroğlu / Dağlar
Orhan Veli Kanık / Doğuran Kazan
Rüştü Onur / Memnuniyet
Tevfik Fikret / Haluk’un Vedai’ndan

Yaklaşık 20 yıllık bir aradan sonra Halide Nusret Zorlutuna yeniden hatırlanmış ve ‘Anne’ şiiriyle **Ortaokullarda Türkçe Dersleri**’ne seçilmiştir. Kitabın üç cildinde İlhan Geçer (1917-2004) ‘Türkiyem Uyanıyor’, Başaran ‘Sana Dair’, Bedri Rahmi Eyüboğlu ‘Türküler Dolusu’, Rüştü Onur ‘Memnuniyet’, Sabih Şendil (1926-2002) ‘Dilek’, Adil Turan ‘Türkiye’, Necati Cumalı ‘Serçe Kuşu’, Halim Yağcıoğlu (1919) da ‘Bir Türkünün Getirdiği Gemi’ isimli şiirleriyle ilk defa okunurlar. Cahit Külebi de ‘Köy Öğretmenleri’ şiiriyle yine kitaplardadır:

“Siz kara göklerin yıldızları,
 Işıttın yurdumuzu sabaha kadar.
 Ama düşe kalka, ama yiğit, ama umutlu...
 Alın benim gönlümden de o kadar” (Külebi, 1974: 233)

Orhan Veli yine bir Nasreddin Hoca uyarlamasıyla (‘Doğuran Kazan’) kitaba alınırken, Köroğlu ve Karacaoğlu’nın yanı sıra Tevfik Fikret, Cahit Sıtkı, Hasan Âli Yücel, Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Kutsi Tecer, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Yahya Kemal Beyatlı ve Ziya Osman Saba da yine seçilenler arasındadırlar.

1966/ Ortaokullarda Türkçe Dersleri III (Birkan):
Bedri Rahmi Eyüboğlu / Türküler Dolusu
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Tabur Karanlıkta Ant İçti
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Türk Olmak
Karacaoğlu / Gamlanma Gönül
Yahya Kemal Beyatlı / Akıncılar
Ziya Osman Saba / Bir Yer Düşünüyorum

1940’lardan itibaren güçlü bir şiir akımı olarak ürünler veren ve 60’larda sesini daha güçlü olarak duyuran Toplumcu Gerçekçilik de Garip ve İkinci Yeni’nin yanı sıra MEB’in Türkçe ders kitaplarına eş ya da art zamanlı olarak yansımamaktadır. Millî

Eğitim eliyle adeta bir edebiyat kanonu oluşmuş durumdadır ve genel çerçeve, yaklaşım ve seçki istisnalar dışında bozulmamaktadır.

Daha ilginç bir saptama olarak, 1950'lerin ortalarından günümüze değin Aşık Veysel Şatıroğlu'nun 4, Arif Nihat Asya ve Necati Cumalı'nın 2'şer şiiri bir yana bırakıldığında, yeni seçilen her şair ancak tek bir şiiriyle kitaplarda yer bulabilmiştir. Üstelik bu şairlerin sayısı yaklaşık 40'tır ve birçoğu Türk şiir tarihinde önemli yerlere sahip değildir. Türkçe kitaplarındaki diğer şiirler, şu ana kadar ismini andığımız şairlerin metinleri arasından seçilmiştir.

3.3. Türk Şiirindeki Değişimlerin Ders Kitaplarına Artzamanlı Yansıması

3.3.1. 1983-2005 Arası Dönem

Türkçe I-II-III (1983-1992):

MEB, 1983'te ders kitabı basımını yine üstlenir ve 1992'ye kadar yine Kemal Demiray'a başvurur. Hazırlanan üç ciltlik **Türkçe I-II-III**'te şiir sayısı bakımından Cumhuriyet tarihinin en düşük düzeyine inilir. Kitaplarda toplam 25 şiir bulunmaktadır.

İlk ciltteki ilk şiir Behçet Necatigil'in 'Resim'dir. Yeni şairlerden biri ise 'Konya'da' şiiriyle Bekir Sıtkı Erdoğan'dır (1926). Bir subay öğretmen olan Erdoğan '50. Yıl Marşı'nın sözlerini yazmasıyla tanınmıştır. Ayrıca, edebiyat tarihçiliği, Millî Eğitim müfettişliği, öğretmenlik ve akademisyenlik yapmış ve çocuk şiirleri yazmış olan İsmail Hikmet Ertaylan da (1899-1967) 'Öğretmen Marşı'yla ilk kez ortaokullularla buluşur.

"Candan açtık cehle karşı bir savaş,
Ey bu yolda and içen genç arkadaş!;
Öğren öğret halka hakkı, gürle coş;
Durma durma koş!" (**Türkçe I**, 1983: 178)

Daha önce bir şiiri seçilmiş olan Necati Cumalı'nın bu kez iki şiiri ('Bu Toprak' ve 'Sabahları Severim Oldum Bittim') aynı cilttedir.

İlginç bir durum, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın 50 yılı aşkın bir süre sonra hatırlanmış olmasıdır. Ünlü ve eşsiz 'Bursa'da Zaman' şiiri üçüncü ciltte okunabilir. Ama daha da ilginç, Orhan Veli'nin 'kendine ait', üstelik 'çok sevilen' ve 'çok bilinen' iki şiiriyle ('Galata Köprüsü' ve 'İstanbul'u Dinliyorum') birden kitaplara seçilmiş

olmasıdır. Gerçi bu şiirler, şairin geç dönem şiirlerdir ama yine de bu durum, Garip akımının 40 yıl gecikmeli ve art zamanlı olarak Türkçe kitaplarına -sembolik düzeyde de olsa- yansımaları anlamına gelmektedir:

“Ama hepiniz, hepiniz...
Hepiniz geçim derdinde
Bir ben miyim keyif ehli, içinizde?
Bakmayın, gün olur, ben de
Bir şiir söylerim belki sizlere dair;
Elime üç beş kuruş geçer;
Karnım doyar benim de” (Orhan Veli, 2005: 118)

Bu isimler dışında Yahya Kemal'den Dağlarca'ya, Cahit Sıtkı'dan Behçet Kemal Çağlar'a, önceden bilindik bütün 'seçilmişler', yine, seçilmişlerdir.

1983 / Türkçe I (Demiray):
Bedri Rahmi Eyüboğlu / Ben Bir Küçük Kilimim
Behçet Necatigil / Resim
Bekir Sıtkı Erdoğan / Konya'da
Cahit Külebi / Yurdum
Necati Cumalı / Bu Toprak
Sabahattin Kudret Aksal / Yeni Gelen Güne Türkü

1983 / Türkçe II (Demiray):
Attila İlhan / Türkiye
Bedri Rahmi Eyüboğlu / Türküler Dolusu
Fazıl Hüsni Dağlarca / Adsız Tepe
Fazıl Hüsni Dağlarca / Mustafa Kemal'in Kağıdı
Karacaoğlu / Gidelim
Naim Tiralı / Vapur
Namık Kemal / Kahramanlar
Orhan Veli Kanık / Galata Köprüsü
Yahya Kemal Beyatlı / Akıncılar
Yusuf Ziya Ortaç / Ömer Seyfettin

1983 / Türkçe III (Demiray):
Ahmet Hamdi Tanpınar / Bursa'da Zaman
Behçet Kemal Çağlar / Nöbetçi Millet
Cahit Külebi / Tokat'a Doğru
Cahit Sıtkı Tarancı / İstiklal Marşını Dinlerken
Faruk Nafiz Çamlıbel / Gökten Düşenlere
İsmail Hikmet Ertaylan / Öğretmen Marşı
Karacaoğlu / Gamlanma Gönül
Necmettin Halil Onan / Bir Yolcuya
Orhan Şaik Gökyay / Bu Vatan Kimin
Orhan Veli Kanık / İstanbul'u Dinliyorum
Yahya Kemal Beyatlı / Altör'ü Ziyaret (Altör Şehrinde)

İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6-7-8 (1993-1999):

Türkiye Cumhuriyeti’nde ilköğretimin ‘1-8. sınıflar’ olarak belirlenmesiyle birlikte, ortaokul Türkçe ders kitaplarının isimleri de **İlköğretim Türkçe Ders Kitabı** olarak değiştirilmiştir. Bu yeni kitaplar Alemdar Yalçın ve Gıyasettin Aytaş’ın öncülüğünde bir ekiple ‘müşterek’ olarak hazırlanmış ve 1993-1999 arasında kullanımda kalmıştır.

Bu üç ciltte şiir ve şair sayısında artış vardır, ancak seçilen şairlerin hepsi tanınan kişiler değildir. Bu set, en çok yeni ismin seçildiği kitap setidir. Tam dokuz yeni şair bu üç ciltle birlikte öğrencilerle buluşur. Ceyhun Atuf Kansu, bu yeni şairlerden biridir. Aynı zamanda bir doktor da olan Kansu, önce Halk Şiiri geleneğine bağlı kalmış, sonrasında ise vatansever ve toplumcu şiirler yazmıştır. İlk kitabı **Bir Çocuk Bahçesinde**’nin çıkış tarihi Garip ile aynıdır: 1941. Ancak sonraki 50 yıl boyunca Kansu Türkçe kitapları için düşünülmemiştir. Seçilen ilk şiiri ‘Çocukluk Aşkı’ için toplumcu özelliklere sahip bir şiir denilemez:

“Şu renk renk toplara bak, anne, ne güzel renk renk
Dönüyor içimde bir bayram yeri dönüyor,
Yuvarlanıyor gönlüm şu uçan toplara denk,
Bir yokuştan koşarak kalbim sana iniyor.”

(<http://www.siirderyasi.com/siir-Cocukluk-Aski-3260.html>)

1993: İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6 (Yalçın-Aytaş):
Anonim / Türkü
Aşık Veysel / Türlü türlü seda verir ağaçlar
Cahit Külebi / Atatürk Kurtuluş Savaşında
Cahit Külebi / Köy Öğretmenleri
Ceyhun Atuf Kansu / Çocukluk Aşkı
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Nasihat
Halide Nusret Zorlutuna / Vatan
Kemal Zeki Gençosman / Gençosman Destanı
Orhan Seyfi Orhon / Kanarya
Vasfi Mahir Kocatürk / Bizim Köy
Yavuz Bülent Bakiler / Güzelim Taşkent

Çok uzun yıllar sonra MEB’in Türkçe kitaplarına giren bir şair de Rıza Tevfik Bölükbaşı olur. “Saz ve tekke şiir geleneğinden faydalananarak, duygulu, içten koşma, nefes ve divanlar yazan” 1869 doğumlu Bölükbaşı, “Mehmet Emin’deki lirizm ve

ahenk eksikliğini kapatarak şiiri ile aydınlar arasında bir köprü” olmuştur. (Necatigil, 1989: 80)

“Uçun kuşlar uçun doğduğum yere;
Şimdi dağlarında mor sümbül vardır.
Ormanlar koynunda bir serin dere,
Dikenler içinde sarı gül vardır.”

(http://siir.gen.tr/siir/r/riza_tevfik_bolukbasi/ucun_kuslar.htm)

Turgut Uyar **Bir Şiirden** isimli kitabında, geçiş dönemi şairlerinin aslında şair olmadıklarını söylerken Bölükbaşı’nın bu şiirine de gönderme yapmaktadır:

“Şiir, hiçbirisinin, dünyayla ilişkisini tamamlayan, yapısını biçimleyen bir etkinlik, bir düşünme alanı değildi. (...) Yaşamalarına ilişkin her türlü etkinliklerini –siyasal, toplumsal vb.- bir başka alanda sürdürürler, şiirlerini bunlara ‘bulaştırmaz’lardı. Örneğin, şiir, siyasal bir sebepten kaynaklanan bir sürgünde bile, onlar için, ‘bir haziran akşamı’ idi, ‘uçun kuşlar uçun’ idi. Bu şiirlerin başarısızlığı, bir bakıma bir gelenek zorlaması elbet” (Uyar, 1982: 45).

Bu üç ciltte hayli geçmişe dönülmüş, adeta unutulmuş olan isimler özellikle bulunup ortaya çıkarılmış gibidir. Orhan Seyfî Orhon, 40-50 yıl gibi uzun bir aradan sonra yine seçilmiştir. Fazıl Ahmet Aykaç ve Halide Nusret Zorlutuna da bunlardan biridir.

Kitaplardaki bir diğer yeni ve ilginç şair, millîyetçi edebiyatın günümüzde de çok sevilen, hatta bazı çevrelerce ‘öncü’ görülen kişiliklerinden, araştırmacı/yazar Hüseyin Nihal Atsız (1905-1975)’dir. Atsız’ın öğütleri ‘Bugünün Gençlerine’ dir:

“Yer bulmasın gönlünde ne ihtiras, ne haset.
Sen bütün varlığınla yurdumuzun malısın.
Sen bir insan değilsin; ne kemiksin ne de et,
Tunçtan bir heykel gibi ebedi kalmalısın.”

(<http://www.atsizcilar.com/atsiz-mecmua1-10.htm>)

Bölükbaşı ve Atsız’ın şiirlerinin arasında ise, kitaplara ikinci kez seçilen Arif Nihat Asya’nın ‘Fetih Marşı’ vardır. Ayrıca ‘Gençosman Destanı’, ‘Oğuz Han Destanı’, ‘Onuncu Yıl Marşı’ gibi hamasi metinler de seçilmişlerdir. Yılmaz Öztuna, Ali Akbaş ve Süleyman Şevket de kitaplara ilk kez seçilen şairlerdir.

Öte yandan, Aşık Veysel de bir kez daha, ‘Uzun İnce Bir Yoldayım’ın yanı sıra ‘Türlü Türlü Seda Verir Ağaçlar’ ile listede yerini alır:

“Kalem olup her lisanda okuyor

Ana sesi ciğerimi yakıyor

Dallarda çeşitli kuş şakıyor

Türlü türlü seda verir ağaçlar”

(<http://www.dertles.net/siirler/karma-siirler/turlu-turlu-seda-verir-agaclar.htm>)

Orhan Veli’den ise yine **Garip** öncesi dönemden, kitaplarına almadığı ve adeta unuttuğu ‘Açsam Rüzgâra’ şiiri unutulmamıştır.

1993: İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8 (Yalçın-Aytaş):
Ahmet Hamdi Tanpınar / Mavi Maviydi Gökyüzü
Ali Akbaş / Masal Çağı
Arif Nihat Asya / Fetih Marşı
Aşık Veysel Şatıroğlu / Uzun İnce Bir Yoldayım
Behçet Kemal Çağlar-Faruk Nafiz Çamlıbel / Onuncu Yıl Marşı
Cahit Külebi / Yurt
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Sabah Hava Berrak
Coşkun Ertepinar / Öğretmenin Duygu Kuşları
Fazıl Ahmet Aykaç / Bahar
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Vatan Türküsü
Hüseyin Nihal Atsız / Bugünün Gençlerine
Karacaoğlan / Dağlar
Mehmet Akif Ersoy / Küfe
Orhan Veli Kanık / Açsam Rüzgâra
Rıza Tevfik Bölükbaşı / Uçun Kuşlar
Süleyman Şevket / Orta Anadoluda Bahar
Yılmaz Öztuna / Oğuz Han Destanı

İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6-7-8 (1999-2005):

1999’dan 2005’e kadar MEB, ortaokul ders kitaplarını hazırlayan ekibi değiştirir. Yeni kitapların ismi değişmez, içerik ise bir önceki setin ‘eski ama yeni seçilmiş’ ya da Atsız gibi ‘sivri’ isimlerini dışarıda bırakarak, geleneksel Millî Eğitim öteden beri çizdiği genel çizgisine daha yakın bir seçki oluşturulur. Ancak bu ciltlerde de yeni kişiler çoktur.

İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6-7-8’in 6. sınıflar için olan cildi Meral Ünal, M. Yavuz Öner, Nevin Bayrak, 7. sınıflar için olanı Süheyla Doğruel, Selçuk Kurter, Muzaffer Gündoğdu, 8. sınıflar için olanı ise Ahmet Saraçoğlu, Cengiz Çimen ve Yunus Güzel tarafından hazırlanmıştır. ‘Vatan’, ‘toprak’, ‘Atatürk’, ‘öğretmen sevgisi’ gibi konuları işleyen şiirlerin her zaman olduğu gibi ağırlıkta olduğu bu yeni ciltlerde

Atsız'ın yanı sıra Kansu, Kocatürk, Bakiler, Ertepinar, Öztuna ve Şevket yoktur. Ama, Türk Şiiri'nde -en azından henüz- yer etmemiş Nurettin Özdemir, Mehmet Salıkoğlu, E. Faik Üstün, Gündüz Aydın, Hasan Şimşek Nedim Uçar, Kamil Nami Duru, Veysi Tural ve Kamil Özey'in yanı sıra Gülten Akın ile birlikte dokuz yeni isim kitaplarda okunabilmektedir.

Türk Şiiri'nin yaşayan en büyük şairlerinden Gülten Akın'ın (1933), ilk kitabının (**Rüzgar Saati**, 1956) üzerinden 43 yıl geçtikten sonra seçilmiş olması, bu ciltlerin en büyük sürprizi olarak değerlendirilebilir. "Uzun süre, hayatla doğa arasında tedirgin bir iç dünyanın duyarlılığını dile getiren, sonra objektifini bireysel inceliklerden kitle sorunlarına çeviren" (Necatigil, 1989: 27) 'incelikli' şair Gülten Akın'ın şiiri 'Yüksek Evde Oturanın Türküsü'dür:

"Evleri yüksek kurdular
Önlerinde uzun balkon
Sular aşağıda kaldı
Aşağıda kaldı ağaçlar" (Akın, 1996: 232)

1999 / İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6 (Ünal- Öner-Bayrak):
Ahmet Altınsoy / Atatürk Okulu
Aşık Veysel Şatıroğlu / Uzun İnce Bir Yoldayım
Behçet Kemal Çağlar-Faruk Nafiz Çamlıbel / Onuncu Yıl Marşı
Cahit Külebi / Atatürk Kurtuluş Savaşında
Cahit Sıtkı Tarancı / Çocukluk
Gülten Akın / Yüksek Evde Oturanların Türküsü
Mehmet Salıkoğlu / Sevgi Kurtaracak Bizi
Nurettin Özdemir / Vatan
Orhan Veli / Nasreddin Hoca'dan Yazısız Mektup
Rıza Tevfik Bölükbaşı / Uçun Kuşlar
Sabahattin Kudret Aksal / Yeni Gelen Güne Türkü

1999 / İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 7 (Doğruel-Kurter-Gündoğdu)
Aşık Veysel Şatıroğlu / Kara Toprak
Cahit Külebi / Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Sabah Hava Berrak
E. Faik Üstün / Atatürk'e Selam
Gündüz Aydın / Sevgili Öğretmenim
Hasan Şimşek / Her İşin Başı
İlhan Geçer / Türkiyem Uyanıyor
Karacaoğlu / Gamlanma Gönül
Necati Cumalı / Bu Toprak
Şükrü Enis Regü / Atatürk'ün Sesi
Tevfik Fikret / Marangoz

1999 / İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8 (Saraçoğlu-Çimen-Güzel)
Aşık Veysel Şatıroğlu / Kara Toprak

Aşık Veysel Şatıroğlu / Yeni Mektup Aldım
Kamil Ozay / Bir Çiçek Vardı
Karacaoğlu / Koşma
Kazım Nami Duru / Güzel Türkçe
Necmettin Halil Onan / Bir Yolcuya
Nedim Uçar / Türkiyem
Orhan Veli / İstanbul'u Dinliyorum
Veysi Tural / Öğretmenime Türkü
Ziya Osman Saba / Bir Yer Düşünüyorum

Bu kitapların üçüncü cildinde 2004 yılında birkaç değişiklik olur. İki kişi dışında önemsiz değişikliklerdir bunlar. Bu ikili ise Türk Şiiri'nde sıklıkla karşı karşıya getirilmiş olan Necip Fazıl Kısakürek-Nazım Hikmet ikilsidir. Uzun yıllar nerdeyse yok sayılan, yasaklanan bu dev şairlerden Kısakürek 65, Nazım ise 75 yıl sonra Millî Eğitim'in Türkçe kitaplarına katılmışlardır. Bu durum, Cumhuriyet'ten bugüne kadar ders kitaplarında yapılan değişikliklerden en ilginçidir. Kısakürek'ten 'Sakarya Türküsü';

“Sakarya, sâf çocuğu, mâsum Anadolu'nun,
Divanesi ikimiz kaldık Allah yolunun!
Sen ve ben, gözyaşıyla ıslanmış hamurdanız;
Rengimize baksınlar, kandan ve çamurdanız!” (Kısakürek, 2004: 400)

Nâzım'dan ise 'Türk Köylüsü'dür, seçilen şiirler:

“O, topraktan öğrenip
kitapsız bilendir.
Hoca Nasreddin gibi ağlayan
Bayburtlu Zihni gibi gülendir.
Ferhattır,
Keremdir
ve Keloğlandır...” (Hikmet, 2002: 136)

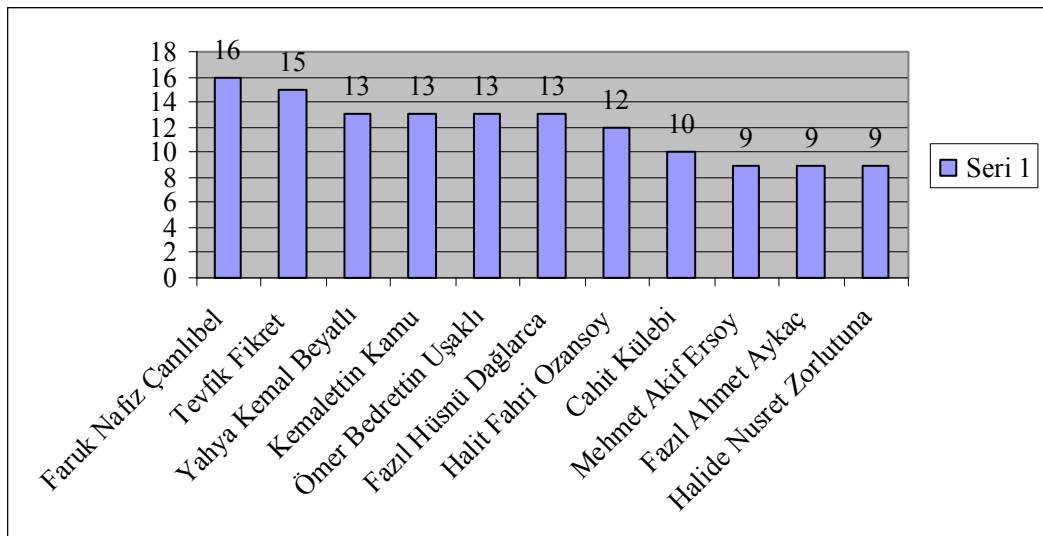
Necip Fazıl Kısakürek'ten daha fazla Nazım Hikmet'in uzun yıllar sonra Millî Eğitim'in kitaplarına alınmış olması çok ilgi çekmiş ve uzun süre gündemdeki yerini korumuştur.

3.4. Cumhuriyetten Bugüne Türkçe Ders Kitaplarına En Çok Seçilen Şairler ve Şiirler

1929'daki **Edebi Kiraat Nümunleri**'nden başlayarak 2005 yılına kadar Millî Eğitim Bakanlığı'nın basımını üstlendiği ya da serbest bırakarak ortaokullarda okunmasını önerdiği ders kitaplarında yapılan taramalar ve doküman analizleri sonucu ortaya çıkan tabloya bakılarak aşağıdaki liste oluşturulmuştur.

Türkçe ders kitaplarına en çok seçilen şairler ve onların en çok seçilen şiirleri (sırasıyla):

1. Faruk Nafiz Çamlıbel (16 şiir) / 'Bizim Memleket'
2. Tevfik Fikret (15 şiir) / 'Körle Kötürüm'
3. Yahya Kemal Beyatlı (13 şiir) / 'Akıncı' ve 'Mohaç Türküsü'
3. Kemalettin Kamu (13 şiir) / 'Akdeniz'den Geçerken'
3. Ömer Bedrettin Uşaklı (13 şiir) / 'Bursa'da Akşam'
3. Fazıl Hüsnü Dağlarca (13 şiir) / 'Fatih'in Gemileri'
4. Halit Fahri Ozansoy (12 şiir) / 'Vatan Destanı'
5. Cahit Külebi (10 şiir) / 'Mustafa Kemal'
6. Mehmet Akif Ersoy (9 şiir) / 'Bir Kır Manzarası'
6. Fazıl Ahmet Aykaç (9 şiir) / 'Bahar'
6. Halide Nusret Zorlutuna (9 şiir) / 'Bayrak Töreninde'

Türkçe ders kitaplarında en uzun süre kalan şiirler ve bunların şairleri (sırasıyla):

1. Cahit Sıtkı Tarancı / ‘Bu Sabah Hava Berrak’ (toplamda yaklaşık 59 yıl)
2. Enis Behiç Koryürek / ‘Gemiciler’ (toplamda yaklaşık 46 yıl)
3. Ömer Bedrettin Uşaklı / ‘Bursa’da Akşam’ (toplamda yaklaşık 43 yıl)
4. Kemalettin Kamu / ‘Akdenizden Geçerken’ (toplamda yaklaşık 40 yıl)
5. Tevfik Fikret / ‘Körle Kötürüm’ (toplamda yaklaşık 39 yıl)
6. Ahmet Kutsi Tecer / ‘Nerdesin’ (toplamda yaklaşık 38 yıl)
6. Cahit Sıtkı Tarancı / ‘İstiklal Marşını Dinlerken’ (toplamda yaklaşık 38 yıl)
6. Sabahattin Kudret Aksal / ‘Yeni Gelen Güne’ (toplamda yaklaşık 38 yıl)
6. Yahya Kemal Beyatlı / ‘Mohaç Türküsü’ (toplamda yaklaşık 38 yıl)
7. Hasan Şimşek / Her İşin Başı (toplamda yaklaşık 37 yıl)
7. Orhan Şaik Gökyay / ‘Bu Vatan Kimin’ (toplamda yaklaşık 37 yıl)
8. Cahit Külebi / ‘Mustafa Kemal’ (toplamda yaklaşık 35 yıl)
9. Behçet Necatigil / ‘Resim’ (toplamda yaklaşık 34 yıl)
9. Faruk Nafiz Çamlıbel / ‘Bizim Memleket’ (toplamda yaklaşık 34 yıl)
9. Fazıl Hüsnü Dağlarca / ‘Fatih’in Gemileri’ (toplamda yaklaşık 34 yıl)

Şiir çözümlemelerine Faruk Nafiz Çamlıbel ile başlanacak; her iki listede ilk üç sırayı alan şair ve şiirlere yakından bakılacaktır. Ayrıca, Necmettin Halil Onan, Cahit Külebi, Orhan Şaik Gökyay ve Behçet Necatigil’den seçilen birer şiir üzerinde de durulacaktır. Tevfik Fikret Cumhuriyet döneminden bir şair değildir, ancak kitaplardaki geniş yeri dolayısıyla bir geçiş dönemi şairi olarak değerlendirilmeye alınmıştır. İstenirse, Fikret liste dışında bırakılabilir.

3.4.1. Faruk Nafiz Çamlıbel / ‘Bizim Memleket’

“İçinden tanırım ben o elleri,
Onlar ki zahirde viran olurlar,
Ardıçlı dağları, çamlı belleri
Aşanlar şi'rine hayran olurlar.

Dökülür köpüklü sular yarından,
Baharlar yaratır kışın karından,
İçenler sihirli pınarlarından,
Şöyle bir silkinir, ceylan olurlar!

Orada yaşayan erlerin içi
Bir yaşta yoğurur derdi, sevinci,
Onlar ki sabansız, tarlasız çiftçi,
Davarsız, kavalı, çoban olurlar...

Başiboş, kırlara salar tayını,
Elinden düşürmez okla yayını;
Ellere bırakır zafer payını,
Memleket yolunda kurban olurlar!” (Çamlıbel, 2002: 117)

Faruk Nafiz Çamlıbel, Türk Şiiri’nde ismi ‘Han Duvarları’ şiiriyle özdeşleşen bir sanatçıdır. MEB’in hazırladığı kitaplarla yetişen kuşakların belleklerinde yer etmiş olan ‘Han Duvarları’ (1922), şairin kimine göre en iyi, kimine göreyse tek iyi şiiridir. Tevfik Fikret ile birlikte MEB’in Türkçe kitaplarına en fazla sayıda şiiri seçilen Çamlıbel’in ‘Han Duvarları’ ilk olarak 1938’de, sonra 1946’da, sonra da 1953’ten 1981’e kadar okunabilmiş; ancak, ‘Bizim Memleket’ şiiri ve ‘Kahraman’ başlıklı manzum oyunundan parçalar, kitaplarda ‘Han Duvarları’na bakışla biraz daha uzun süreyle yer bulmuştur.

Beş Hececiler’in ‘bir numaralı’ şairi olan 1898 İstanbul doğumlu Faruk Nafiz Çamlıbel üniversite yıllarında yayınlamaya başladığı şiirleriyle ismini duyurmaya başlamış; ilk kitabı **Şarkın Sultanları** 1918’de çıkmıştır. 24 yaşında bir gazetenin yazı heyetiyle ilk kez Ankara’ya, sonra da öğretmen olarak “Ulukışla yolundan” Kayseri’ye gitmiştir. 1928’de Sivas, Erzincan, Gümüşhane, Trabzon, Erzurum ve Kastamonu’yu görme olanağını bulabilmesi, onun şiirinde bir dönüm noktası olmuş ve sonrasında bir ‘memleket edebiyatı’ yaratmaya çalışmıştır. Önce aruz, sonra hece ile yazan Çamlıbel’in şiirine Balkan ve Birinci Dünya savaşlarının olumsuz etkileri yansınınca şiir romantik duygularla aşka ve Allah’a yönelmiş, daha farklı konuları da şiirine katmıştır. 1922-1932 arası edebiyat öğretmenliği yapan Çamlıbel, diğer birçok şair ve yazar gibi milletvekili de olmuştur (Demokrat Parti: 1946-1960). Şiirlerinde “halk edebiyatı geleneğinden yararlanırken folkloru da kullanır. Anadolu coğrafyasını, halkını, çeşitli yaşayış sahneleri içinde, bazen manzum hikaye tarzında anlatırken, bu seçim yerindedir” (Enginün, 1992: 573). Şair, son dönemlerinde yine aruzla yazmıştır.

Bilindiği gibi, Millî Mücadele ve sonrasındaki zafer heyecanıyla yüzünü Anadolu’ya çeviren Türk aydını, onu keşfetme çabasına girişmiştir. Bunu ilk yapanlardan biri, ‘Han Duvarları’yla Faruk Nafiz Çamlıbel’dir. Ayrıca Kemalettin

Kamu, Ömer Bedrettin Uşaklı ve Ahmet Kutsi Tecer gibi şairler de Anadolu insanını, kendi çevresi içinde anlatan sayısız şiir yazmışlardır. Ancak bu şiirlerin Anadolu ve Anadolulu'yu ne kadar içtenlikle dile getirdiği, ne kadar kucaklayabildiği şüphelidir.

Şair Turgut Uyar 'Han Duvarları'nı överken şunları söyler:

“Bütün gücü, öyle sanıyorum, şairinin Anadolu içinde, Anadolu karşısında güçsüzlüğünü sezmesinde. O eziklik, o alttan alma, o sorgusuz ve şüphesiz kabulleniş, başka türlü açıklanamaz. Bir sıra savaşların, kıyımların ardından, bir tarih coşkunun ardından, birdenbire akılmaz bir doğa ile karşı karşıya kalmanın şiiridir o. Bir çaresizliğin, bir utançla karşı karşıya gelmenin şiiridir. Kabullenışı ve pek inandırıcı olmayan sevecenliği, bu utancın ufak bir ödünüdür. Anadolu'ya neler borçlu olduğunu bilir” (Uyar, 1982: 38).

Diğer yandan, bu şiirde kendini biraz 'ezik' hissetse de, diğer birçok şiirinde kendi beğenmiş ve bencil bir hava egemendir. Ama aynı şair, 35 yaşında çıkan kitabına **Bir Ömür Böyle Geçti** ismini verirken, yazdıklarına karşı güvensiz olduğu da hissedilir. Şiir eleştirmeni Dara, “Bir yandan başı havalarda bir kişilik, bir yandan yapıt diye ortaya konulanın değerinden duyulan kuşku; bu ikili, Faruk Nafiz Çamlıbel'i okurlarını horlamaya değin götürmüş görünüyor,” (Dara, 1999: 30) saptamasında bulunmuştur.

'Han Duvarları'nın yanı sıra Çamlıbel'in 'Sanat' (1926) başlıklı şiiri de Anadolu'ya yönelik bir şiirdir. Şair, O'nun henüz keşfedilmemiş gizli hazinesinde bütün sanatları besleyecek, bereketli kaynaklar olduğuna ve bu kaynaktan Türk'ün kendi sanatının doğacağına inanmaktadır ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında, bu inancında yalnız da değildir. Örneğin Necat Birinci, “Sanat şiiri millî şuurun tam bir uyanışının ifadesidir. Faruk Nafiz bu şiirde millî zevki ve millî sanat anlayışını ölçü olarak almaktadır. Bu ölçüler dışında kalan her şey bize yabancıdır ve bizi ilgilendirmez” (Birinci, 1993: 46).

Domestic (yerli) bir atmosfere sığan şairlerden Çamlıbel'in şiirine Yahya Kemal gibi tarih duygusunu eklediğini söyleyen şair/eleştirmen Ebubekir Eroğlu ise aynı dönemi şöyle yorumluyor:

1930'lardaki atılım, ortaya çıkan tek tek şairlerin verimleriyle olduğu gibi bütün olarak sağladığı atmosferleriyle de çaplıydı. Bu sebeple o zamanlarda oluşan, etkileyici niteliklere sahip şiir zevki, sonraki kuşaklar tarafından her zaman göz önünde bulunduruldu. Öyle ki, o zevk derinliğinin uzağında kalanlar, sırf bu sebeple bile zayıf sayıldı. Bu yıllardan

başlayarak şiir verimi sayısal olarak da artış göstermişti. Bunun anlamı, aynı karakter içinde ayrıntıların çoğalması demektir” (Eroğlu, 1993: 35).

‘Bizim Memleket’ şiiri yazıldığında ise yıl artık 1940’tır ve şair, ‘Han Duvarları’ndaki eziklikten, burukluktan çok uzaktadır. Artık hem Anadolu coğrafyasını, hem de insanını tanıdığını dile getirmektedir; hem de “içinden tanıdığını.”

İlk kıtada kendi ismine de gönderme de bulunan şair, “çamlı belleri” ile Anadolu’nun bir parçası olarak görür kendini. Anadolu güzeldir. İçine girilmesi, kalbine ulaşılması zor da olsa bir şiir gibidir. Mevsimler iç içe geçer ve güzelliğine güzellik katar onun. Havası, suyu büyüdür adeta; insanı o doğanın bir parçası yapacak kadar büyü.

İnsanları da adeta olağanüstüdür Anadolu’nun. Hem tokgözlü, hem kanaatkâr, hem de sabırlıdır. Şartlar ne olursa olsun, çalışır, didinir ve ayakta kalmayı başarırlar. Yoktan var ederler, hatta yok ile bile yetinirler.

‘Bizim Memleket’in son kıtası da Anadolu insanını över. Her zaman içinde rahat ettiği doğanın bir parçası, ama aynı zamanda da ona karşı hazırlıklı olabilen Anadolu insanı, haksızlıklara uğrasa bile memleketinin uğruna kurban olmaktan çekinmez, korkmaz.

Kıtalar halinde hece ölçüsüyle yazılmış olan ‘Bizim Memleket’, ortaokul öğrencileri için kolay anlaşılır, basit bir şiirdir. Bunun yanı sıra Millî Eğitim’in ders kitaplarına seçilen metinlerde aranan özelliklerden ‘memleket’ ve ‘memleket insanına duyulan sevgi ve övgü’, şiiri uzun yıllar boyunca (1953-1984) kitaplarda tutmuştur. Şiir duygulara açık ama yoruma kapalıdır. ‘Han Duvarları’ gibi özel bir yeri yoktur Türk Şiiri’nde. Çamlıbel’in şiir çizgisinde de, herhangi bir özelliği olmayan, herhangi bir duraktır.

3.4.2. Tefvık Fikret / ‘Körle Kötürüm’

“- Bak arkadaş, ne ben sağlam
Bir adamım...Ne ben tamam
Bir insanım. Ben kötürüm
- Ben de körüm;
Hem anadan doğma körüm.
- Ben de kırk yıldır kötürüm;
Değil iki adım atmak,

Ayağa kalkamam hatta.
- Ya ben? Değil görmek, bana
Kirpiğimi kıpırdatmak
Bile nasip olmamıştır.
- Böyle yaşamak pek ağır
Bir yük, şundan kurtulaydım!
- Ben de günlerimi saydım,
Bitip tükenmedi gitti.
Dünyaya geldiğin gibi,
Gitmek de elinde değil.
- Çekmek kolay; ölmek değil!
- Neyse, kısmet...Çekeceğiz.
Ben düşündüm ki ikimiz
Tam bir insan olmak için
Her şeye sahibiz: Senin
Pek güçlü bacakların var,
Benim gözlerim de bakar.
Ben senin gözün olurum,
Geçen, gündüzün olurum.
- Ben de sana bacak, ayak.
- Öyleyse hiç düşünme, kalk:
Senin için
Ben bakarım ve görürüm.
-Ben de seni istediğin
Yere alır, götürürüm.
Böyle işte:
İki dertli birleşince
Dertlerine çare bulur,
Muhtaç olmaktan kurtulur.” (Fikret, 2007: 34)

Tevfik Fikret, Türk Şiiri’nin kuşkusuz en kendine has şairlerinden biridir. Kendi deyişiyle “fıkri hür, irfânı hür, vicdânı hür bir şair”dir o. Tüm bu nedenlerden dolayı da oldukça yalnız kalmış, bunu biraz da kendisi de seçmiş, İmparatorluk çökerken sancılar, acılar, sorular ve sorunlar içinde kıvranıp durmuş, gerçek ve büyük bir şair.

Her ne kadar Cumhuriyet dönemi şairlerinden olmasa da Tevfik Fikret, Faruk Nafiz Çamlıbel ile birlikte, en çok sayıda şiiri Türkçe kitaplarına seçilmiş olan isimdir, aynı zamanda. Cumhuriyet döneminin ilk ders kitabı olan **Edebi Kıraat Nümuneleri**’nin üç cildinde altı şiiriyle yer alan şairin, ‘Körle Kötürüm’ün yanı sıra en

uzun süre kitaplarda kalan şiirleri, aslında **Rübâb-ı Şikeste**'de bulunan 'Ferda'dan' ve 'Haluk'un Defteri'nden' isimli parçalardır. 'Körle Kötürüm' ise çocuk şiirlerini topladığı **Şermin**'de yer alıyor. Şiirin, 1945-1981 arasında, ders kitaplardaki yeri değişmemiştir.

Batılı sanat anlayışının kabul görmesinde büyük etkisi olan 1867 İstanbul doğumlu Tevfik Fikret, "getirdiği iç ve dış yeniliklerle, işlediği konuların çokluğu, sanat ve toplum hayatımızda günümüze kadar gelen etkileriyle Servetifünun Şiiri'nin en önemli temsilcisidir." Behçet Necatigil'e göre "nazım cümlesi onun şiirlerinde tabii, yer yer sade, sağlam bir düzyazı yapısı kazandı, şekil ve kafiye serbestledi, kelime çeşitleriyle fiil tiplerinin de değişik kullanılması sonucu, aruz tabiileşti" (Necatigil, 1989: 313). Öte yandan, bir Servetifünun şairi olarak Tevfik Fikret'in Divan ve Tanzimat Şiiri'ni iyi tanınmasına rağmen Batı şiirini pek az okuduğu ve izlediği bilinmektedir.

"Tevfik Fikret hem 'eski şeyler'den vazgeçememiş hem de onlara tamamen zıt bir görünüm arz eden şiirlerini onların yanına koymuştur," diyen Baki Asiltürk, bunun, şairin hep eskiye bağlı kaldığı anlamına gelmediğinin altını çizer. "Söylemek istediğim, Fikret'in şiirinin taklit devresinden sonra değişik yataklarda, değişik şekillerde akıp gelen bir nehir olduğudur. Bu değişikliklerin hepsi de şair tarafından 'olduğu gibi' ve bir arada barınabilecek şekilde kabul edilmiştir" (Asiltürk, 2006: 187).

Fikret'in şiiri hayatına paralel olarak gelişmiş ve değişmiştir. İlk dönemlerinde daha romantik, lirik, naif olan şair, 1901'den sonra daha sosyal içerikli yazarak, didaktik bir görüntü vermiş ama lirizmini de yitirmemiştir. Yani gençken "sanat için sanat" yapan şair, sonraları "toplum için sanat" düşüncesini benimsemiş, bu yola hayatını vermekten çekinmemiştir.

Tevfik Fikret, Tanzimat şairlerinin isteyip de tam yapamadıkları biçimsel ve içeriksel yenileşmeyi de beraberinde getirmiştir. Bunu yaparken, yeni mısra yapıları kullanarak öyküleyici anlatımı mümkün kılmış, 'müstezat'ı genişletmiş ve şiire konu çeşitliliği vermiştir. Dönemin karmaşıklığı ve çatışmalara rağmen kişisel duruşundaki tutarlılık da önemlidir.

Rübâb-ı Şikeste'den 14 yıl sonra 1914'te çıkan **Şermin** isimli çocuk kitabı çıkmıştır. Burada "çocuklara olduğu kadar gençlere de öğüt veren ahlâkçı tavır egemendir. Şairin kişiliği bakımından öteki şiirlerinden pek farklı olmayan bu şiirler,

yazılma amacına uygun olarak yalın bir dille ve hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır” (Bek, 2005: 22).

‘Körle Kötürüm’ de ahlâkçı bir metindir. Ortaokul yaşındakiler için öğüt verici ve öğreticidir. Parçada, ‘İnsanoğlunun başına her şey gelebilir, ancak elbirliğiyle her türlü zorluğun üstesinden gelinebilir’ iletisi verilmektedir. Dayanışma, yardım ve paylaşım önemlidir. Aslında dönem, zorlu bir dönemdir ve ‘birlik’ olunması gerekmektedir gerçekten de.

Tevfik Fikret’in şiirinin geneliyle karşılaştırıldığında ‘Körle Kötürüm’ün dili oldukça yalındır; bu nedenle de ortaokul öğrencileri tarafından rahatlıkla anlaşılabilir bir metin olduğu söylenebilir.

3.4.3. Yahya Kemal Beyatlı / ‘Akıncı’ ve ‘Mohaç Türküsü’

“Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik;
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!

Ak tolgalı beylerbeyi haykırdı: İlerle!
Bir yaz günü geçtik Tuna’dan kabilelerle...

Şimşek gibi bir semte atıldık yedi koldan.
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan.

Bir gün yine doludizgin atlarımızla
Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla...

Cennette bu gün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hâtıra gitmez gözümüzde!

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik,
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik!” (Yahya Kemal, 1989a: 34)

*

“Bizdik o hücûmun bütün aşkıyla kanatlı;
Bizdik o sabah ilk atılan safta yüz atlı.

Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle,
Canlandı o meşhûr ova at kışnemesiyle!

Fethin daha bir ülkeyi parlattığı gündü;
Biz uğruna can verdiğimiz yerde göründü.

Gül yüzlü bir afetti ki her bûsesi lâle;
Girdik zaferin koynuna, kandık o visâle!

Dünyâya vedâ ettik, atıldık dolu dizgin;
En son koşumuzdur bu! Asırlarca bilinsin!

Bir bir açılırken göğ, son def'a yarıştık;
Allâha giden yolda meleklerle karıştık.

Geçtik hepimiz dört nala, cennet kapısından;
Gördük ebedî cedleri bir anda yakından!

Bir bahçedeyiz şimdi şehitlerle berâber;
Bizler gibi olmuş o yiğitlerle berâber.

Lâkin kalacak doğduğumuz toprağa bizden;
Şimşek gibi bir hâtıra nal seslerimizden.” (Yahya Kemal, 1989a: 36)

MEB’in ortaokul Türkçe ders kitaplarına en çok seçilen metinlerin arasında Yahya Kemal Beyatlı’nın ‘Akıncı’ ve ‘Mohaç Türküsü’ şiirlerinin olması kimseyi şaşırtmayacaktır, zira ortaokula gitmiş herkesin belleğinde bu şiirlerden ister istemez birkaç dize kalmıştır. 1929’da ilk olarak kitaplara giren ‘Akıncı’*, daha sonra 1951’den 1991’e kadar farklı kitaplarda kendine yer bulmuştur. ‘Mohaç Türküsü’ ise ilk kez 1946’da kitaplarda görünmüş, 1981’e kadar da yerini korumuştur. Her iki şiir de, şairin ölümünden sonra çıkan **Kendi Gök Kubbemiz** kitabında art arda yer almaktadırlar.

1884’te Üsküp’te doğan, oradan ailesiyle zorunlu olarak Selanik’e giden, 18 yaşında İstanbul’a gelen, sonraları da dokuz yıl Paris’te kalan Yahya Kemal ya da asıl ismiyle Ahmet Agâh’ın Paris dönüşü tanınmasına yol açan neoklasik şiirleri, “onun çıkış noktasının Osmanlı tarih ve şiiri olduğunu gösterdiği gibi, sonradan yeni şekiller ve sade dille yazdıkları da genel olarak Osmanlı medeniyet ve kültürüne bağlı kaldığını” gösterir (Necatigil, 1989: 74). Şairin doğuyla batı arasında gidip gelen yaşam öyküsü, onun ölümüne dek sürecek olan gurbetçiliğinin tamamlayıcısı gibidir. Beyatlı şiirlerini de kaldığı otellerde yazmıştır.

* ‘Akıncı’ şiiri ders kitaplarının bazılarında ‘Akıncılar’ olarak yer almıştır.

İkinci Yeni akımının sevilen şairi Turgut Uyar’a göre Yahya Kemal, bir ulusun çektiği sıkıntının yoğun ama kişisel bir birimidir.

“İmparatorluğun çökmüş, yıkılıp gitmiş olduğuna bile inanmak istemez. Birçok şiirleri, yitmiş bir maziye özlemin değil, sürmekte olanın, hal’in şiirleri gibidir. (...) Bununla birlikte, maziye bağlı bu övüncün, Atatürk’ün ulusçuluğunu uyandırmak, güçlendirmek, bir ulusa, ulus olma bilincini vermek yolundaki çabasına, bilinçsiz bile olsa, bir yararı olduğunu söyleyebiliriz” (Uyar, 1982: 27).

‘Akıncı’ şiiri bu düşünceleri doğrular. Geçmiş zaman kipiyle yazılmış olan şiirde geçmişe duyulan özlem çok belirgindir. Bu, çok şanlı ve başarılarla dolu İmparatorluk geçmişidir. Üstelik, fetih ve zafer duygusu bir yana, yalnızca uzak ülkelere ayak basmış olmak, “Tuna’dan kabilelerle geçmiş olmak” bile güzel bir anıdır; hatırlandığında da, savaşın kayıpları çok büyük olsa bile, sonsuza dek hep güzel olarak kalacaktır. Çünkü kazanılan zafer, imkansız başarmak anlamına gelmektedir ve bunu da ancak büyük uluslar başarabilir. Şiirin yazılış duygusuna bakılacak olursa bu durum bir daha tekrarlanamayacaktır ve trajik olan, şairin de bunun bilincinde olmasıdır.

Yalnızca yetişkinlerin başarabileceği bu zafer gününde herkes mutludur; hem de çocuksu ve saf bir mutluluktur bu. Fetih uğruna şehit olmak da aynı mutluluk ve coşkuyla gerçekleşmiştir. Doludizgin gidilmiştir ölüme. Ancak zaten bu dünyada zafer yaşanamamış olsa da öbür dünya vardır ve orada cennet beklemektedir. Yine de, cennet bile, o inanılmaz zaferin belleklerdeki yerini silip atamaz.

Başından sonuna tam ya da zengin uyaklı beyitlerle yazılmış şiir, Osmanlı-Türk tarihinin, Cumhuriyet öncesinde nasıl algılandığında dair en akılda kalıcı örneklerden biridir. Tansel Güney, Yahya Kemal’in Türkiye’nin düşünce hayatına getirdiği yeniliğin “modernleşmeden vazgeçmeden kendi tarihini ve bugününü değerli kılma çabası” olduğunu söyler: “Bu yöndeki girişimlerden temel farkı, modernleşmenin hızını kesmeye veya onu şu ya da bu biçimde sınırlamaya çalışmamasıdır. Böylece Batılılaşmayı, içini boşaltıp bir yönetime indirgemez” (Güney, 2002: 227).

Şair ve eleştirmen Ahmet Oktay ise “Yahya Kemal’in düşüncesi ve şiiri, biri ötekinin dıştalanması olan iki uçtan doğar,” der. Çöküş ve doğuştur bu iki uç; yani Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti. Geçmişe bakan şiirlerinden birçoğunu Cumhuriyet döneminde yazmıştır ve “hem Cumhuriyet ideolojisinin yetersizliğini açığa vuran gizli bir protesto vardır bu şiirlerinde, hem de yeni bir biçimin ancak bu ideoloji

içinde üretilebileceği, üretilmesi gerektiği öne sürülmektedir” (Oktay, 2001: 50). Ama amaç, geçmişe dönmek değil, geçmişin farkında, bilincinde olmaktır. “Sanat, yitirilmiş canlandırır.” ‘Akıncı’ da buna iyi bir örnek olarak, bugün de aynı görüşlerin varolması bağlamında geçerliliğini sürdürmektedir.

‘Mohaç Türküsü’ ise ‘Akıncı’nın tamamlayıcısı gibidir. Beyitler halinde zengin uyak kullanılarak yazılan ‘Mohaç Türküsü’nde de fetih duygusu egemendir ve zafer uğruna şehit olma isteği her şeyin üstündedir. En ön safta, “aşkla kanatlanılır” zafere doğru. Oyalanıp arkalarda kalmak değil, öne çıkıp görünmek istenir. Fethedilmek istenen topraklar yabancı ama “meşhur” topraklardır ve o anda oralara ayak basılmaktadır. Bunun sevinciyle adeta dörtnala hücum edilir. Ama bu, belki de son hücum olacaktır.

Kavuşulmak istenen zafer, adeta cilveli, güzel bir sevgili gibidir ve kandırılarak da olsa onun uğruna rahatlıkla ölünebilir. Ve ölünür de... Zafer uğruna toplu halde şehit olunmuş: “Allaha giden yolda meleklerle karışılmış” ve cennete varıldığında, ait olunan Osmanlı-Türk soyunun atalarıyla karşılaşmıştır. Cennet ise bu haliyle güzel bir bahçedir. Şehitlik mertebesi, eşsiz bir mertebedir; çünkü ait olunan soyun tarihinde bu şekilde bir yere sahip olunacak ve böylece geride unutulmaz bir hatıra bırakılabilecektir.

Türk Şiiri’nin bu iki ünlü şiirinde de, MEB’in ortaokul Türkçe ders kitaplarına metin seçerken önemseydiği ‘fetih duygusu’, ‘zafer’, ‘memleket (imparatorluk ya da ulus) uğruna şehit olmanın yüceltilmesi’ gibi konular merkezdedir. Bu nedenle şiirler, uzun yıllar boyunca kitaplarda yer bulmuşlardır. Öte yandan bu şiirler, türünün en yetkin örnekleridir ve içerdikleri müzikle de şiir türünün sevilmesinde etkili olabilecek güce sahiptir.

3.4.4. Cahit Sıtkı Tarancı / ‘Bu Sabah Hava Berrak’ ve ‘İstiklal Marşını Dinlerken’

“Bu sabah hava berrak;
bu sabah her şey billurdan gibi.
Gök masmavi bu sabah,
Güzel şeyler düşünelim diye.
Yemyeşil oluvermiş ağaçlar,
Bulutlara hayretinden.
Işıldıyor kanat seslerinde kuşların

İlk uçtukları günün altın sevinci.
Karlı dağlardır sefere çıkmış,
Vadideki suyun şırıltısında.
Ben gülüm, ben karanfil, ben de yasemin diyor,
Renk renk kokularla çiçekler,
Sahiplerinden memnun evlerin bahçelerinde.
Boy boy insan gölgeleri kımıldar
Güneşi içmiş kaldırımlarda.
Belli adım atışlarından,
İçlerinden geçen şey.
Bütün erkekler delikanlı,
Bütün kızlar genç kız,
Fakirinden refah,
Hastasında sağlık.
Sorulsa çocuk bahçesi derim,
Karşıdaki mezarlık.
Bu sabah hava berrak,
Bu sabah her şey billurdan gibi.” (Tarancı, 1954: 36)

*

“Borazancıbaşı borazancıbaşı
Akşamları batan güneşe karşı
Alışılmış bir ibadet gibi
Çaldığınız o İstiklâl Marşı
Yıllardır her kulakta yer etmiş
Gür nâmesiyle tutarken arşı
Az rastlanır bir hûşû içinde
Ayakta dinleriz bütün çarşı

Hayal gibi vehim gibi bir şey
Sanki memleketin dağı taşı
En sâdık bekçisi tarihimin
Kesilir ansızın şehit nâşı
Bu meçhûl askerler mahşeriyle
Hatırlatır o yaman savaşı
Yanık türkülerinden biliriz
Yemen çölünü Sarıkamış'ı

Kurduna kuşuna sor söylesin
Neydi Türkün o günkü telâşı
Karalar giymişti Anadolu

Kan bir yandan bir yandan gözyaşı
Sürmedi çok şükür o kıyâmet
Gecenin birinde fecre karşı
Güneşten evvel doğdu ufukta
Mustafa Kemal'in altın başı" (Tarancı, 1954: 78)

Cahit Sıtkı Tarancı, Türkiye’de çok sevilen bir şairdir. Şiirle ilgili ilgisiz herkes, en azından onun ‘Otuz Beş Yaş’ şiirini bilir. Karamsar olanlar katılır onun söylediklerine, iyimserler sessiz kalır. Ama Cahit Sıtkı’nın en azından bu kadarcık yeri vardır herkesin hayatında. Daha fazlasıyla ilgilenenler ve onun şiirlerini okuyanlar da düş kırıklığına uğramaz, benzeri ‘acı-tatlı’ duyguların peşinde giden bir şairi daha yakından tanırlar. Herkesin yaşadığı duyguların dile geldiği şairdir o. Bir şair duyarlılığıyla, yerli ve rahat bir tonla yazar, hüznle neşe arasında, biraz da çocukça bir tavırla gider-gelir. Aslında herkes biraz böyledir; işte bu yüzden de onun şiiri herkese hitap edebilmiş ve çok sevilmiştir.

Şair Turgut Uyar, Cahit Sıtkı Tarancı’nın, toplumun geçirdiği değişimleri sıradan biri gibi yorum yapmadan izlediğini söyler ve ona “kıraat şairi” yakıştırmasını yapar: “İyi bir divan-hece uygulayıcısı, kötü bir gözlemci. Onu sevenlerin, onu en yüksek şair belleyenlerin zayıflığı da burada: hiçbir şeye, hiçbir şey katmadan gelip geçmiş bir yaşama” (Uyar, 1982: 103).

1910 doğumlu Cahit Sıtkı Tarancı, ‘Otuz Beş Yaş’ şiirinin 1946 CHP Şiir Yarışması’nda birincilik ödülünü almasıyla tanınmaya başlamıştır. İşin trajik yanı, 35 yaşın, onun için yolun yarısı bile olamamasıdır. Çünkü henüz 46 yaşındayken hayatını kaybetmiştir.

Cahit Sıtkı’nın şiirinin sahip olduğu özellikler, onun, MEB’in Türkçe kitaplarının vazgeçilmez şairi olmasına da yol açmıştır. Özellikle iki şiiri, ‘Bu Sabah Hava Berrak’ ve ‘İstiklal Marşını Dinlerken,’ kitaplardan hiç çıkmamışlar adeta. İlki, 1945’te ilk kez kitaplara girerken toplamda 65 yıl, ikincisi de 1953’te ilk kez kitaplara seçilerek neredeyse 50 yıl boyunca ortaokul öğrencileri tarafından okunmuştur.

‘Bu Sabah Hava Berrak’, çocuksu ve fazlaca iyimser bir şiir. Fazlaca iyimser belki ama bu haliyle ortaokul öğrencileri için de uygun. Öte yandan şiir, doğanın, çevrenin, insanın ve onun iç dünyasının farkında. Okur, bu şiirle, eğer değilse bile tüm bu görüntülerin farkına varabilir; etrafına ve kendi içine bakmayı öğrenebilir, ki 11-13 yaşlar, ‘dış dünyaya bakabilme’nin öğrenildiği yaşlardır. Şiirin, özellikle bu yaşlara hitabı güçlüdür.

Öte yandan son derece yalın bir dil, basit uyaklar ve su katılmamış bir iyimserlik vardır şiirde. Bütünüyle bilindik ve bütünüyle pozitif duygular... Yaşam aslında güzeldir. Ama güne güzel başlamak için gereken bu bakış, alttan alta bir sıkıntının ya da hüznün de habercisi gibi sanki.

‘İstiklal Marşını Dinlerken’ şiiri ise her öğrencinin haftada en az iki kere yaşadığı bir tecrübeye ilişkin duyguların dile getirilmesidir. Dolayısıyla öğrencinin bu şiire yakınlık duyacağı düşünülmüş ve kitaplardan adeta eksik olmamıştır.

Her zaman olduğu gibi bu Cahit Sıtkı şiirinde de basit uyaklar ve yalın bir Türkçe var. Behçet Necatigil’in deyişiyle “Türkçe’yi bütün tatlılığıyla” kullanan bir şair var karşımızda. Ve bu şiir de, kitaplara metinler seçilirken önem verilen ve üzerinde durulan konuların neredeyse bütününe içeriyor: Milliyetçi duygular, hamaset, vatan sevgisi, şanlı tarih, Mustafa Kemal Atatürk ve en sonunda da, güçlüklerin üstesinden gelinerek kazanılan zafer.

3.4.5. Enis Behiç Koryürek / ‘Gemiciler’

“Biz dalgalar, fırtınalar kahramanı yiğitleriz.
Ufuklardan ufuklara haber sorar, gezeriz.
Güneşlerde uyuklayan yamaçları,
Kalbi durgun tarlaları bıraktık.
Gölge veren ağaçları
Sevmiyoruz biz artık.
Sevgilimiz,
Ey deniz!

İşte biz;
Nihayetsiz
Mavilikler yolcusu!
Ruhumuzun kardeşidir
Güneşlerde parlayan bu yeşil su.
Bayrağımız yeşil sular ateşidir.
Biz bayrağın fedaisi sayısız Türk genciyiz.
Biz hilale şan arayan korku bilmez gemiciyiz.
Ey vatandan müjdelerle bize kadar gelen rüzgâr!
O sarışın sahillerde kara gözlü genç kızlar,
Yaz gecesi mehtap ile konuşurken,
Doğru söyle, sordular mı bizleri?..

Nasıl cevap verdiği gökten
Gemimizin rehberi,
O vefakâr
Yıldızlar?..

Poyraz var;
Yelken dolar.
Gemi sanki kanatlı!
Enginlerde pembe güneş
Gülümserken bu yolculuk ne tatlı!
Çal sazını kalenderce yiğit kardeş!
Nağmelerin yorulmayan dalgalardan bahtiyar.
Gönderelim bu ahengi o sevgili yurda kadar...” (Koryürek, 1987: 66)

Beş Hececiler’den biri olarak kabul edilen Enis Behiç Koryürek ilk şiirlerini 1911’de yayımlamıştı ve o dönemlerde Servet-i Fünun etkisinde yazıyordu. Daha sonraları Millî Edebiyat’ı benimsedi, dilini sadeleştirdi ve hece ölçüsünü kullanmaya başladı. Millî duygular içeren epik şiirleriyle tanınan Koryürek’in ilk şiir kitabı Miras çıktığında, Cumhuriyet dört yaşındaydı.

Enis Behiç Koryürek, ‘Gemiciler’, ‘Süvariler’, ‘Venedikli Korsan Kızı’ ve ‘Uğursuz Baskın’ gibi şiirleriyle “hecenin imkanlarını genişlettiği gibi Ahmet Muhip Dıranas’ın ifadesiyle şiirimize ‘erkek ve epik sesi’ getirmiştir” (Kuzgun, 2008: 4). Bu dört şiirle birlikte ‘Millî Neşide’, ‘Ey Türkeli’ ve ‘Tuna Kıyısında’ isimli şiirlerde Cumhuriyet tarihi boyunca kitaplara alınmışlar. ‘Gemiciler’ şiirinin ders kitaplarına ilk alınış tarihi ise 1929. İlk kitabından yalnızca iki yıl sonra Millî Eğitim’in seçtiği bir şair olmuş Koryürek.

Şiir eleştirmenlerinin üzerinde pek durmadıkları bir şair olan Koryürek “veznin durak yerleriyle Türkçenin söz dizimi arasında tam bir uyumu mümkün kılması sayesinde, şairin kendini dilin öz-düşünümselliğine bırakabilmesine, böylece modern manada şiirsel anlamın ortaya çıkmasına, şiirin farklı bir bilme biçimi haline gelmesine imkan tanıyacak bir yürüyüş elde etmesi” (Kuzgun, 2008: 2) bağlamında başarılı olmuştur.

Duraklardaki değişiklikler ve ahenkli söyleyiş, ‘Gemiciler’ şiirinde de belirgindir. Farklı biçimiyle göze hitap eden ‘Gemiciler’de özellikle “Biz bayrağın fedaisi sayısız Türk genciyiz / Biz hilale şan arayan korku bilmez gemiciyiz” dizeleri, Millî Eğitim’in seçimlerinde önemli olan ölçütlerden birini, milliyetçi hislerin ifadesini içermektedir.

Bu dizlerin dışında, denizleri dolaşarak ve bilinen toprakları geride bırakarak bilinmeyen diyarları keşif ve fetih isteği, şiirin bütününe egemen olan duygudur. Elbette ki denizaşırı diyarlar ile, aynı ‘Akıncılar’da olduğu gibi Osmanlı’nın parlak zamanlarına, yani geçmişe gönderme yapılmaktadır. Vatan toprakları artık gerilerde, uzaktadır ve özlenmektedir, ama bu özlem, denizde yolculuk etmenin mutluluğunun önüne geçemez. Bir meraktır, vatan özlemine eşlik eden. Enginlerde yakalanan bu coşku dolu özgürlük duygusu ve uyumun vatan topraklarına da taşınması, şiirdeki son dilektir.

1927 sonrasında Enis Behiç Koryürek’in hamasi şiirleri yerini mistik şiirlere bırakmıştır.

3.4.6. Necmettin Halil Onan / ‘Bir Yolcuya’

“Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak, bir devrin battığı yerdir.
Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın
Bir vatan kalbinin attığı yerdir.

Bu ıssız, gölgesiz yolun sonunda
Gördüğün bu tümsek Anadolu’nda,
İstiklal uğrunda, namus yolunda
Can veren Mehmed’in yattığı yerdir.

Bu tümsek, koparken büyük zelzele,
Son vatan parçası geçerken ele,
Mehmed’in düşmanı boğduğu sele
Mübarek kanını kattığı yerdir.

Düşün ki, haşrolan kan, kemik, etin
Yaptığı bu tümsek, amansız, çetin
Bir harbin sonunda bütün milletin
Hürriyet zevkini tattığı yerdir.” (Onan, 1954: 57)

Necmettin Halil Onan’ın (1902-1968) ‘Bir Yolcuya’ şiiri de Yahya Kemal’in ‘Akıncılar’ı gibi hafızalarda yer etmiştir. Özellikle ilk iki dize, Türk insanı için Cumhuriyet’in çok zorlu savaşlar ve büyük acılar sonrasında kurulabildiğini hatırlatan

bir an sesi gibidir. O an, unutulmaması gerekenleri hatırlatır. Unutulmaması gerekenler ise sonrasında kazanılan özgürlük ve onun getirdiği mutluluktur.

Necmettin Halil Onan'ın 'Bir Yolcuya' Őiri de Millî Eğitim'in ders kitaplarındaki seçimlerinde önemli olan ölçütlerden birini, milliyetçi hislerin ifadesini güçlü bir biçimde içermektedir.

Drlfnn'un geçici olarak kapatılması üzerine edebiyat öğrenimini yarım bırakarak Kurtuluş Savaşı sırasında Anadolu Ajansı'nda alıŐan Necmettin Halil Onan Millî Eğitim'in içinden bir isimdir. Öğrenimini tamamladıktan sonra edebiyat ğretmenliği, müdürlük ve müfettişlik yapmış; MEB'e hizmet etmiştir. O da Şiire aruzla başlamış, Millî Edebiyat akımının etkisinde sonraları hece ölçüsüne dönmüŐtür. İlk kitabı akıl Taşları'nı 1927'de yayımlayan Onan, 1929'da ders kitaplarına alınmıştır. O günden bugüne 'Bir Yolcuya' Őiri hep kitaplarda okunabilmiş, ancak başka hiçbir Şiirinin ismi bile anılmamıştır.

Dörtlükler halinde hece ölçüsüyle uyaklı olarak yazılan 'Bir Yolcuya', döneme uygun olarak farklı yorumlara meydan vermez. Şiir Türk askerinin vatanını kurtarabilmek için verdiği amansız ve kutsal mücadelenin ruhunu canlandırmak ve Mehmetçik'in insanüstü zaferini anmak amacını güder ve bunu yerine getirir. Kurtuluş mücadelesi sonunda elde edilen özgürlük duygusunun insana verdiği zevk her Şeye bedeldir ve bunun akıldan çıkmaması gerekmektedir.

1931'deki ikinci kitabı Bir Yudum Daha'dan sonra Necmettin Halil Onan neredeyse hiç Şiir yazmamıŐtır.

3.4.7. Cahit Külebi / 'Mustafa Kemal'

"Bir gemi yanaŐtı Samsun'a sabaha karşı
Sel'am durdu kayığı, aparı, takası
Selam durdu tayfası.
Bir duman tterdi bu geminin bacasından, bir duman
Duman değildi bu!
Memleketin uçup giden kaygılarıydı.

Samsun limanına bu gemiden atılan
Demir değil!
Sarılan anayurda
Kemal PaŐanın kollarıydı.

Selâm vererek Anadolu çocuklarına
Çıkarken yüce komutan
Karadeniz'in halini bir görmeliydi.
Kalkıp ayağa ardı sıra baktı dalgalar
Kalktı takalar,
İzin verseydi Kemal Paşa
Ardından gürleyip giderlerdi
Erzurum'a kadar.” (Külebi, 1974: 212)

Cahit Külebi, sözcüğün tam anlamıyla ‘halkçı’ bir şairdir. Duru ama duygusal, yalın ama derin bir şair. Halkın sıcaklığını, politikanın soğukluğuna katmadan verebilen Külebi’nin bunu başarabilmesinin nedeni, zaten halkın, Anadolu halkının içinden birisi olmasıdır. Tokat’ın Niksar ilçesindendir o; bunu şiirinde de sıkça söyler zaten. Halkının yaşadığını dinleyerek okuyarak öğrenmemiş, bizzat yaşamıştır; yaşadığını da şiirinde tüm sıcaklığı ve hüznüyle dile getirmiştir.

“Külebi bir ‘vakıa’dır, bir açıklanmaz olaydır Türk şiirinde. Oysa gündeşi Orhan Veli kuşağı açıklanabilir; birtakım toplumsal şartlara bağlanarak; yetişme, oluşma, yaşama düzenlerine bakarak açıklanabilir,” diyen Turgut Uyar, Külebi’nin durup dururken çıktığını söyler: “Anadolu lirizmini taşıyan ‘bir hurda kamyon’ Külebi, Cemal Süreya’nın deyişiyle ‘tarihsiz bir coğrafyanın’ şairidir” (Uyar, 1982: 137).

Türkçe ders kitaplarındaki ilk şiiri olan ‘Zerdali Ağacı’ 1945’te seçilmiş olsa da, ilk şiir kitabı **Adamın Biri**’ni 1946’da çıkaran Cahit Külebi’nin bugüne dek 10 ayrı şiiri ders kitaplarında okunmuştur. Edebiyat öğretmenliği, Millî Eğitim müfettişliği ve kültür ateşeliği yapan şair, “yarım kafiyeler, iç sesler, duygu ve düşüncelerine eklediği zarif benzetmeler ve söyleyişindeki titizlikle en sevilen şairler arasında”dır.

‘Mustafa Kemal’ başlığıyla kitaplara alınan şiiriye, şairin **Atatürk Kurtuluş Savaşında** (1950) isimli kitabından bir bölümdür ve 1953’te ilk kez kitaplara alınmıştır. Başka deyişle şiirin kitaplara eşzamanlı olarak yansıdığı söylenebilir.

Atatürk’e hitaben yazılmış bir övgü şiiri olması ve Anadolu coğrafyasının bile onu takdir etmesi bakımından, konu olarak MEB’in ölçütlerine uygundur; duygusal yapısı ve kolay anlaşılır diliyle de ortaokul öğrencileri için iyi bir seçim olduğu kesindir. Sıcak ve içtendir. Külebi’nin şiir duygusunu yansıtabilen bir şiirdir.

Uyar, şairin sonraları, ilk çıktığı yıllardaki özgünlüğünü ne yazık ki koruyamadığını söyler: “Kuşkuya düştü o güzel sestem. Halk olmaktan çıkmayı denerdi.

Şehirli aydın oldu ve çok şey yitirdi. Bir güzel tekniği, güzel yarım dizeleri, bir de güzel girişimi kaldı” (Uyar, 1982: 138).

3.4.8. Orhan Şaik Gökyay / ‘Bu Vatan Kimin’

“Bu vatan toprağın kara bağrında
Sıradağlar gibi duranlarındır,
Bir tarih boyunca onun uğrunda
Kendini tarihe verenlerindir.

Tutuşup kül olan ocaklarından,
Şahlanıp köpüren ırmaklarından,
Hudutta gaza bayraklarından
Alnına ışıklar vuranlarındır.

Ardına bakmadan yollara düşen,
Şimşek gibi çakan, sel gibi coşan,
Huduttan hududa yol bulup koşan,
Cepheden cepheyi soranlarındır.

İleri atılıp sellercesine
Göğsünden vurulup tam ercesine,
Bir gül bahçesine girercesine
Şu kara toprağa girenlerindir.

Tarihin dilinden düşmez bu destan,
Nehirler gazidir, dağlar kahraman,
Her taşı yakut olan bu vatan
Can verme sırrına erenlerindir.

Gökyay'ım ne yazsan ziyade değil,
Bu sevgi bir kuru ifade değil,
Sencileyin hasmı rüyada değil,
Topun namlusundan görenlerindir.” (Gökyay, 1954: 21)

Bir sorudan oluşan bir başlık ve altı kıtalık yanıttan oluşan bir şiirle karşı karşıyayız: Orhan Şaik Gökyay'den ‘Bu Vatan Kimin’. Ona aşinâ olanlar için, sanki

yüksek sesle okunmaktan başka yolu olmayan bir şiir bu. Akıllara hemen Çanakkale’yi, oradaki savaşları ve ölen binlerce askeri getiren bir şiirdir bu adeta.

Sorunun yanıtı aslında ilk kıtada bulunur: Vatan uğruna şehit düşenler. Onlar ki, mezarlarında, şehitliğin yüce duygusuyla sıradağlar gibi dizilmiş ve adeta hâlâ geçit vermemektedirler.

İkinci kıta ise vatan uğruna ölenlerin yalnızca canlarını vermedikleri, geride hiçbir şeylerinin de kalmadığını anlatıyor; ama vatanın her ısıltısı onların alınına vurarak, onlara neler borçlu olduğumuzun da altını çiziyor. Şehitler için vatandan daha önemli bir şeyin olmadığı ve onu korurken yorulmak nedir bilinmediği vurgulanıyor üçüncü kıtada. Çünkü zaten şehit olmak, bir gül bahçesine adım atmak gibidir ve bundan korkmak söz konusu değildir. Kurtuluş destanı yazılırken de –ki bu muhakkak ki bir standır- şehitlere eşlik eden, kişileştirilmiş olan vatandır; dağlar, nehirler, taşlardır ve bunların hepsi de çok değerlidir.

Son kıtada Gökyay, bir halk ozanı gibi kendi ismini anar ve kendini tüm bu olup bitenler karşısında pek zayıf ve yetersiz görür. Vatan uğruna canlarını veren, dolayısıyla vatanın asıl sahipleri için yazdıkları azdır bile. Çünkü şehitler düşmanı “topun namlusundan görmüşlerdir”, şairin kendisi gibi rüyada değil.

1902 doğumlu Orhan Şaik Gökyay, birçok Türk şairi gibi aynı zamanda bir öğretmendi. Toplamda 70 yıl öğretmenlik yapan Gökyay’ın aruzla yazdığı ilk şiirleri 1922’de çıkmıştır. Edebiyat tarihi üzerine araştırmalarıyla dikkat çeken şair, eleştiri yazıları da yazmış; güzelleme ve koçaklama türü şiirlerinde hece ölçüsünü kullanmıştır. ABD’de kendisine bir armağan kitap bile yayımlanmıştır.

Hece ölçüsüyle yazılan ‘Bu Vatan Kimin’ şiiri 1953’te kitaplara alınmış ve 90’lı yılların başlarına kadar yaklaşık 40 yıl boyunca yerini korumuştur. Aynı Cahit Sıtkı’nın ‘İstiklal Marşını Dinlerken’i gibi bu şiir de değindiği konular bakımından MEB’in ölçütlerine uygun düşmekte, eş zamanlı olarak kitaplara yansımış olsa da biçim ve içerik olarak, zamanının gerisinde kalmaktadır.

3.4.9. Behçet Necatigil / ‘Resim’

“Her gün
Enginlerden engin
Yücelerden yüce
Bir duygu sarar bizi
Bu sınıfa girince.

Yanda, bir uçtan bir uca.
Mavi deniz
Odanın içinde güneşleri bulunca.
Isınırız.

Enginlerin engini deniz olsa
Deniz ufak!
Yücelerin yücesi güneş olsa
Güneş küçük!

İlk günü gördük, nerden geldi:
Duvardaydı
Denizleri, güneşleri
Küçülten büyüklük.

Kürsünün üstünde bir resim:
Gözleri denizlerden mavi
Bakışları güneşlerden sıcak.
Dört mevsim.

Kürsünün üstünde:
Atatürk'üm, arkasında al bayrak
Kolları kavuşturmuş göğsünde.

Bu resimle başlar bizim günümüz
Karşımızda Atatürk'ü gördükçe
Kıvançla dolar, taşar gönlümüz.

Öğretmenimizin kürsüde
Verdiği dersi
Dinler bizimle birlikte
Atatürk'ün resmi.

Çalışkanız, çünkü
Çalışınca
Bakarız, Atatürk güldü.

Bir yanlışlık yapsak
Bulutlanır gözleri
Anlınız Atatürk üzüldü.

Gelsek kürsünün dibine
Görür bizi
Eğilince.

Kalksak, gitsek gerilere
Otursak arkalarda;
Başımızı kaldırmadan duyarız:
Atatürk orada.

Öteki odalarda
Başka başka resimleri Ata'mın.
Atatürk'üm artık ömrüm oldukça
Bu resminle karşımdasın!

Yok hiç birinde
Bundaki tılsım
Değişen çizgilere
Canlı gibi bu resim.

Öyle canlı ki sanırım
Bende bir gün okulu bitirince
Uzanan ellerinle
Okşanacak sırtım.

Öyle canlı ki, sanırım
Karanlık bile olsa
Aydınlanır yollarım.

Tıpkı sınıftaki gibi
Yapacağım bir işte
Bu resmindir rehberim:
Kötülüğe uzanırsam
Çat kaşlarımı
Tutulsun ellerim .

Tıpkı sınıftaki gibi
Bütün ömrüm boyunca
Yaptığım her işte
İyi, doğru oldumsa
Sevincini belli et.
Gülümse!

Yaprak yaprak dökülürken önümde
Her yıl dört mevsim;
Sınıflar içinde yalnız bu sınıf
Resimler içinde yalnız bu resim!” (Necatigil, 1993: 45)

1916’da doğan Behçet Necatigil, Cumhuriyet döneminin en özgün şairlerinden biridir. Kars Lisesi’nde başladığı edebiyat öğretmenliğini Zonguldak ve İstanbul’da sürdürmüştü; Çapa Eğitim Enstitüsü’nde (1960-72) sona erdirmiştir. “Necatigil, çalışma hayatında işini ciddiye alan ve mesleğini seven iyi bir öğretmendir. Millî Eğitimin zorunlu kıldığı edebiyat ders kitabına bağlı kalmakla birlikte yetersiz bulduğu alanlarda ders programının dışında başka yardımcı bilgilerle dersi zenginleştirmiştir. O, edebiyatı ve şiiri en ilgisiz öğrencilere bile sevdirmesini bilmiştir” (Sözen, 1983: 617).

Aynı zamanda Necatigil’in arkadaşı da olan şair Cahit Külebi onun şiirini şöyle özetler: “Çok duygulu bir kişinin, bu duyguları saklama çabası Necatigil’in şiir biçiminin bir özelliği olmuştur. Özlemler, iç sızlanması, bir acınma, hoşgörü, işte Necatigil’in söylenebilecek özellikleri” (Külebi, 1993: 13).

Necatigil, yaşamı boyunca bağımsız bir şair olarak kalmıştır. Herhangi bir gruba katılmamış; öte yandan, yaşadığı dönem ve yakın gelecek hakkında doğru saptama ve öngörülerde bulunmuş, etkilenmiş ve etkilemiş, sonraki kuşaklar üzerinde derin izler bırakmıştır. “Şiirlerimin alt yapısında gerek halk edebiyatımızdan gerek divan edebiyatımızdan, genel olarak klasik edebiyatlardan, Doğu ve Batı edebiyatlarından bazı unsurlar bulunuyor” (Necatigil, 1983: 508) diyen şairin üzerinde Cevdet Kudret,

Cahit Sıtkı ve Cahit Külebi'nin yanı sıra 1928-1933 arası ürünler veren Yedi Meşaleciler topluluğu ve özellikle Ziya Osman Saba'nın etkisi büyüktür.

Ev hayatı ve ölüm teması, Saba kanalıyla Necatigil'in de şiirine girmiştir. Garip akımının da şairi bir yere kadar etkilediği söylenebilir ama uyak, biçem ve şiirsellik Necatigil'de önemsenirken, Garipçilere özgü ironi geri planda kalmıştır. O, “Hece döneminin atmosferini Garip şiirinin dili içinde algılayıp ‘Gerisini siz anlayın’ der gibi duran kısa mısralarla bir ritim” (Eroğlu, 1993: 39) oluşturmuş, “dramatik ve trajik bir üslup kullanmayı tercih etmiş” (Çetin, 1997: 17) ve Garipçileri birçok yönde eleştirmekten de geri durmamıştır.

Öte yandan Necatigil'i İkinci Yeni akımına dahil görenler de olmuştur ama bu düşünceye bütünüyle katılmak mümkün değildir. Bu akımın şairlerinde rastlanan “kelimeler arası anlam, mantık ve çağrışım kopukluğu, dilbilgisi kurallarına aykırılık, belli bir temaya bağlı olmayan boşta kalmış imgeler” (Çetin, 1997: 18) onun şiirinde yoktur. Haldun Taner, şairin duyarlılığının iki büyük meziyete sahip olduğunu söyler: “Biri şiirlerinin sade ve yalın görünümlü içeriğine boyut katan zengin kültürü, öbürü Türkçe'yi kullanışındaki büyük ustalığı” (Taner, 1993: 10).

MEB'in Türkçe ders kitaplarında Behçet Necatigil'den yalnızca 4 şiir vardır. Bunlardan 3'ü, ama özellikle ‘Resim’ şiiri 1953'ten ‘90 başlarına kadar yerini korumuştur. ‘Kır Şarkısı’ ve ‘Türklük, Atatürk’ isimli şiirler de en az 25'er yıl boyunca okunabilmiştir.

‘Resim’, Cumhuriyet Türkiye'sindeki her ilk ve orta dereceli okuldaki sınıflarda asılı olan Atatürk resmidir. Mili Eğitim görmüş olan herkes bu resme bakmış, bu resmin altında derslerini dinlemiş, bu resmin altında notlarını almıştır. Şair de zaten bütün öğrenciler adına söz almış, bu şiirde onların duygularının tercümanı olmuştur.

Atatürk'ün resmi, öğrenciler için bir güneş gibidir. Her yeri aydınlatacak güce, genişliğe, derinliğe sahiptir; daha da önemlisi, Atatürk'ün bakışları öğrencilerin içini de ısıtmakta, onlara güç vermekte, onları gözlemleyip, gözetmektedir. O bakışlar her an öğrencinin üzerindedir; öğrenciler de bunu bilmekte ve hissetmektedir. Atatürk, onlar için yalnızca bir resim değil, canlı bir varlık, bir rehberdir aynı zamanda.

Resmin canlılığı, şiirin ikinci yarısında iyice ön plana çıkar. Artık okul bitse bile, o resmin canlılığını ve sözü edilen diğer özelliklerini koruyacağından bahseder şair. Zaten bu durumun sürecek olması da istenmektedir.

Şiir, o resmin önemini ve biricikliğini vurgulayarak biter. Mevsimler geçip gitmekte ama özellikle o resim ve o resmin bulunduğu sınıf (bir bakıma ortaokul yılları) hafızalardan silinmemektedir.

Artık büyümüş bir öğrencinin ağzından yazılmış, yalın bir dile sahip bu şiirle ortaokul öğrencilerinin özdeşlik kurması çok mümkündür. Hem bu nedenle, hem de konusu (Atatürk) bakımından ‘Resim’ şiiri, MEB’in vazgeçmediği şiirlerden biri olmuş; bir anlamda kanonik bir yapıta dönüşmüştür. Necatigil’in Atatürk’ü, Türk olmayı, millî hisleri konu edinen bu gibi şiirleri vardır (ki, ‘Türklük, Atatürk’ de bunlardan bir tanesidir), ancak Necatigil şiiri denince akla gelenler, bu şiirin bahsinden çok daha farklı ve kapsamlıdır.

Şairin 1960 tarihli **Dar Çağ** kitabında yer alan, ama 1951’de ilk kez yayımlanan ‘Resim’ şiiri, 1953 itibariyle, yani eşzamanlı olarak ders kitaplarına yansımıştır.

3.5. Türk Şiirinin Cumhuriyetten Günümüze Kadar Geçirdiği Biçim ve İçerik Değişimlerinin Türkçe Ders Kitaplarındaki Yansımasına Eleştirel Bir Bakış

Osmanlı İmparatorluğu’nda Tanzimat’tan önce başlayan ve sonrasında devam eden yaklaşık 200 yıllık batılılaşma sürecinin ve bu süreçteki yenilik, gelişim ve değişimlerin Cumhuriyet dönemini hazırladığı bir gerçektir. Ancak Cumhuriyet dönemindeki batılılaşma hareketleri, önceki dönemlere bakışla daha radikal ve yenilikçi niteliktedir. Gelenekten kopuşun amacı ise modernleşme sürecini yaşama geçirmektir. Çünkü 200 yıl önce, Gregory Jusdanis’in deyişiyle ‘gecikme’nin farkına varılmış, bu açığın kapatılması bir zorunluluk halini almış ve tüm çelişkilere ve çatışmalara rağmen hep bu yönde çaba gösterilmiştir.

“Muasır medeniyet seviyesine ulaşmak idealiyle özetlenen bu tutum, Jöntürkler’in milliyetçi, pozitivist ve Batıcı kanadının fikirlerinin daha keskinleştirilmiş ve Ziya Gökalp’in ‘hars-medeniyet’ ayırımına dayanan ‘muasırlaşmak’ görüşünün çelişkilerden kurtulmuş biçiminden çok farklı değildir. Hatta denilebilir ki, inkılâplar esas itibariyle Türkçülerin milliyetçilik fikri merkezinde ortaya attıkları görüşlerinin Batıcıların programları doğrultusunda gerçekleştirilmesinden pek öteye geçmez” (Kafadar, 2002: 352).

Yeni ulus-devletin modernleşme projesinde yürüttüğü kültür politikalarının ilk sonucu 3 Mart 1924'teki Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun çıkarılmasıdır. Bu değişimin işareti daha önce Mustafa Kemal tarafından, 15 Temmuz 1921'deki Maarif Kongresi'nde "Doğu'dan ve Batı'dan gelebilen yabancı fikirlerin etkilerinden uzak bir kültür" isteğiyle verilmişti. Ardından medreseler kapatılmasıyla birlikte Batılı modern eğitimin temelleri atılmış oluyordu. Atatürk'ün ölümünden sonra 1950'ye kadar süren dönemi "Ziya Gökalp artı Hasan Âli Yücel" formülüyle özetleyen Orhan Koçak, Hasan Âli Yücel'in öngördüğü sentezin daha çatışmasız olduğunu vurgular (Koçak, 2002: 396).

Her ulus-devletin kültür politikasında anadili eğitimi ve bunun 'nasıl' yapılacağına çok önemli bir yeri vardır. Tezin birinci bölümünde daha detaylı olarak vurgulandığı gibi Cumhuriyet'in ilk dönemlerindeki ortaokul ve lise programlarında Türkçe ve edebiyat öğretiminde esas amaç "millî ve medenî hayatın muhtelif cephelerini yansıtan eserlerle öğrencilerin duygu ve düşüncelerinin geliştirilmesi" (T.C. MEB., 1929: 8) olarak belirlenmiş, amaç ve ilkelerin bütünü ilk defa 1929 programıyla netleştirilmiştir. Bunun 'nasıl yapılacağı' sorusunun yanıtlanmasında, genç kuşakları yetiştirirken onlara sunulan ders kitapları elbette ki azami önem taşımaktadır. Nitekim, yıllar içinde yapılan değişiklikler sonucu son halini alan Millî Eğitim ve Türkçe eğitiminin amaçları ile Ders Kitapları Yönetmeliği birbirleriyle örtüşmektedir ve ders kitaplarına seçilecek metinler aracılığıyla bu amaçlardan birçoğuna ulaşılabileceği öngörülmüştür.

Bu tez çalışması boyunca yapılan araştırmalar sonucunda, Türkçe eğitiminin amaçları arasında yer alan maddelerden özellikle iki tanesinin, ders kitaplarına seçilen metinlerde başlıca ölçütleri oluşturdukları düşünülmektedir. Bunlar; "öğrencilerin ulusal duygusunu ve ulusal coşkusunu güçlendirmede kendi payına düşeni yapmak" ve "sözlü ve yazılı Türk ve dünya kültür ürünleri yoluyla Türk kültürünü tanıma ve kazanmalarında, Türk yurdunu ve ulusunu, doğayı, hayatı ve insanlığı sevmelerine yardımcı olmak"tır. (**Tebliğler Dergisi**: 283)

Bunlardan ilkindeki "kendi payına düşeni" yapmak, bu duygu ve coşkuyu verebilecek metinlerin ders kitapları yoluyla öğrencilere ulaşmasını sağlamak anlamına gelmekte ve sonuçlara bakıldığında bunun tam anlamıyla gerçekleştiği görülmektedir. Ders kitaplarına en çok seçilen şairlerden Yahya Kemal Beyatlı'nın, en çok seçilen şiirleri 'Akıncı' ve 'Mohaç Türküsü,' söz konusu amacı gerçekleştirebilecek türden şiirlerdir. Yahya Kemal'e göre imparatorluk geçmişi ve ulusun kuruluş ve kurtuluşu için

verilen mücadele zaferlerle doludur ve eğitim süreci bu duyguları genç kuşaklara edindirebilmelidir. Yahya Kemal'in ders kitaplarına alınan birçok şiirinde savaşçı ve fatih Türk imgesi vardır ve "bu tür bir imge Batılılar karşısında Türk insanına geçmişteki üstünlüğünü anımsatmak, geçmişten güç alabilmesini sağlamak bakımından toplumsal bir işlev de göregelmıştır" (Demiralp, 2002: 33). Bu iki şiire, bu bağlamda ders kitaplarına en çok seçilenlerden Cahit Sıtkı'nın 'İstiklal Marşını Dinlerken'i, Necmettin Halil Onan'ın 'Bir Yolcuya'sı ve Orhan Şaik Gökyay'ın 'Bu Vatan Kimin'i de eklenmelidir.

Vurgulanan amaçlardan ikincisi için de, çalışmamız sonucu belirlenen 'en çok seçilenler' listesindeki daha önce çözümlenen diğer şiirler; Faruk Nafiz Çamlıbel'in 'Bizim Memleket'i, Ömer Bedrettin Uşaklı'nın 'Bursa'da Akşam'ı ve Cahit Sıtkı'nın 'Bu Sabah Hava Berrak'ı örnek olarak gösterilebilir.

Bir Cumhuriyet şairi olmayan Tevfik Fikret'in 'Körle Kötürüm'ü, ahlâki içeriğiyle yukarıdaki şiirlerin dışında dururken, Cahit Külebi'nin 'Mustafa Kemal'i ve Behçet Necatigil'in 'Resim' şiiri, başlı başına Mustafa Kemal Atatürk ve onun genç nesiller üzerindeki etkisiyle ilgilidir. Yukarıdaki saptamalar ilk bakışta yalnızca 'en çok seçilenler' listesi üzerinden yapılıyor gibi görünse de, MEB'in bastığı ya da önerdiği Türkçe ders kitaplarına seçilen şiirlerin tamamına yakını, özellikle vurgulanan iki amacın gerçekleştirilebilmesi yolunda yapılan tercihlerdir.

Hem seçilen şairler hem de şiirlerde ismi geçen Yahya Kemal, daha önce de üzerinde durulduğu gibi modern şiirin Ahmet Haşim'le birlikte Türkiye'deki ilk temsilcilerinden biridir. Haşim'in de ismine Türkçe ders kitaplarında rastlanır. Bilindiği gibi Haşim'in fıkraları, sohbetleri ve gezi yazıları da vardır ama o daha çok şair olarak tanınmış ve bilinmiştir. Şair kimliği, yazarlığının önündedir. Buna karşın, MEB'in Türkçe ders kitaplarında onun şiirlerinden çok fıkra ve gezi yazılarına, daha doğrusu bunlardan parçalara yer verilmiştir.

Cumhuriyet'ten bugüne dek basılmış olan Türkçe kitaplarında Ahmet Haşim'in yalnızca üç farklı şiiri yer alır. Bunlar 'Sonbahar', 'Orman' ve 'Süvari'dir. Harf Devrimi'nin hemen ardından 1929'da yayımlanan ilk kitaplarda 'Sonbahar', 1935'tekilerde ise 'Orman' yer alır. 'Süvari' ise 1962-1981 arasında ortaokul öğrencileri tarafından okunabilmektedir:

"Bir bakır tasta alev şimdi havuz,
Suya saplandı kızıl mızraklar.

Açılıp kıvrılarak göklerde
Uçuyor parçalanan bayraklar!” (Haşim, 1993: 240)

Ahmet Haşim’in ‘Merdivenler’, ‘Karanfil’ ya da ‘O Belde’ gibi ünlü ve sevilen şiirleri yerine ‘Sonbahar’, ‘Orman’ ve ‘Süvari’nin seçilmiş olması ilk başta şaşırtıcı gelebilir ama kolay anlaşılabilirlik açısından ortaokul öğrencileri için bunların uygun görülmüş olması da mantıklıdır. ‘Sonbahar’ ve ‘Orman’daki dış dünya, doğa, ‘Süvari’deki kan, mızrak ve bayrak imgeleri, MEB’in üzerinde durduğu temalara uygundur. Yine de, ortaokul öğrencilerinin Ahmet Haşim’i yalnızca bu üç şiir aracılığıyla tanınması olanaksızdır, çünkü bu şiirler Haşim’in şiir dünyasını yansıtabilmekten uzaktır. Bir başka deyişle, Türk şiirinin ilk modern örnekleri ders kitaplarına yalnızca Yahya Kemal aracılığıyla, o da bir ölçüde yansıyabilmiştir.

Edebi Kıraat Nümuneleri (1929) Cumhuriyet tarihinin en eski ve gelmiş geçmiş en kapsamlı ortaokul okuma kitaplarıdır. Halit Fahri Ozansoy tarafından derlenmişlerdir. Yalnızca geniş içeriğiyle değil, döneminde yazılan, değişen ve gelişen şiiri iyi örnekler ve gerçekçi bir yaklaşımla, kapsamlı ve eş zamanlı olarak yansıtabilmesi bakımından da bu ciltler kadar iyisi bugüne dek hazırlanamamıştır. Cumhuriyet’in ilk yıllarında öne çıkan Beş Hececiler ve takipçilerinin, Yahya Kemal’in, Ahmet Haşim’in ve saf şiirden yana olanların yanı sıra Cumhuriyet öncesi ‘geçiş’ dönemi şairleri de bu kitaplarda okunabilirler. Bir başka deyişle, kitaplarda art zamanlı yansıma da gerçekleşebilmiştir.

İlginç olan, daha önce belirtildiği gibi Nâzım Hikmet’ten de bir şiirin **Edebi Kıraat Nümuneleri**’ne alınmış olmasıdır. Elbette ki bu durum, bugünden geriye bakıldığında ve Nâzım Hikmet’in uzun yıllar boyunca ‘yasaklı’ olacağı bilindiğinde ilginçtir. Yoksa o dönemde Nâzım, gelecek vaat eden ve izlenen, genç bir şairdir. Ancak, altı yıl sonrasında basılacak olan yeni kitaplarda bile Nâzım Hikmet artık olmayacaktır.

Cumhuriyet dönemindeki ikinci ders kitabının ismi **Okuma Kitabı** (1935)’dir. Toplamda daha az sayıda şiirin bulunduğu bu üç cilt, teknik tasarım olarak öncekine bakışla daha modern, içerik olarak ise az farklıdır. Gerçi bu altı yıllık süreçte Türk şiirinde içerik yönünden büyük değişimler yaşanmamış, yalnızca biçim olarak serbest nazım çok kabul görmüştür; dolayısıyla önceki içeriğin pek değişmemiş olması olağandır.

Serbest nazımla yazan şairler ise ortaokul kitaplarına hiç alınmamışlardır. Bu akımın en büyük temsilcisi Nâzım Hikmet'in politik gerekçelerle 1938'de tutuklanması, onun ve onu takip eden diğer şairlerin neden kitaplarda okunamadığının açıklaması olarak görülebilir.

Bu yeni okuma kitapları her yıl küçük değişikliklerle basılıp, 1945'e kadar kullanımda kalır. Kitaplardaki metinlerin kimler tarafından seçilip hazırlandığı ise künyelerde belirtilmemiştir.

MEB'in üçüncü ders kitabı olan ve 1945-1952 arası kullanımda kalan **Türkçe**'nin ciltlerinde, Ece Ayhan'ın deyişiyle "Türk şiirinin yatağını değiştiren" (Ece Ayhan, 1995: 45) Orhan Veli ve arkadaşlarına ait Garip akımının gerçekçi bir yansımasını beklemek doğaldır; ancak bunun tatminkâr bir düzeyde gerçekleşebildiğini söylemek mümkün değildir.

1941'de çıkan **Garip** kitabıyla başlayan ve önceleri yadırgansa da sonradan sevilen akımın üç ismi, Orhan Veli, Oktay Rifat ve Melih Cevdet'in **Türkçe** kitaplarında birer şiiri vardır. Melih Cevdet'in 'Rahatı Kaçan Ağaç'ı 1946, Oktay Rifat'ın 'Bir Otelin İki Odası' ise 1945 tarihli. Orhan Veli'den seçilen 'Masal' ise **Garip** öncesi dönemdir. Öte yandan Orhan Veli'nin Nasreddin Hoca uyarlamaları ve La Fontaine çevirileri ise bu tarihlerden itibaren kitaplarda görünmeye başlar. 1980'lere kadar Orhan Veli, ortaokul öğrencileri için bir şairden çok yorumcu/çevirmen olarak tanınır. Onun şiirlerinde anlaşılmayacak bir dil, belirgin politik iletiler, tuhaf biçimler ya da uygunsuz içerikler yoktur. Hatta tam tersi o, şiiri herkesin anlayabilmesini savunmuş, bunun için yazmıştır. Orhan Veli kendine ait bilinen ve sevilen bir şiiriyle ancak 1983'ten sonra ders kitaplarına seçilebilecektir. Şairin erken ölümü üzerine bir ağıt niteliğinde 'Otopsi' şiirini yazan Halim Şefik, bu 'gecikmişliğin' altını çizmiştir:

"Morgda açılınca kafatası
Doktor beyler beyin gördüler
İndirince ten kafesine neşteri
Doktor beyler yürek gördüler
Yürekte ne gördüler dersiniz?
Yürekte memleket gördüler
Dünya gördüler
Bir de dost gördüler
Ama bu işte doktor beyler

Doğrusu geç kaldılar
Çok geç kaldılar.” (Şefik, 1984: 7)

1946, MEB’in benimsediği şairlerden Fazıl Hüsni Dağlarca’nın da ilk kez kitaplara alındığı yıldır. Yine Ece Ayhan’ın deyişle “bir devlet şairi” olan Dağlarca, kitaplara en çok şiiri alınan şairlerden olacaktır. Anadolu halkçılığının kitaplardaki gerçek temsilcisi ise Ahmet Kutsi Tecer’in öğrencisi de olan Cahit Külebi’dir.

Türkiye Cumhuriyeti’ndeki yönetici kadronun çok partili rejime geçilmesiyle değişmesinden sonra, İsmet İnönü’yle ilgili şiir ve metinlerin 1950 sonrasında kitaplardan çıkarılması şaşırtıcı sayılmamalıdır. 1950’lere gelindiğinde, MEB’in o zamana kadarki seçimleriyle artık bir tür edebiyat kanonunun da oluştuğu söylenebilir.

Bu veriler doğrultusunda dönüp Cumhuriyet’in ilk 30 yıllık dönemine bakıldığında, biçim ve içerik açısından en köklü değişikliklere imza atan üç şair olan Ahmet Haşim, Nâzım Hikmet ve Orhan Veli’nin Millî Eğitim tarafından göz ardı edildiği ortaya çıkmaktadır.

1953-1982 arası, önce de belirtildiği gibi MEB ders kitaplarının basımını serbest bırakmıştır. Ancak bu serbestlik, özel yayınevlerinin, MEB’nin o zamana dek oluşturduğu çizgiyi, bir başka deyişle ‘tercih paydasını’ bozmasına, hatta değiştirmesine bile yol açmaz. Bu süreçte basılan kitapları hazırlayan isimlerin bazıları zaten hiç değişmez; diğerleri de sürpriz tercihlerde bulunmazlar.

Oysa bu 30 yıllık süreçte, Türk Şiiri’nin biçim ve içerik bakımından son büyük radikal değişimi gerçekleşecek ve İkinci Yeni akımı döneme damgasını vuracaktır. İkinci Yeni’nin karşısında sosyalist dünya görüşüne sahip şairlerin öncülüğünde Toplumcu Gerçekçilik de güçlü bir akım olarak varlığını sürdürecektir; ancak bu iki akım da Türkçe ders kitaplarına eş zamanlı olarak hiçbir biçimde yansımayacaklardır.

1954’te başladığı kabul edilen İkinci Yeni duygulara, çağrışımlara, edebî sanatlara, imgelere ve anlam çeşitliliğine yaslanan bir şiir anlayışıdır. Önceleri yadırganan, sonrasında sevilen bu tür şiirlerin, anadili ve edebiyatı sevdirmeyi amaçlayan ortaokul ders kitaplarında yer alıp almaması gerektiği bir tartışma konusu olabilir ve belki de bunların, şiirle yeni tanışan öğrenciler için uygun ve doğru örnekler olmadıkları düşünülebilir. MEB de böyle düşünmüş olmalı ki hiçbir İkinci Yeni şairi kitaplara seçilmemiş; dolayısıyla Cumhuriyet dönemi Türk şiirini çağdaş dünya şiiriyle aynı seviyeye getiren bu son büyük şiir akımı eşzamanlı olarak ders kitaplarına yansıyamamıştır. Türkçe kitaplarında, Cemal Süreya, Turgut Uyar, Edip Cansever, Ece

Ayhan, İlhan Berk, Sezai Karakoç, İsmet Özel gibi büyük şairlerin değil bir şiiri, ismi bile anılmamıştır. İkinci Yeni şiiri olup olmadıkları tartışmalı bir-iki istisna dışında İkinci Yeni artzamanlı olarak da ortaokul ders kitaplarında öğrencilere okutulmayacaktır.

1940’lardan itibaren belirginleşen ama politik konjonktür nedeniyle özellikle 1960 sonrası sesini duyurabilen Toplumcu Gerçekçilik’in Rıfat Ilgaz, Arif Damar, Ahmet Arif ya da Atıf Behramoğlu gibi sevilen şairleri de, politik görüşleri nedeniyle hiçbir şekilde ders kitaplarına seçilmemiş ve seçilmeyeceklerdir.

Öte yandan, 1953’ten sonra Garip şairleri de kitapların bütünüyle dışında kalmışlardır; yalnızca Orhan Veli, o da kendi şiirleriyle değil, çevirileriyle okunabilmektedir. Ancak Garip öncesi dönemin sevilen şairi Cahit Sıtkı Tarancı ise 50’lerden itibaren çeşitli şiirleriyle kitaplara alınacak ve yerini hiç kaybetmeyecektir.

Tüm bu seçimler gerçekleşirken, ders kitapları ya da hamasi şiir antolojileri dışında Türk Şiiri’nde iz bırakmayan birçok ‘millî’ şairi, MEB, öğrencilerin karşısına çıkarır. Öte yandan Yahya Kemal Beyatlı, Faruk Nafiz Çamlıbel, Kemalettin Kami Kamu, Ömer Bedrettin Uşaklı, Fazıl Hüsni Dağlarca gibi şairler ise her dönemin Türkçe kitaplarında okunabilmektedirler.

Bir başka deyişle 1980 sonrasında, o güne kadar modern şiirin gelişimindeki bütün önemli süreçler Türkçe ders kitaplarına yansıyamamış, modern şiir akımlarının en büyük temsilcileri devre dışı bırakılmıştır.

1983’ten itibaren MEB’in ders kitabı basımını tekrar üstlenmesiyle tercihlerde bir değişiklik olmaz. O yıllara kadar birçok yeni (ya da unutulmuş) ama dar çevreler dışında tanınmamış kişiler ders kitaplarına alınırlar ancak bu durum öteden beri seçilen şairlerin yerini değiştirmez. Türk Şiiri’ndeki biçim ve içerik değişimlerinin ana akımları artık geçmişte kalmıştır ve Türkiye’de her tür şiir yazılmaktadır, ancak daha önce göz ardı edilen akım ve şairler art zamanlı olarak da kitaplara yansınamamaktadırlar. Orhan Veli, 40 yıl sonra kendine ait iki şiirinin seçilmesiyle 80’lerde bir istisna oluşturmaktadır.

Temel eğitimin sekiz yıla çıkartılmasıyla birlikte 1993’te yeni hazırlanan ve basılan Türkçe kitaplarındaki şiir sayısında bir artış gözlenir. Ayrıca yeni ama tanınmamış isimlerin yazdığı, Millî Eğitim’in bu bölümün başında özellikle vurgulanan iki amacına hizmet edebilen şiirler ders kitaplarına alınırlar. Sanki yıllardır seçilmeyen ya da hiç seçilmemiş bazı şairler üzerinde özellikle durulmuş ve bunların şiirleri öğrencilerin karşısına çıkarılmıştır.

Örnek olarak Ceyhun Atuf Kansu'nun şiirleri arasında MEB'in ölçütlerine uygun olanları vardır. Ancak Kansu, ilk kitabının üzerinden 52 yıl geçtikten sonra tercih edilmiştir. Seçilen şiiri ise bilinen ve sevilen Millî Mücadele şiirlerinden değil de bir çocuk şiiridir.

1999 yılında yeni baştan hazırlatılan ve 2004'te içeriğinde değişiklikler yapılan Türkçe ders kitaplarında, Türk şiir tarihinde yer edinmemiş olan bazı isimler ilk defa öğrencilerle buluşurlar. Ancak bu dönemin iki büyük sürprizi vardır ki bunlar çok uzun bir sürecin sona erdiği anlamına gelir.

İlk sürpriz, 1999'da, yaşayan en önemli Türk şairlerinden Gülten Akın'dır. İlk şiiri 1951'de yayımlanan ve 70'lerden itibaren toplumcu bir şair olarak giderek artan bir ilgi gören Akın, yaklaşık 50 yıl sonra hatırlanmıştır. İkinci sürpriz ise öteden beri farklı politik görüşlerce karşı karşıya getirilmeye çalışılan iki büyük şair Nâzım Hikmet ve Necip Fazıl Kısakürek'in yıllar sonra (85 ve 50 yıl) tekrar ders kitaplarına kabul edilmeleridir. Seçilen şiirleri ('Türk Köylüsü' ve 'Sakarya Türküsü') ise politik görüşlerinin öne çıktığı şiirler değildir ve biçim ile içerik itibarıyla MEB'in amaçlarına uygun görünmektedirler. Bu kitaplarda, Türk Şiiri'nin belki de en tanınmış şiiri, Orhan Veli'nin 'İstanbul'u Dinliyorum'u da ilk kez yer almaktadır. Bu durumda, Orhan Veli, Nâzım ya da Necip Fazıl gibi şairlerin neden yıllar boyunca göz ardı edildiği, herkesin kendi kendine yanıtlaması gereken bir soru olarak kalmaktadır.

Eşzamanlı bir yansımada çağdaş ürünlerin toplumsal iletişime hizmet etmeleri beklenir. Artzamanlı yansımada ise geçmişin birikimi bugüne aktararak kültürün devamlılığı sağlanır. Kısaca, Millî Eğitim Bakanlığı'nca 85 yıldır basılan ya da kabul edilen Türkçe ders kitaplarına, Türk Şiiri'ndeki biçim ve içerik değişimleri 1945'lere kadar gerçekçi bir yaklaşımla ve iyi seçilmiş örneklerle eş ve art zamanlı yansıtılmış, 1945 sonrasında ise bu özellik giderek kaybolmuştur. 80'lerden sonra ise kitaplarda ancak Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde yazılan şiirin art zamanlı ve 'millî' şairlerin eş zamanlı yansımaları söz konusudur.

Batılılaşma/modernleşme konusunun 'nasıl bir insan yetiştirilmesi gerektiği'yle ilişkili olduğu açıktır, çünkü modernleşecek olan şey insan ve dolayısıyla toplumdur. Türk Millî Eğitimi de bu politika doğrultusunda hareket etmiş ve politik/ideolojik çatışma, gerilim ve tartışmaları da kısmen bünyesinde taşıyarak Tevhid-i Tedrisat'tan bugünlere kadar genç kuşakların eğitimini üstlenmiştir. Genel olarak bakıldığında ise, bunu gerçekleştirmeye çalışırken kullandığı ders kitaplarında kendi bakış açısını yenileyememiş, giderek modernleşen ve çağa uyum sağlayan Türk insanının yaşam

birikimlerini yansıttığı ürünleri zamanında dolaşıma sokmamış ve bunda gecikmiş, Cumhuriyet'in kuruluş aşamalarındaki güncelliği sürece yaymaya çalışarak zamanının bütünüyle gerisinde kalmıştır.

Sonuç

Ortaokul yılları bireyin kendini fark ettiği, daha doğrusu varoluşun fark edilmeye başlandığı yıllardır. Önemli zamanlardır bunlar. İnsan nelerden hoşlanıp hoşlanmadığını, ilgilendiği konuları, hassasiyetlerini öğrendikçe kendini de daha iyi tanır. Dış dünyaya yakınlaştıkça kendine de yakınlaşır, birey olma yolunda ilerler. Birey olmanın yolu da önce kendini doğru tanımaktan geçer. Kendimizi kendimize, kendi dilimizi kullanarak anlatırız ve belki emin değildir ama kendimizi ifade etmeye başlamışızdır çoktan. Sıra kendimizi başkalarına anlatmaya geldiğindeyse anadilin önemi iyice artar. Onu ne kadar iyi kullanabiliyorsak karşımızdaki de bizi o kadar iyi anlayacaktır, iletişim daha iyi kurulacaktır. Anadilini iyi kullanan kişi de edebiyata, şiire giderek yakınlaşıyor demektir.

İşte bu aşamada güzel sözün, edebiyatın, şiirin farkına varabilmek önemlidir, çünkü dış dünyada olup bitenlerle iç dünyamız arasında bir gerilim başlamışsa, bununla baş edebilmenin, bunu yumuşatabilmenin yolu edebiyattan geçmektedir. Ancak edebiyatın farkında olmak demek, yalnızca edebiyat metnine ulaşmak ve onu okumak demek değildir. Okurla edebiyat metni arasında bir iletişimin de kurulması gereklidir. İletişim kurulamadıysa ve okur metinle hesaplaşamadıysa, okunan uçup gidebilecektir. Edebiyat öğretimi bize iletişim kurulurken metinlerin herkes için farklı anlamlarla yüklü olabileceğini öğrettiğinden, edebiyat metnine karşı duyarlı ve eleştirel olabilmek önemlidir:

“Edebiyat öğretimi, metni alımlamayı, okumayı ve parça bütün ilişkisini gözden yitirmeden yorumlamayı gerektirir. Parça bütün ilişkisi de önemlidir. (...) Okurların satır aralarını ve metindeki boş alanları farklı doldurmaları gerekmektedir. Böylece edebiyat metni tek anlamlılıktan sıyrılıp çok anlamlı bir özellik kazanmaktadır” (Dilidüzgün, 2008: 234).

Edebiyatın kültürel kimliklerin üretilmesinde olumlu bir etken rolünü oynadığını düşünen Gregory Jusdanis ise şöyle der:

“Entelektüeller, edebiyatı milliyetçiliğin hizmetine koşarak, onun oluşmasına yardımcı olduğu millet ve kimlik üzerinde eleştirel olarak düşünme potansiyelini ortadan kaldırılar. Milliyetçiliğin başlangıç aşamasında edebiyat bir halkın yabancı egemenlikten kurtulmuş özerk bir devlet kurmasına yardım edebilir. Ama edebiyat, genel olarak modern sanatta

gözlenen olumsuz bir işlev de görmek –millî bütünlük de dahil bütün bütünlükleri eleştirmek- istediği için aynı anda hem kimliği dolayımlyarak hem de onun üzerinde belli bir mesafeden düşünerek paradoksal bir konum işgal eder” (Jusdanis, 1998: 77).

Türkiye Cumhuriyeti de kuruluşuyla birlikte kendi kültür politikasını belirlemeye başlamış, anadili ve edebiyat eğitimini üstlenen MEB’in ders kitaplarında zamanla, ulusun tarihini anlatan bir hikâyeler toplamı, bir başka deyişle millî bir edebiyat konumu şekillenmiştir. Bu metinler ve yazarları Cumhuriyet tarihi boyunca gündemde kalacaklardır.

Bu tez çalışmasının birinci bölümünde Türkçe eğitiminin geçirdiği evreler tanıtılmış, ardından da Türkçe ve edebiyat öğretiminin genel amaç ve işlevlerinin neler olduğu üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde şiir üzerinde odaklanılmış; şiirin ne olduğu üzerinde durularak Türk şiirinin biçim ve içerik bakımından geçirdiği evreler incelenmiş; şiir akımları ve öne çıkan şairler mercek altına alınmıştır. Bu aşamada Türkçe ve edebiyat derslerinde şiirin neden önemli olduğu da vurgulanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise Türk şiirinin Cumhuriyetten günümüze kadar geçirdiği biçim ve içerik değişimlerinin ders kitaplarına yansması, dönem ve öne çıkan şair ve şiirler göz önünde bulundurularak ortaya konulmuştur. Bu, Cumhuriyet döneminde basılan ortaokul Türkçe ders kitaplarının tarihçe anlayışıyla bir dökümünün yapılması, ardından ise MEB’in uyguladığı strateji doğrultusunda farklı yayınevlerince basılan ders kitaplarının eş zamanlı ve art zamanlı olarak incelenmesi sonucunda gerçekleştirilmiştir.

Son olarak Türk şiirinin Cumhuriyetten günümüze kadar geçirdiği biçim ve içerik değişimlerinin Türkçe ders kitaplarındaki yansmasına eleştirel bir gözle bakılmıştır. MEB’in ders kitaplarının eş ve art zamanlı olarak değişimlere duyarlı olup olmadığına ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu tezin kapsamı dışında kalan Divan Edebiyatı ve Karacaoğlan, Köroğlu, Pir Sultan Abdal ya da Âşık Veysel gibi az sayıdaki isimle kitaplarda temsil edilen Halk Edebiyatı bir yana bırakılacak olursa Türkçe ders kitaplarına en çok seçilen şairler, Tevfik Fikret; Yahya Kemal; Cumhuriyet’in ilk döneminde ürünler vermiş olan Hececiler; onların takipçilerinden Kemalettin Kamu ve Ömer Bedrettin Uşaklı; Enis Behiç Koryürek ve Cahit Sıtkı Tarancı’dır.

Türk Şiiri’nde modernizmin öncüsü Ahmet Haşim ve modern şiiri kalıcı kılan Garip akımı çok sınırlı olarak kitaplara yansırken, serbest nazımın takipçileri, Ziya

Osman Saba haricinde Yedi Meşaleciler, Toplumcu Gerçekçiler ve İkinci Yeni şairlerinin tamamı ve Özdemir Asaf ya da Can Yücel gibi okurlarının çok sevdiği, kendine has isimler ise bugüne (2005) kadar ortaokul kitaplarının bütünüyle dışında bırakılmışlardır.

Bu tez çalışması için Cumhuriyet'in kuruluşundan bugüne kadar basılmış olan ortaokul Türkçe ders kitapları ele alınmış ve incelenmiştir. Bu nedenle liselerde okutulan 'Edebiyat', 'Türk Dili ve Edebiyatı' ve 'Ortaöğretim Türk Edebiyatı Kitapları' tezin kapsamı dışında bırakılmıştır. "Türkçe ders kitabı hazırlayacak/hazırlatacak kurumlar her şeyden önce eğitim yöntem ve tekniğini modern modeller arasından seçmek ve Türkiye'nin koşullarına (kültür, eğitim ve sanat dünyası, öğrenme becerileri vd.) uyarlamak durumundadır" (Çotuksöken, 2000: 8). Çünkü "eğitim sisteminin her halkasındaki sınavlara koşullanmış olan öğrenciler için [seçilen] edebiyat metinleri, doğru metinler ve yöntemler kullanıldığında aslında bir rahatlama, kendini sorgulama ortamı" (Dilidüzgün, 2008: 241) sunabilirler. Ancak, incelenen Türkçe ders kitaplarından ortaya çıkan tablo, seçilen metinlerin -tezin kapsamı dışında kalan çeşitli nedenlerle- Türkçe dersinin genel amaçları arasında yer alan, öğrencilere "dinleme, okuma alışkanlığı ve zevki kazandırmak, estetik duygularının gelişmesine yardımcı olmak" konusunda elverişsiz olduğunu, elverişli olanların eskidiğini, çoğunun ilgi çekici olmadığını ve genelinin yetersiz kaldığını göstermektedir. Bu durum, öğrencilerde okuma alışkanlığının ve edebiyat sevgisinin gelişmeden körelmesine neden olabilmektedir. Cumhuriyet döneminde Türkçe ders kitaplarına seçilmiş olan şiirlerin öğrencileri şiire çekebildiğini söyleyebilmek kolay değildir.

Aynı tablo, önceki bölümde belirtildiği gibi Millî Eğitim'in 1945 sonrasında Türk Şiiri'nde ortaya çıkan biçim ve içerik değişimlerine şu ya da bu nedenle duyarsız kaldığını ve bunları ders kitaplarına yansıtamadığını da ortaya koymaktadır. Bu durumda Millî Eğitim'in, çağdaş dünyanın bir parçası olan Türkiye'deki öğrencilerin çağdaş dünyayı anlamlandırabilmesine yardım edecek edebiyat metni ihtiyacına yanıt veremeyen bir kurum olduğuna, ancak son dönemlerde kendini yenileme çabasıyla farklı yaklaşımların peşinde olduğuna hükmedilebilir.

Çalışmamızın şiir ve şiir öğretimi konusundaki başka çalışmalara da yeni kapılar açması umut edilmektedir.

Kaynaklar

Türkçe ders kitapları*

Şiir kitapları:

- Akın, Gülten: **Toplu Şiirler 1956-1991**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1996.
- Aksal, Sabahattin Kudret: **Şiirler: 1938-1993**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Anday, Melih Cevdet: **Sözcükler: Bütün Şiirler**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1978.
- Arif, Ahmed: **Hasretinden Prangalar Eskittim**, İstanbul, Everest Yayınları, 2001.
- Çamlıbel, Faruk Nafiz: **Han Duvarları: Toplu Şiirler**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Dıranas, Ahmet Muhip: **Şiirler**, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları, 1974.
- Ece Ayhan: **Bütün Yort Savul'lar!**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- Ersoy, Mehmet Akif: (Çevrimiçi)
<http://www.beyazsozluk.com/?kelime=mehmet+akif+erso>
y, 09 Mart 2010
- Fikret, Tevfik: **Şermin**, İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2007.
- Fikret, Tevfik: **Rübâb-ı Şikeste**, Haz. Kemal Bek, İstanbul, Bordo Siyah, 2005.
- Fuat, Memet: Haz. **Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi**, İstanbul, Adam Yayınları, 1997.
- Gökalp, Mehmet: Haz. **Kahramanlık Şiirleri Antolojisi**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1957.
- Gökalp, Ziya: **Yeni Hayat**. İstanbul, Toker Yayınları, 1995.

* Tezde incelenen Türkçe ders kitaplarının dökümü, Kaynaklar'dan sonra yer alan Ek'te verilmektedir.

- Gökyay, Orhan Şaik: “Bu Vatan Kimin”, **Vatan Şiirleri Antolojisi**, Haz. Mustafa Reşit, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1954.
- Gölpınarlı, Abdülbaki: Haz. **Pir Sultan Abdal: Hayatı-Sanatı-Eserleri**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1995.
- Haşim, Ahmet: **Bütün Şiirleri**, Der. Asım Bezirci, İstanbul, Can Yayınları, 1983.
- Hulusi, Kenan: Haz. **Ahmet Haşim: Hayatı ve Seçme Şiirleri**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1947.
- Ilgaz, Rıfat: **Bütün Şiirleri**, İstanbul, Çınar Yayınları, 2004.
- Kaplan, Mehmet-Birinci, N.: Haz. **Atatürk Şiirleri Antolojisi**, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1984.
- Kısakürek, Necip Fazıl: **Çile: Bütün Eserleri 4**, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 2004.
- Koryürek, Enis Behiç: “Gemiciler”, **Çağdaş Türk Şiiri Antolojisi**, Haz. Memet Fuat, İstanbul, Adam Yayınları, 1997.
- Küçük İskender: **Periler Ölürken Özür Diler**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Külebi, Cahit: **Sıkıntı ve Umut**, İstanbul, Can Yayınları, 1974.
- Nâzım Hikmet: **İlk Şiirler**, İstanbul, Cem Yayınları, 1987.
- Necatigil, Behçet: **Şiirler: 1948-1972**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Onan, Necmettin Halil: “Bir Yolcuya”, **Vatan Şiirleri Antolojisi**, Haz. Mustafa Reşit, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1954.
- Orhan Veli: **Bütün Şiirleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2005.
- Reşit, Muzaffer: Haz. **Vatan Şiirleri Antolojisi**, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1954.
- Rifat, Oktay: **Perçemli Sokak**, İstanbul: Yeditepe Yayınları, 1956.
- Saba, Ziya Osman: **Geçen Zaman-Nefes Almak: Bütün Şiirleri**, İstanbul, Varlık Yayınları, 1991.
- Şefik, Halim: **Otopsi**, İstanbul, Adam Yayınları, 1984.

- Tarancı, Cahit Sıtkı: **Otuz Beş Yaş**, 4. bs., İstanbul: Varlık Yayınları, 1954.
- Tez, İlhami Bekir (Çevrimiçi)
<http://www.gulum.net/siir/bolumler.php?op=goster&id=2485>, 25 Mart 2010
- Yahya Kemal: **Kendi Gök Kubbemiz**, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989a.
- Yurdakul, Mehmet Emin: **Hayatı, Şahsiyeti, Seçme Şiir ve Hitabeleri**, Ankara, Edebiyat Yayınevi, 1968.

Türk şiiri ve edebiyat üzerine kaynaklar:

- Ada, Ahmet: **Şiir Okuma Durakları**, Mersin, Işık Yayınları, 2004.
- Asiltürk, Bâki: **Hilesiz Terazi**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2006.
- Ataç, Nurullah: **Sözden Söze- Ararken**, İstanbul, Varlık Yayınevi, 1968.
- Behramoğlu, Ataol: **Yaşayan Bir Şiir**, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2007.
- Bek, Kemal: **Şiirden Eleştiriye**, İstanbul, Bordo Siyah Yayınlar, 2004.
- Birinci, Necat: **Faruk Nafiz**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları: 1993.
- Canberk, Eray: “Cumhuriyet Dönemi Şiirine Genel Bir Bakış,” **Şiir ve Şiir Kuramı Üstüne Söylemler**, İstanbul, Düzlem Yayınları, 1996.
- Caymaz Onur: “Enis Behiç Koryürek ile Başlarken”, **Mahfil** no.13, İstanbul, 2008.
- Cengiz, Metin: **Modernleşme ve Modern Türk Şiiri**, İstanbul, Telos Yayıncılık, 2002.
- Çetin, Nurullah: Haz. **Behçet Necatigil: Hayatı, Sanatı ve Eserleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1997.
- Dara, Ramis: **Kırık Amfora**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1999.
- Demiralp, Oğuz. “A. Hamdi Tanpınar,” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, Haz. Uygur Kocabaşoğlu, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

- Doğan, Mehmet H.: **Yazıdan Bakmak**, İstanbul, Adam Yayınları, 1993.
- Ece Ayhan: **Aynalı Denemeler**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Ece Ayhan: **Bir Şiirin Bakır Çağı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2007.
- Enginün, İnci: “Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri,” **Türk Dili Dergisi**: Türk Şiiri Özel Sayısı, Ankara, Türk Dil Kurumu, 1992.
- Eroğlu, Ebubekir: **Modern Türk Şiirinin Doğası**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Güney, Tansel: “Yahya Kemal Beyatlı,” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, Haz. Uygur Kocabaşoğlu, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- Hece** [Hayat-Edebiyat-Siyaset Özel Sayısı], 90/91/92, 2004.
- Kuzgun, Onur: “Enis Behiç Koryürek”, **Mahfil**, sayı 13, İstanbul, 2008.
- Külebi, Cahit: “O Bütün Yaşamını Adadığı Ozanlık Katında Yücelecek,” **Bir Usta Bir Dünya: Behçet Necatigil**, Haz. Fatma Türe, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Ludingirra**, sayı 6: 30’lu Yıllarda Şiir, İstanbul, Oğlak Yayınları, 1998.
- Mutluay, Rauf: **50 Yılın Türk Edebiyatı**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1973.
- Necatigil, Behçet: **Düzyazılar**, İstanbul, Cem Yayınları, 1983.
- Necatigil, Behçet: **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, 13. bs., İstanbul, Varlık Yayınları, 1989.
- Oktay, Ahmet: **Şairin Kanı**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001.
- Orhan Veli: “Genç Şairden Beklenen”, **Yaprak**, 1 Mart 1949.
- Öneş, Mustafa: **Şair / Şiir Yazıları**, İstanbul, Oğlak Yayınları, 1996.
- Özdemir, Emin: **Türk ve Dünya Edebiyatında Dönemler-Yönelimler**, İstanbul, Bilgi Yayınevi, 1999.

- Özel, İsmet: **Şiir Okuma Kılavuzu**, 9. bs., İstanbul, Şule Yayınları, 2006.
- Sözen, Gürol: “Behçet Necatigil Anıldı”, **Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1983**, İstanbul: Kardeşler Basımevi, 1983.
- Taner, Haldun: “Behçet Necatigil,” **Bir Usta Bir Dünya: Behçet Necatigil**, Haz. Fatma Türe, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1993.
- Uyar, Turgut: **Bir Şiirden**, İstanbul, Ada Yayınları, 1982.
- Yahya Kemal: **Edebiyata Dair**, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1989b.

Eğitim ve eğitim politikaları üzerine kuramsal ve tarihsel kitaplar:

- Akyüz, Yahya: **Türk Eğitim Tarihi**, İstanbul, Kültür Üniversitesi Yayınları, 1997.
- Aristoteles: **Eğitim Üzerine**, Haz. John Burnett, Çev. Ahmet Aydoğan, İstanbul, Say Yayınları, 2008.
- Baumgartner, Alfred C.: **Literaturunterricht mit dem Lesebuch**, Bochum, Verlag Ferdinand Kamp, 1974.
- Çalışkan, Nihal: “Türkiye’deki Orta Öğretim Edebiyat Ders Kitapları Üzerine Edebiyat Eğitimi Açısından Bir Değerlendirme”, (çevrimiçi) <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/169/nihal.pdf>, 9 Mart 2010.
- Çapan, Cevat: “Liselerde Edebiyat Eğitimi,” **Nasıl Bir Edebiyat Eğitimi: Edebiyat Eğitimi Çalıştayı**, 9 Mart 2002. İstanbul, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, 2002.
- Çotuksöken, Yusuf: “Türkçe ve Edebiyat Ders Kitapları Nasıl Olmalı?”, **Millîyet Sanat**, sayı: 488, 15 Eylül 2000.
- Dilidüzgün, Selahattin: “Türkiye’de Edebiyat Öğretimi ve Edebiyat Öğretiminde Çağdaş Yönelimler”, **Çağdaş Türk Yazını**, Haz. Zehra İpşiroğlu, İstanbul, Toroslu Kitaplığı, 2008.

- Dilidüzgün, Selahattin: **Çağdaş Çocuk Yazını: Yazın Eğitime Atılan İlk Adım**, 2.bs., İstanbul, Morpa Kültür Yayınları, 2003.
- Dursunoğlu, Halit: “Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkçe ve Edebiyat Öğretiminin Orta Öğretimdeki Tarihsel Gelişimi.”, **Millî Eğitim Dergisi**, sayı 169, 2006, (Çevrimiçi), <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/169/halit.pdf>, 9 Mart 2010.
- Göğüş, Beşir: “Anadili Olarak Türkçenin Öğretimine Bir Bakış”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı, Belleten**, Ankara: 1971, (Çevrimiçi) <http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/gogus.pdf>, 9 Mart 2010.
- Hobsbawn, Eric: **Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991**, London, Abacus, 1995.
- Hükümet Programı**, 25 Kasım 1991, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1991.
- Kafadar, Osman: “Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tartışmaları”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 3: Modernleşme ve Batıcılık**, Haz. Uygur Kocabaşoğlu, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- Kaplan, İsmail: **Türkiye’de Millî Eğitim İdeolojisi ve Siyasal Toplumsallaşma Üzerindeki Etkisi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- Kavcar, Cahit: **Edebiyat ve Eğitim**, Ankara, A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1994.
- Kaya, Yalçın: **Köy Enstitüleri: Antigone’den Mızraklı İlmihal’e**, İstanbul, Tıglat Matbaacılık, 2001.
- Koçak, Orhan: “1920’lerden 1970’lere Kültür Politikaları,” **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce, Cilt 2: Kemalizm**, Haz. Ahmet İnsel, 2. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.

- Köker, Levent: **Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1993.
- Nietzsche, Friedrich: **Öğretim Kurumlarımızın Geleceği Üzerine**, Çev. Gürsel Aytaç, İstanbul, Say Yayınları, 2006.
- Ozil, Şeyda-Tapan, N.: **Haz.Türkiye'nin Ders Kitapları: Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım**, İstanbul, ÇYDD Yayınları-Cem Yayınları, 1991.
- Özbay, Murat: **İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Yazılı Anlatım Becerileri-Alan Araştırması**, Ankara, 2000.
- Özodaşık, Mustafa: **Cumhuriyet Dönemi Yeni Bir Nesil Yetiştirme Çalışmaları: 1923-1950**, Konya, Çizgi Kitabevi, 1999.
- Polat, Tülin: “Ortaokullarda Türkçe: Türkçe Dersleri I”, **Türkiye'nin Ders Kitapları: Ortaöğretim Ders Kitaplarına Eleştirel Bir Yaklaşım**, İstanbul, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları, 1991.
- Püsküllüoğlu, Ali: **Türkçe Sözlük**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1995.
- Russell, Bertrand: **Eğitim Üzerine**, Çev. Şebnem Duran, İstanbul, İlya Yayınevi, 2005.
- Sakaoğlu, Necdet: **Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi**. İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003.
- Sinan, Ahmet Turan: **Fırat Üniversitesi, Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi**, c.4, s.2, 2006.
- T.C. Kültür Bakanlığı: **Ortaokul Programı**, İstanbul: Devlet Basımevi, 1938.
- T.C. MEB: **Orta Okul Programı**, Ankara, 1949.
- T.C. MEB: **Orta Okul Programı**, Ankara, 1962.
- T.C. MEB: **Orta Okul Programı**, Ankara, 1981.
- T.C. MEB: **Tebliğler Dergisi**, 1939-1992.
- T.C. MEB: **İlköğretim Kurumları Yönetmeliği**, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi, 1993.

- T.C. MEB: **Millî Eğitim Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun**, Ankara, Millî Eğitim Basımevi, 1995.
- Tanör, Bülent: **Kuruluş: Türkiye, 1920 Sonraları**, İstanbul, Cumhuriyet Gazetesi Armağanı, 1997.
- Taşdelen, Vefa: “Edebiyat Eğitimi: Hermeneutik Bir Yaklaşım”, (Çevrimiçi) <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/169/vefa.pdf>, 09 Mart 2010.
- Uludağ, Süleyman: (Çevrimiçi) <http://www.hece.com.tr/hece.133.ozel.2.htm>, 21 Mart 2010
- Yücel, Hasan-Âli: **Türkiye’de Orta Öğretim**, Ankara, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.
- Zürcher, Erik Jan: **Modernleşen Türkiye’nin Tarihi**, Çev. Yasemin Saner Gönen, 7. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2000.
- Temizyürek, Fahri-Balcı, A.: **Cumhuriyet Dönemi İlköğretim Okulları Türkçe Programları 1923-2004**, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2006.

Yönteme ilişkin kaynaklar:

- Atakay, Kemal: “Kanon Huzursuzluğu”, **Kitap-lık**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Belge, Murat: “Türkiye’de Kanon”, **kitap-lık** 68, Ocak 2004, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Çıkla, Selçuk: “Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu”, **Muhafazakâr Düşünce**, sayı 13-14, Yaz-Güz 2007, (Çevrimiçi) http://turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYA/TI/selcuk_cikla_kanon.pdf, 09 Mart 2010.
- Issı, A. Cüneyt: “Toplum Mühendisliği Bağlamında Kanon-Edebiyat İlişkisi”, 2004, (Çevrimiçi)

<http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi57/issi.htm>, 09 Mart 2010.

- Jusdanis, Gregory: **Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür: Millî Edebiyatın İcat Edilişi**, İstanbul, Metis Yayınları, 1998.
Kitap-lık Dergisi, Dosya: Edebiyat Kanonu, sayı 68, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Koçak, Orhan: “Kanon mu, Siz İnaniyor musunuz?”, **kitap-lık**, sayı 68, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Parla, Jale: “Edebiyat Kanonları”, **kitap-lık**, no. 68, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2004.
- Tekelioğlu, Orhan: “Edebiyatta Tekil Bir Ulusal Kanonun Oluşmasının İmkânsızlığı Üzerine Notlar”, **Doğu-Batı** Dergisi, sayı 22, Ankara, 2003.

Ek

Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Türkçe Ders Kitapları İçerik Dökümü:

1. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından basılmış ve tez için taranmış ders kitaplarında bulunan şair ve şiirlerin dökümü:

1929 / Edebî Kıraat Nümuneleri I (Halit Fahri):

Halit Fahri (Ozansoy) / Gaziye
Mehmet Fuat (Köprülü) / Akıncı Türküleri
Halit Fahri (Ozansoy) / Altın Ordu
Yusuf Ziya (Ortaç) / İnönü
Mehmet Akif Ersoy / Köy Hayatı
İbrahim Alaettin / Mum
Faruk Nafiz Çamlıbel / Memleket Türküleri
Emin Recep / Köy Çeşmesi
Tevfik Fikret / Köyün Mezarlığında
Tevfik Fikret / Avengi Şuhur'dan
Orhan Seyfi Orhon / İlk Kar
Halit Fahri (Ozansoy) / Ölen Tayyareci
Yusuf Ziya (Ortaç) / Kurban
Vala Nurettin / Yolda
Emin Recep / Arda Nehrinde Bir Gurup
Fazıl Ahmet / Ada Yolu
Fazıl Ahmet / Kış Gelmeden
Ömer Seyfettin / Doğduğum Yer
Mehmet Emin Yurdakul / Bırak Beni Haykırayım
Ali Canip / Kelebek
Hüseyin Siyret / Pervane
Yahya Kemal Beyatlı / Açık Deniz
Yusuf Ziya (Ortaç) / Bir İlkbahar Akşamı
Halit Fahri (Ozansoy) / Sonbahar
Orhan Seyfi Orhon / Kış Düşüncesi
Emin Recep / Gurup
Mehmet Faruk Gürtunca / Memlekete Bir Bakış
İhsan Raif / Gece Başlarken
Süleyman Saip / Akşamlar
Ahmet Hamdi Tanpınar / Musul Akşamları
Nazım Hikmet / Yolcu, Yolun Şarksa
İbrahim Alaettin / Nöbetçi

1929 / Edebî Kıraat Nümuneleri II (Halit Fahri):

Mitat Cemal / Vatan Hisleri
Mehmet Faruk (Gürtunca) / Anadolumuz
Halit Fahri (Ozansoy) / Vatan Destanı
Halit Fahri (Ozansoy) / Menderes
Orhan Seyfi (Orhon) / Harp İçinde Bahar
Necmettin Halil (Onan) / Bir Yolcuya
Kemalettin Kâmi / Hicret
Yahya Kemal / Akıncı

Mehmet Fuat / Deli Ozan
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Yangınların Işığında
Galip Naşit / Dumlupınardan Geçerken
Tevfik Fikret / Yağmur
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Yağmur Duası
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Bir Seyahat Hatırası
Emin Recep / Kır Uykusu
İbrahim Alâettin / Çanakkale İzleri
Halil Nihat / Karlı Bir Gece
Mehmet Faruk (Gürtunca) / Kış Hikayesi
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Kürsî İstiğrak
Hüseyin Suat / Hilâli Nev
Ahmet Haşim / Sonbahar
Hasan Âli (Yücel) / Yeni Hayat
Akif Paşa / Bir Mersiye
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Çamlıcada
Ali Canip (Yöntem) / Yaprak
Süleyman Nazif / Dicle ve Ben
Besim Atalay / Dumlupınar
Mehmet Faruk (Gürtunca) / Koğuş
Halit Fahri (Ozansoy) / Bayram Mektubu
Şinasi / Tevhit
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Talas Bağlarında
Namık Kemal / Kaside
Nedim / Gazel
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Gökten Düşenlere
Rıfkı Melûl / Havuz
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Çobançesmesi
Enis Behiç (Koryürek) / Millî Neşide

1929 / Edebî Kıraat Nümuneleri III (Halit Fahri):

Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Gazi Söylüyor
Tevfik Fikret / Asker Geçerken
Yusuf Ziya (Ortaç) / Şairin Duası
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Makber'den
Namık Kemal / Vaveyla
Mehmet Akif (Ersoy) / Asım'dan
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Çankaya
Yahya Kemal Beyatlı / Ses
Tevfik Fikret / Derdi Nihan
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Bursa'da Akşam
Sabri Esat / Akşam ve Develer
Orhan Seyfî (Orhon) / Anadolu Toprağı
Halide Nusret / Git Bahar
Yusuf Ziya (Ortaç) / Evim
Ziya Gökalp / Çobanla Bülbül
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Benimle Yürüyene
Halit Fahri (Ozansoy) / Deniz ve Aslan
Ali Canip / Yaz Görüşleri
Muallim Naci / Gözler

Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Ali Canip / Şarkın Ufukları
Cenap Şahabettin / Hasta
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Bir Sefilenin Çocukluğu'ndan
Hasan Âli (Yücel) / Gurbette Tabiat
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Sahra'dan
Mehmet Fuat (Köprülü) / Akşamlar
Vala Nurettin / Tarlalar
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Rustayi Bir Tahassüs
Tevfik Fikret / Bir Ayyaşın Karşısında
Abdülhak Hâmit (Tarhan) / Sadi'nin Tayfi
Halit Fahri (Ozansoy) / Tipide Bir Yolcu
Ziya Osman Saba / Yükselen Ay
Tevfik Fikret / Krizantem
Halit Fahri (Ozansoy) / İstasyonda
Kemalettin Kâmi / Gurbette
Ali Canip / Mandolin

*

1935-38 / Okuma Kitabı I:

Hasan Ali Yücel / Atatürk
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Necip Fazıl Kısakürek / Üç Atlı
Halit Fahri (Ozansoy) / Vatan Destanı
Hasan Ali Yücel / Çocuklarımla Nefesi
Halide Nusret Zorlutuna / Tayyare
Süleyman Nazif / Esir Aslan
Halide Nusret Zorlutuna / Yükseklerdesin
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Akdenize Doğru
Samih Rifat / Yürüyüş
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Yadelden Sılaya Giderken
Mehmet Emin Yurdakul / Güzellik ve İyilik Karşısında
Hasan Ali Yücel / Dilenci
Halide Nusret Zorlutuna / Ev Kadını
Faruk Nafiz (Çamlıbel) / Akın'dan
Orhan Seyfi Orhon / Çoban, Sürün Dağılmasın

1935-38 / Okuma Kitabı II:

Faruk Nafiz (Çamlıbel) / O Baş
Fazıl Ahmet Aykaç / Cumhuriyet Çocuklarına
Fazıl Ahmet Aykaç / Kış Gelmeden
Fazıl Ahmet Aykaç / Şubat
Fazıl Ahmet Aykaç / Türk Şairine
Celal Sahir Erozan / O Geliyor
Hasan Ali Yücel / Vatandan Uzakta İken
Necip Fazıl Kısakürek / İstasyon
Fazıl Ahmet Aykaç / Geçmiş Gelecek
Halit Fahri (Ozansoy) / Başbakan Geçerken
Cenap Şahabettin / Kar

Fazıl Ahmet Aykaç / Yurt İçin
Ahmet Haşım / Orman
Cenap Şahabettin / Kış
Enis Behiç Koryürek / Ey Türkeli

1935-38 / Okuma Kitabı III:

Faruk Nafiz Çamlıbel / Han Duvarları
Ziya Gökalp / Kendine Doğru
Kemalettin Kami / Gurbet
Tevfik Fikret / Haluk'un Vedası
Abdülhak Hamit Tarhan / Ne İdim Ben?
Yahya Kemal Beyatlı / Açık Deniz
Necip Fazıl Kısakürek / Köroğlu
Yahya Kemal Beyatlı / Ses
Mehmet Faruk Gürtunca / Anadolumuz
Emin Recep / Kır Uykusu
Ömer Bedrettin Uşaklı / Bir Seyahat Hatırası

1941 / Okuma Kitabı I:

Enis Behiç Koryürek / Süvariler
Samih Rifat / Akdeniz Kıyılarında
Kemalettin Kami / İzmir Yolunda
Süleyman Nazif / Esir Aslan
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Enis Behiç Koryürek / Venedikli Korsanlarla
Halide Nusrat Zorlutuna / Tayyare
Cenap Şahabettin / Pilevneye Gidiyorken
Samih Rifat / Yürüyüş
Fazıl Ahmet Aykaç / Kış Gelmeden
Cenap Şahabettin / Kuşlar
Necip Fazıl Kısakürek / Üç Atlı
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Denize Hasret
Hüseyin Naili / Yurdumun Dağlarına
Hamit Sadi / Aladağ
Aşık Hüsnü / Dağlar
Halide Nusrat Zorlutuna / Yol Verin
Mehmet Emin (Yurdakul) / İş Başına
Cenap Şahabettin / Yoksul Çocuklar
Orhan Seyfi Orhon / Kanarya
Ömer Bedrettin (Uşaklı) / Yadelden Sılaya Giderken
Halit Fahri Ozansoy / Vatan Destanı
Fazıl Ahmet Aykaç / Bahar
Mehmet Akif / Aslan ile Tilki
Kemalettin Kami / Akdenizden Geçerken
Faruk Nafiz Çamlıbel / Memleket Türküsü
Orhan Seyfi Orhon / Küçük İrmak
Mehmet Emin (Yurdakul) / Güzellik ve İyilik Karşısında
Fazıl Ahmet Aykaç / Yazın
Necip Fazıl Kısakürek / Akşam

1945 / Okuma Kitabı II:

Celal Sahir Erozan / O Geliyor!
Mehmet Emin (Yurdakul) / Yolcu
Necmettin Halil (Onan) / Bir Yolcuya
Samih Rifat / Vardar Türküsü
Yusuf Ziya (Ortaç) / Evim
Hasan Ali Yücel / Tayyare
Tevfik Fikret / Hasta Çocuk
Halide Nusrat Zorlutuna / Süvarilerin Şarkısı
Cenap Şahabettin / Kış
Fazıl Ahmet Aykaç / Şubat
Enis Behiç Koryürek / Ey Türkeli
Süleyman Nazif / Türk Vatanı
Kemalettin Kami / Siperde Akşam
Behiç Enver / Çocukluk
Hasan Ali Yücel / Vatandan Uzakta İken
Behçet Kemal Çağlar / Tarih ve Çocuk
Kemalettin Kami / Enginde Hatıralar
Faruk Nafiz Çamlıbel / O Baş
Enis Behiç Koryürek / Tuna Kıyısında
Hamdullah Suphi / Atatürk'ün Heykeli

1945 / Okuma Kitabı III:

Faruk Nafiz Çamlıbel / Han Duvarları
Ziya Gökalp / Kendine Doğru
Kemalettin Kami / Gurbet
Namık Kemal / Gelibolu'da Güneş Batarken
Tevfik Fikret / Haluk'un Vedası
Abdülhak Hamit / Ne İdim Ben
Tevfik Fikret / Balıkçılar
Yahya Kemal / Açık Deniz
Hasan Ali Yücel / Deniz
Cenap Şahabettin / Yaz
Cenap Şahabettin / Pilevneden Geçerken
Yahya Kemal / Altın Şehri

*

1945 / Türkçe I (Göğüş-Demiray):

Hamdullah Suphi Tanrıöver / Yurt Hasreti
Ahmet Kutsi Tecer / Orda Bir Köy Var Uzakta
Yusuf Ziya Ortaç / İnönü
Tevfik Fikret / Körle Kötürüm
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Ömer Bedrettin Uşaklı / Kış Pınarları
Karacaoğlu / Çukurova
Ahmet Muhip Dıranas / Bayrak

1946-47-49 / Türkçe I (Göğüş-Demiray):

Hamdullah Suphi Tanrıöver / Yurt Hasreti

Ahmet Kutsi Tecer / Orda Bir Köy Var Uzakta
Yusuf Ziya Ortaç / İnönü
Tevfik Fikret / Körle Kötürüm
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Orhan Seyfi Orhon / Gül ile Bülbul Efsanesi (şiiir değişmiş)
Karacaoğlan / Çukurova
Ömer Bedrettin Uşaklı / Bursa'da Akşam (şiiir değişmiş)
Kemalettin Kamu / Gurbette Renkler (eklenmiş)
Ahmet Muhip Dıranas / Bayrak (çıkartılmış)

1946-47-49 / Türkçe II (Göğüş-Demiray):

Behçet Necatigil / Kır Şarkısı
Kemalettin Kamu / Akdeniz'den Geçerken
Zeki Ömer Defne / Ilgaz
Melih Cevdet Anday / Rahatı Kaçan Ağaç
Mehmet Akif Ersoy / Seyfi Baba
Necip Fazıl Kısakürek / Söğüt
Kemalettin Kamu / Hava Yolcusuna

1946-47-49 / Türkçe III (Göğüş-Demiray):

Ahmet Muhip Dıranas / Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar
Cahit Külebi / Memleketimiz
Yahya Kemal Beyatlı / Mohaç Türküsü
Orhan Veli Kanık / Masal
Oktay Rifat / Bir Otelin İki Odası
Ahmet Kutsi Tecer / Nerdesin
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Ağır Hasta
Yahya Kemal Beyatlı / Akşam Musikisi
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Sabah Hava Berrak
Ömer Bedrettin Uşaklı / Harman

1951-67 / Ek Okuma Kitabı:

Yahya Kemal Beyatlı / Akıncılar
Mehmet Akif Ersoy / Tilki ile Aslan
Pir Sultan Abdal / Sılama Varayım
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Al Atın Türküsü
Kemalettin Kamu / İzmir'e Hasret
Anonim / Sarı Zeybek
Cahit Külebi / Yurdum

*

1950 / Türkçe II (Göğüş-Demiray):

Behçet Necatigil / Kır Şarkısı
Kemalettin Kamu / Akdeniz'den Geçerken
Zeki Ömer Defne / Ilgaz
Cahit Sıtkı Tarancı / Sıla (şiiir değişmiş)
Mehmet Akif Ersoy / Seyfi Baba
Süleyman Nazif / Türk Vatanı (şiiir değişmiş)
Ziya Osman Saba / Beyaz (şiiir değişmiş)

Kemalettin Kamu / Hava Yolcusuna
Melih Cevdet Anday / Rahatı Kaçan Ağaç (çıkartılmış)
Necip Fazıl Kısakürek / Söğüt (çıkartılmış)

1950 / Türkçe III (Göğüş-Demiray):

Ahmet Muhip Dıranas / Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar
Faruk Nafiz Çamlıbel / Kahramanlara (şiiir değişmiş)
Oktay Rifat / Fayda (şiiir değişmiş)
Yahya Kemal Beyatlı / Mohaç Türküsü
Orhan Veli Kanık / Masal
Yunus Kazım Köni / Barbaros Anıtı (şiiir değişmiş)
Ahmet Kutsi Tecer / Nerdesin
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Ağır Hasta
Yahya Kemal Beyatlı / Akşam Musikisi
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Sabah Hava Berrak
Ömer Bedrettin Uşaklı / Harman
Cahit Külebi / Memleketimiz (çıkartılmış)
Oktay Rifat / Bir Otelin İki Odası (çıkartılmış)

1952 / Türkçe I (Göğüş-Demiray):

Ahmet Kutsi Tecer / Orda Bir Köy Var Uzakta
Kemalettin Kamu / Karadeniz (şiiir değişmiş)
Tevfik Fikret / Körle Kötürüm
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Orhan Seyfi Orhon / Gül ile Bülbul Efsanesi
Karacaoğlan / Çukurova
Ömer Bedrettin Uşaklı / Bursa'da Akşam
Kemalettin Kamu / Gurbette Renkler
Yusuf Ziya Ortaç / İnönü (çıkartılmış)

1952 / Türkçe II (Göğüş-Demiray):

Behçet Necatigil / Kır Şarkısı
Kemalettin Kamu / Akdeniz'den Geçerken
Zeki Ömer Defne / Ilgaz
Cahit Sıtkı Tarancı / Sıla
Ahmet Hamdi Tanpınar / Dedem
Mehmet Akif Ersoy / Seyfi Baba
Süleyman Nazif / Türk Vatanı
Ziya Osman Saba / Beyaz
Kemalettin Kamu / Hava Yolcusuna

1952 / Türkçe III (Göğüş-Demiray):

*

1983-84-86-87-88-89-90-91-92 / Türkçe I (Demiray):

Behçet Necatigil / Resim
Bekir Sıtkı Erdoğan / Konya'da
Cahit Külebi / Yurdum
Sabahattin Kudret Aksal / Yeni Gelen Güne Türkü

Bedri Rahmi Eyüboğlu / Ben Bir Küçük Kilimim
Necati Cumalı / Bu Toprak

1983-84-85-86-87-88-91-92 / Türkçe II (Demiray):

Fazıl Hüsnü Dağlarca / Mustafa Kemal'in Kağnısı
Attila İlhan / Türkiye
Bedri Rahmi Eyüboğlu / Türküler Dolusu
Karacaoğlu / Gidelim
Orhan Veli Kanık / Galata Köprüsü
Naim Tirali / Vapur
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Adsız Tepe
Yusuf Ziya Ortaç / Ömer Seyfettin
Namık Kemal / Kahramanlar
Yahya Kemal Beyatlı / Akıncılar

1983-84-85-86-89-90-91-92 / Türkçe III (Demiray):

Cahit Sıtkı Tarancı / İstiklal Marşını Dinlerken
Orhan Şaik Gökyay / Bu Vatan Kimin
Behçet Kemal Çağlar / Nöbetçi Millet
Karacaoğlu / Gamlanma Gönül
Cahit Külebi / Tokat'a Doğru
Ahmet Hamdi Tanpınar / Bursa'da Zaman
Necmettin Halil Onan / Bir Yolcuya
Yahya Kemal Beyatlı / Altör'ü Ziyaret (Altör Şehrinde?)
Yusuf Ziya Ortaç / Ziya Gökalp
Orhan Veli Kanık / İstanbul'u Dinliyorum
Faruk Nafiz Çamlıbel / Gökten Düşenlere
İsmail Hikmet Ertaylan / Öğretmen Marşı

*

1993-1999 / İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6-7 (Müşterek: Yalçın-Aytaş):

Ceyhun Atuf Kansu / Çocukluk Aşkı
Vasfi Mahir Kocatürk / Bizim Köy
Cahit Külebi / Atatürk Kurtuluş Savaşında
Yavuz Bülent Bakiler / Güzelim Taşkent
Cahit Külebi / Köy Öğretmenleri
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Nasihat
Kemal Zeki Gençosman / Gençosman Destanı
Halide Nusret Zorlutuna / Vatan
Anonim / Türkü
Orhan Seyfi Orhon / Kanarya
Aşık Veysel / Türlü türlü seda verir ağaçlar

1993-1999 / İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8 (Müşterek: Yalçın-Aytaş):

Ahmet Hamdi Tanpınar / Mavi Maviydi Gökyüzü
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Vatan Türküsü
Mehmet Akif Ersoy / Küfe
Rıza Tevfik Bölükbaşı / Uçun Kuşlar
Arif Nihat Asya / Fetih Marşı

Hüseyin Nihal Atsız / Bugünün Gençlerine
Coşkun Ertepinar / Öğretmenin Duygu Kuşları
Aşık Veysel Şatıroğlu / Uzun İnce Bir Yoldayım
Behçet Kemal Çağlar-Faruk Nafiz Çamlıbel / Onuncu Yıl Marşı
Yılmaz Öztuna / Oğuz Han Destanı
Ali Akbaş / Masal Çağı
Fazıl Ahmet Aykaç / Bahar
Karacaoğlu / Dağlar
Süleyman Şevket / Orta Anadoluda Bahar
Cahit Külebi / Yurt
Orhan Veli Kanık / Açısam Rüzgara
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Sabah Hava Berrak

*

1999-2000-04-05 / İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 6 (Ünal-Öner-Bayrak):

Ahmet Altınışek / Atatürk Okulu
Cahit Sıtkı Tarancı / Çocukluk
Behçet Kemal Çağlar-Faruk Nafiz Çamlıbel / Onuncu Yıl Marşı
Aşık Veysel Şatıroğlu / Uzun İnce Bir Yoldayım
Nurettin Özdemir / Vatan
Gülten Akın / Yüksek Evde Oturanların Türküsü
Mehmet Salikoğlu / Sevgi Kurtaracak Bizi
Orhan Veli / Nasreddin Hoca'dan Yazısız Mektup
Rıza Tevfik Bölükbaşı / Uçun Kuşlar
Cahit Külebi / Atatürk Kurtuluş Savaşında
Sabahattin Kudret Aksal / Yeni Gelen Güne Türkü

1999-2000-04-05 / İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 7 (Doğruel-Kurter-Gündoğdu)

İlhan Geçer / Türkiyem Uyanıyor
Karacaoğlu / Gamlanma Gönül
E. Faik Üstün / Atatürk'e Selam
Şükrü Enis Regü / Atatürk'ün Sesi
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Sabah Hava Berrak
Aşık Veysel Şatıroğlu / Kara Toprak
Gündüz Aydın / Sevgili Öğretmenim
Hasan Şimşek / Her İşin Başı
Tevfik Fikret / Marangoz
Cahit Külebi / Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda
Necati Cumalı / Bu Toprak

1999-2000 / İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8 (Saraçoğlu-Çimen-Güzel)

Aşık Veysel Şatıroğlu / Yeni Mektup Aldım
Nedim Uçar / Türkiyem
Kazım Nami Duru / Güzel Türkçe
Orhan Veli / İstanbul'u Dinliyorum
Aşık Veysel Şatıroğlu / Kara Toprak
Veysi Tural / Öğretmenime Türkü
Kamil Ozay / Bir Çiçek Vardı
Karacaoğlu / Koşma

Necmettin Halil Onan / Bir Yolcuya
Ziya Osman Saba / Bir Yer Düşünüyorum

2004-2005 / İlköğretim Türkçe Ders Kitabı 8 (Saraçoğlu-Çimen-Güzel)

Aşık Veysel Şatıroğlu / Yeni Mektup Aldım
Nedim Uçar / Türkiyem
Kazım Nami Duru / Güzel Türkçe
Orhan Veli / İstanbul'u Dinliyorum
Karacaoğlu / Koşma
Necmettin Halil Onan / Bir Yolcuya
Ziya Osman Saba / Bir Yer Düşünüyorum
(eklenmiş):

Ahmet Hamdi Tanpınar / Mavi Maviydi Gökyüzü
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Vatan Türküsü
Mehmet Akif Ersoy / Küfe
Necip Fazıl Kısakürek / Sakarya Türküsü
Rıza Tevfik Bölükbaşı / Uçun Kuşlar
Arif Nihat Asya / Fetih Marşı
Nazım Hikmet Ran / Türk Köylüsü
Ali Akbaş / Masal Çağı
Cahit Külebi / Yurt
(çıkartılmış):

Aşık Veysel Şatıroğlu / Kara Toprak
Veysi Tural / Öğretmenime Türkü
Kamil Ozay / Bir Çiçek Vardı

*

2. Okul Kitapları Türk Ltd. Şti. tarafından basılmış ve tez için taranmış ders kitaplarında bulunan şair ve şiiirlerin dökümü:

1953-58 / Güzel Türkçemiz I (Demiray):

Cahit Sıtkı Tarancı / İstiklal Marşını Dinlerken
Orhan Şaik Gökyay / Bu Vatan Kimin?
Orhan Veli Kanık / Nasreddin Hoca'dan Yoğurt Gölü
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Denizler
Ömer Bedrettin Uşaklı / Deniz Hasreti
Anonim / Yıldız Dağı
Kemalettin Kamu / Baharda Tabiat
Cahit Külebi / Mustafa Kemal

1953-58 / Güzel Türkçemiz II (Demiray):

Ahmet Kutsi Tecer / 29 Ekim
Necmettin Halil Onan / Boğaz Rüyası
Yahya Kemal / Gece
Faruk Nafiz Çamlıbel / Bizim Memleket
Halit Fahri Ozansoy / Vatan Destanı
Mehmet Emin Yurdakul / Yolcu
Karacaoğlu / Gidelim
Cahit Külebi / Atatürk'e Ağıt

1953-58 / Güzel Türkçemiz III (Demiray):

Yahya Kemal Beyatlı / Eylül Sonu
Köroğlu / Er Meydanı
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Fatih'in Gemileri
Namık Kemal / Vatan Yahut Silistre'den
Karacaoğlu / Koşma
Tevfik Fikret / Haluk'un Defteri'nden
Mehmet Akif / Bir Kır Manzarası
Ziya Osman Saba / Denizlerası
Ahmet Muhip Dıranas / Bahar Gökleri

*

3. Remzi Kitabevi tarafından basılmış ve tez için taranmış ders kitaplarında bulunan şair ve şiiirlerin dökümü:

1953-81 / Örnek Yazılar I (Dürder-Ediskun):

Cahit Sıtkı Tarancı / On Kasım
Behçet Necatigil / Resim
H. S. Gezgin / O'nun Önünde
Kemalettin Kamu / İzmir Yollarında
Ömer Bedrettin Uşaklı / Sılanın Toprağında
Vasfi Mahir Kocatürk / İstiklal Uğrunda
M. Nihat Etiz / Bahar ve Memleketim
Faruk Nafiz Çamlıbel / Bahar ve Gençlik

1953-81 / Örnek Yazılar II (Dürder-Ediskun):

Ziya Osman Saba / Aile
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Uyanık Ölmek
Ahmet Kutsi Tecer / Havacıya Türkü
Yahya Kemal Beyatlı / Ok
Kusuri / Bayram Günleri
Şinasi Regü / Bayram Mektubu
Ömer Bedrettin Uşaklı / Kış
Faruk Nafiz Çamlıbel / At
Ahmet Kutsi Tecer / Baş başa
Mehmet Akif Ersoy / Bayram Yeri
Öksüz Dede / Yol yol olmuş
Cahit Külebi / Deniz Kıyısı
Orhan Şaik Gökyay / Çağrı
Behçet Necatigil / Nilüfer

1953-81 / Örnek Yazılar III (Dürder-Ediskun):

Ali Mümtaz Arolat / Fıskiye
Faruk Nafiz Çamlıbel / Han Duvarları'ndan Yollar
Mehmet Akif Ersoy / Kartal Köyü
Enis Behiç Koryürek / Uğursuz Baskın
Ömer Bedrettin Uşaklı / Efenin Bayramı
Namık Kemal / Vatan Türküsü

Tevfik Fikret / Ferda'dan
Mehmet Akif Ersoy / Mahalle Kahvesi
Yahya Kemal Beyatlı / Akşam Musikisi
Ziya Osman Saba / Bir Yer Düşünüyorum
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Yedi Memetler'den

*

4. İnkılap ve Aka Kitabevi tarafından basılmış ve tez için taranmış ders kitaplarında bulunan şair ve şiirlerin dökümü:

1954-58 / Türkçe I (Göğüş-Demiray- 1953: Tan Basımevi):

Mehmet Akif Ersoy / İstiklal Marşı
Çakırtaş / Cenk Türküsü
Ahmet Kutsi Tecer / Orada Bir Köy Var Uzakta (58'de çıkarılmış)
Kemalettin Kamu / Karadeniz
Tevfik Fikret / Körle Kötürüm
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Karacaoğlu / Çukurova
Ömer Bedrettin Uşaklı / Bursa'da Akşam
Kemalettin Kamu / Gurbette Renkler
M. Sami Coşar / Esmer Toprak (58'de eklenmiş)
Orhan Seyfi Orhon / Gül ile Bülbül Efsanesi (çıkarılmış)

1954-58 / Türkçe II (Göğüş-Demiray- 1953: Tan Basımevi):

Behçet Necatigil / Kır Şarkısı
Kemalettin Kamu / Akdeniz'den Geçerken
Zeki Ömer Defne / Ilgaz
Anonim / Ayrılık
Cahit Sıtkı Tarancı / Sıla
Mehmet Akif Ersoy / Seyfi Baba
Behçet Kemal Çağlar / Borda Akşam
Ziya Gökalp / Lisan
Ziya Osman Saba / Beyaz
Kemalettin Kamu / Hava Yolcusuna
Süleyman Nazif / Türk Vatanı (çıkarılmış)

1954-58 / Türkçe III (Göğüş-Demiray- 1953: Tan Basımevi):

Behçet Necatigil / Resim
Faruk Nafiz Çamlıbel / Kahramanlara
Yahya Kemal Beyatlı / Mohaç Türküsü
Anonim / Genç Osman Destanı
Orhan Veli Kanık / Nasreddin Hoca'dan Fil Hikayesi
Ahmet Kutsi Tecer / Nerdesin?
Fazıl Hüsnü Dağlarca / İstiklal Savaşından
Yahya Kemal Beyatlı / Akşam Musikisi
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Sabah Hava Berrak
Ahmet Muhip Dıranas / Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar (çıkarılmış)
Oktay Rifat / Fayda (çıkarılmış)
Orhan Veli Kanık / Masal (çıkarılmış)

Yunus Kazım Köni / Barbaros Anıtı (çıkartılmış)
Ömer Bedrettin Uşaklı / Harman (çıkartılmış)

1959-81 / Türkçe I (Göğüş-Demiray):

Mehmet Akif Ersoy / İstiklal Marşı
Cahit Sıtkı Tarancı / Sabah Duası
Behçet Necatigil / Türklük, Atatürk
Kemalettin Kamu / Karadeniz
Tevfik Fikret / Körle Kötürüm
Enis Behiç Koryürek / Gemiciler
Şahinkaya Dil / Ağustos Şafağı
Karacaoğlu / Çukurova
Ömer Bedrettin Uşaklı / Bursa'da Akşam
Kemalettin Kamu / Gurbette Renkler

1959-81 / Türkçe II (Göğüş-Demiray):

Behçet Necatigil / Kır Şarkısı
Kemalettin Kamu / Akdeniz'den Geçerken
Hasan Şimşek / Her İşin Başı
Anonim / Ayrılık
Cahit Sıtkı Tarancı / Sıla
Tarık Orhan / Yurdum
Ziya Gökalp / Lisan
Behçet Kemal Çağlar / Nisan Mayıs Arası (66'da değişiyor): Nöbetçi Millet
Ziya Osman Saba / Beyaz
Kemalettin Kamu / Hava Yolcusuna

1959-81 / Türkçe III (Göğüş-Demiray):

Behçet Necatigil / Resim
Faruk Nafiz Çamlıbel / Kahramanlara
Yahya Kemal Beyatlı / Mohaç Türküsü
Anonim / Genç Osman Destanı
Orhan Veli Kanık / Nasreddin Hoca'dan Fil Hikayesi
Ahmet Kutsi Tecer / Nerdesin?
Fazıl Hüsnü Dağlarca / İstiklal Savaşından
Yahya Kemal Beyatlı / İstanbul Fethini Gören Üsküdar
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Sabah Hava Berrak

*

1959-83 / Güzel Türkçemiz I (Demiray):

Orhan Şaik Gökyay / Bu Vatan Kimin?
Ziya Gökalp / Kendine Doğru
Anonim / Yıldız Dağı
Orhan Veli Kanık / Nasreddin Hoca'dan Yoğurt Gölü
Ömer Bedrettin Uşaklı / Deniz Hasreti
Kemalettin Kamu / Baharda Tabiat
Cahit Külebi / Mustafa Kemal
Cahit Sıtkı Tarancı / Sabah Duası (eklenmiş)
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Denizler (çıkartılmış)

1959-81-83 / Güzel Türkçemiz II (Demiray):

Ahmet Kutsi Tecer / 29 Ekim
Necmettin Halil Onan / Boğaz Rüyası
Yahya Kemal / İstanbul Ufuktaydı
Faruk Nafiz Çamlıbel / Bizim Memleket
Cahit Sıtkı Tarancı / İstiklal Marşını Dinlerken
Mehmet Emin Yurdakul / Yolcu
Karacaoğlan / Gidelim
Cahit Külebi / Atatürk'e Ağıt

1959-83 / Güzel Türkçemiz III (Demiray):

Yahya Kemal Beyatlı / Eylül Sonu
Köroğlu / Er Meydanı
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Fatih'in Gemileri
Namık Kemal / Kahramanlar (şiir değişmiş)
Karacaoğlan / Koşma
Tevfik Fikret / Ferda'dan
Mehmet Akif / Bir Kır Manzarası
Ziya Osman Saba / Denizlerası
Ahmet Muhip Dıranas / Bahar Gökleri
Attila İlhan / Türkiye (eklenmiş)
Sabahattin Kudret Aksal / Bir Resimde Atatürk (eklenmiş)

1961 / Güzel Türkçemiz I (Demiray):

Orhan Şaik Gökyay / Bu Vatan Kimin?
Orhan Veli Kanık / Nasreddin Hoca'dan Yoğurt Gölü
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Denizler
Ömer Bedrettin Uşaklı / Deniz Hasreti
Anonim / Yıldız Dağı
Kemalettin Kamu / Baharda Tabiat
Cahit Külebi / Mustafa Kemal
Ziya Gökalp / Kendine Doğru (eklenmiş)
Cahit Sıtkı Tarancı / İstiklal Marşını Dinlerken (çıkartılmış)

1966 / Güzel Türkçemiz I (Demiray):

Orhan Şaik Gökyay / Bu Vatan Kimin?
Orhan Veli Kanık / Nasreddin Hoca'dan Yoğurt Gölü
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Denizler
Ömer Bedrettin Uşaklı / Deniz Hasreti
Anonim / Yıldız Dağı
Kemalettin Kamu / Baharda Tabiat
Cahit Külebi / Mustafa Kemal
Ziya Gökalp / Kendine Doğru
Cahit Sıtkı Tarancı / Sabah Duası (eklenmiş)

1966 / Güzel Türkçemiz II (Demiray):

Ahmet Kutsi Tecer / 29 Ekim
Necmettin Halil Onan / Boğaz Rüyası
Yahya Kemal / İstanbul Ufuktaydı (şiir değişmiş)

Faruk Nafiz Çamlıbel / Bizim Memleket
Mehmet Emin Yurdakul / Yolcu
Karacaoğlan / Gidelim
Cahit Külebi / Atatürk'e Ağıt
Cahit Sıtkı Tarancı / İstiklal Marşını Dinlerken (eklenmiş)
Halit Fahri Ozansoy / Vatan Destanı (çıkartılmış)

1966 / Güzel Türkçemiz III (Demiray):

Yahya Kemal Beyatlı / Eylül Sonu
Köroğlu / Er Meydanı
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Fatih'in Gemileri
Namık Kemal / Vatan Yahut Silistre'den
Karacaoğlan / Koşma
Tevfik Fikret / Ferda'dan (şiiir değıışmiş)
Mehmet Akif / Bir Kır Manzarası
Ziya Osman Saba / Denizlerasıırı
Ahmet Muhip Dıranas / Bahar Gökleri

*

1962-1981 / Türkçemiz I (Gözler-Tanyu):

Zafer Arıkbağ / Türk'ün Sesi
Halide Nusret Zorlutuna / Bayrak Töreninde
Yahya Kemal Beyatlı / Akıncılar
Karacaoğlan / İlleri Var
Faruk Nafiz Çamlıbel / Atlıların Türküsü
Yavuz Bülent Bakiler / Eski Ramazanlar ve Çocukluğum
Mehmet Emin Yurdakul / Örs başında
Coşkun Ertepinar / Ağlayan Ağaç
İlhami Bekir Tez / İnsan

1962-1981 / Türkçemiz II (Gözler-Tanyu):

Köroğlu / Koçaklama
Ziya Gökalp / Vazife
Göktürk Mehmet Uytun / Var
Oğuz Kazım Atok / Sanatçı Atatürk
Ahmet Altümsek / Çocukluk
Cahit Sıtkı Tarancı / Bu Gün Hava Güzel
Aşık Veysel Şatıroğlu / Tarlam
Halil Soyuer / Mehmetçik
Pir Sultan Abdal / Hoşça Görün Öküzü
Ömer Bedrettin Uşaklı / Telgraf Direkleri

1962-1981 / Türkçemiz III (Gözler-Tanyu):

Yahya Kemal Beyatlı / Hayal Şehir
Mithat Cemal Kuntay / Yurt Duyguları
Kerim Yund / Kış Odası
Kemalettin Kamu / Yurda Dönüş
Ziya Osman Saba / Sebil ve Güvercinler
Yahya Kemal Beyatlı / Dr. Adnan'a

Arif Nihat Asya / Süleymaniye
Azmi Güleç / Fetihler
Arif Nihat Asya / Bayrak
Coşkun Ertepinar / Erdek'te Bir Minyatür Ada
Ahmet Haşim / Süvari
Cahit Külebi / Yurdum
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Al Atın Türküsü
Basri Gocul / Türk Millî Destanı Oğuzlama'dan
Selimi / Mirasyedi Destanı

*

5. Ders Kitapları Anonim Şti. tarafından basılmış ve tez için taranmış ders kitaplarında bulunan şair ve şiiirlerin dökümü:

1962-66-67-72/ Ortaokullarda Türkçe Dersleri II (Birkan):

İlhan Geçer / Türkiye'm Uyanıyor
Arif Nihat Asya / Bayrak
Başaran / Sana Dair
Ahmet Kutsi Tecer / Tabiat Odam
Tevfik Fikret / Haluk'un Vedai'ndan
Cahit Külebi / Köy Öğretmenleri
Halim Yağcıoğlu / Bir Türkünün Getirdiği Gemi
Koroğlu / Dağlar
Orhan Veli Kanık / Doğuran Kazan
Rüştü Onur / Memnuniyet
Cahit Sıtkı Tarancı / Bugün Hava Güzel

1966-67-72-74-77 / Ortaokullarda Türkçe Dersleri I (Birkan):

Adil Turan / Türkiye
Mehmet Akif Ersoy / İstiklal Marşı
Ümit Yaşar Oğuzcan / Mustafa Kemal'i Düşünüyorum
Cahit Sıtkı Tarancı / Çocukluk
Sabih Şendil / Dilek
Celali / Dağlar
Mehmet Emin Yurdakul / Sakın Kesme
Necati Cumalı / Serçe Kuşu
Ahmet Kutsi Tecer / Havacıya Türkü
Halide Nusret Zorlutuna / Anne
Ali Ulvi Elöve / Gençlik Marşı

1966-67-74 / Ortaokullarda Türkçe Dersleri III (Birkan):

Fazıl Hüsnü Dağlarca / Tabur Karanlıkta Ant İçti
Yahya Kemal Beyatlı / Akıncılar
Karacaoğlu / Gamlanma Gönül
Bedri Rahmi Eyüboğlu / Türküler Dolusu
Fazıl Hüsnü Dağlarca / Türk Olmak
Ziya Osman Saba / Bir Yer Düşünüyorum